

ЗВІТ

про експедицію з історичного краєзнавства з активним способом пересування –
велосипедний туристсько-спортивний похід 3 ступеня складності

Тема: «Героїчними стежками УПА на Волині»

Здійснена по території: Луцького, Локачинського,
Турійського та Володимир-Волинського районах Волинської області

з 15 по 20 квітня 2016 року

Керівник групи: Мелимука Вікторія Василівна
Контактний телефон: +380954196691

Луцьк – 2016

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
1. ДОВІДКОВІ ВІДОМОСТІ.....	7
2. ГРАФІК РУХУ НА МАРШРУТІ.....	11
2.1. Технічний опис маршруту.....	12
3. ВІДОМОСТІ ПРО РАЙОН ЕКСПЕДИЦІЇ.....	20
3.1. Загальні історико-географічні.....	20
3.2. Туристсько-краєзнавчі.....	21
3.3. Екскурсійно-пізнавальні.....	22
4. КАРТОГРАФІЧНИЙ МАТЕРІАЛ.....	27
4.1. Оглядові карти району експедиції.....	27
4.2. Робочі карти району експедиції.....	28
5. ФОТОГРАФІЇ.....	36
6. ОПИС КРАЄЗНАВЧО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ.....	72
6.1. Урочище Вовчак.....	72
6.2. Командир «Сосенко».....	76
6.3. Новий Загорів: маршрутом чоти безсмертних.....	85
7. ДОДАТКИ.....	92
8. ПІДСУМКИ, ВИСНОВКИ, РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	107
9. МАРШРУТНІ ДОКУМЕНТИ.....	109
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ.....	110

Фото з мережі Інтернет. Географічний розподіл формувань УПА в 1943 році.

АНОТАЦІЯ

«Лише військова політика, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто й завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави».

(Із «Постанов» I Конгресу Українських Націоналістів в лютому – березні 1929 р.)

Актуальність дослідження. Боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу – як передумову і єдине забезпечення волі, творчої праці та свободного росту всієї української нації і кожної української людини зокрема – це зміст змагань всіх поколінь українського народу від найдавніших часів його історії. Само-собою, що форми тієї боротьби були різні, відповідно до даної ситуації. В сорокових роках минулого століття – це була боротьба в її **обороні** перед ворожою агресією в формі відвертої війни з імперіалістичними сусідами; в часах національного поневолення – це була боротьба **за відновлення** української державності в формі політичних і революційних дій, чи теж у формі всенародних збройних повстань.

У цій боротьбі, український народ спирався завжди насамперед на свої власні сили. Та при тому не затратував він ніколи теж розуміння й свідомості пов'язання долі України з загальним, міжнародним положенням і тому старався все використовувати для своїх цілей, теж сприятливі зовнішні обставини. Та й навіть у несприятливих умовах, – коли на українських землях постала нова політична ситуація, український народ виступав на арену історії як борець за свої національні права, щоб завершити свою боротьбу відновленням української держави, або бодай – заманіфестувати перед світом волю, а для прийдешніх поколінь поставити на закруті історії ясний дороговказ, який вказуватиме їм правильний шлях до великої мети.

Так було в часи гетьмана Івана Мазепи, коли Україна ввійшла в круговорот московсько-шведської війни, так було в часи Коліївщини, коли на Україну впала тінь нового польсько-московського конфлікту, так було й по розвалі царської Росії, коли над Україною нависло марево російської «громадянської» війни. В усіх випадках

український народ виступив як самостійний чинник, стаючи до **збройної боротьби** за свої власні інтереси й не дозволяючи чужим силам використовувати Україну, як безвольний об'єкт, чи як засіб своїх дій. І, хоч усі три згадані зриви не увінчались безпосередніми успіхами, то все ж таки всі три вони відіграли надзвичайно важливу роль в житті української нації; збройна боротьба Великого Гетьмана зродила «мазепинця», свідомого українця-самостійника; традиція Коліївщини стала праджерелом національно-політичної свідомості та революційних ідей Батька українського відродження Тараса Шевченка; а Визвольні Змагання 1917-23 рр. започаткували нову добу нашої історії.

Так, отже, мусило бути й тоді, коли зовсім нову політично-правову ситуацію на українських землях створила німецько-більшовицька війна: український народ мусив виступити збройно проти обох окупантів, як зовсім самостійний чинник і як єдиноправний власник українських земель, якщо мала бути збережена славна традиція, героїської збройної боротьби за свої права, – ця основа незнищимості нашої нації, та чистота великої ідеї – боротьби за суверенні права української нації проти кожного окупанта, який топче ці права. Погляд на жертви, які треба було скласти у цій титанічній боротьбі на два фронти – проти Німеччини і проти Москви, – ні безвиглядність ефективно-позитивного закінчення цієї боротьби вже в даній ситуації, не могли мати значення, бо ж ішло не про долю одного покоління в даний момент, а про кінцевий результат, який мусить сполучити славне минуле з великим майбутнім; про гідну політично-моральну поставу українського народу в аспекті минулого, сучасного і майбутнього [7].

З проголошенням незалежності України стало надзвичайно важливо висвітлити жертвний та героїчний шлях української нації до здобуття власної державності. На часі є потреба на історичному матеріалі переконливо представити основні етапи, які пройшла нація у державотворчому спрямуванні, виявляючи безприкладні зразки героїзму та патріотизму.

Підготовка бійців УПА, старшин та підстаршин у дуже короткий термін дивувала й дивує по сьогоднішній день великі розуми цього світу. Як говорили, що армія УПА – це армія якій заздри́в Шарль де Голь.

Звернення до вивчення даної проблеми обумовлено недостатнім рівнем досліджень на місцевому рівні територій, де формувались загони УПА, визвольної

боротьби ОУН, УПА та зростаючою національною свідомістю народу, зацікавленням громадян рідною історією, проблемою патріотичного виховання молоді на системі цінностей і вартостей того покоління, що рятувало націю у критичні моменти буття.

Об'єкт даного дослідження – сукупність ідейних засад, формувань територіальних загонів УПА, які боролися за незалежність України під час Другої світової війни та після неї, до їх розгрому радянською владою на початку 50-х років.

Предмет дослідження – розташовування головного штабу УПА-Північ і військового округу «Турів» УПА (фото на ст. 1), яка вперше була розміщена на Волині (ур. Вовчак). Бій чоти під командуванням «Берези» під Загорівським монастирем.

Мета роботи – на основі всебічного аналізу значної кількості архівних документів і матеріалів дати узагальнюючу характеристику виникнення, становлення та розвитку головного штабу військового округу «Турів» УПА, яка діяла на території формування УПА-Північ та дослідити обставини знищення її командира Порфира Антонюка («Сосенка», «Кліща») радянською владою. Особисто побувати на місцях зародження УПА «Турів» в урочищі Вовчак та місці одного із найтрагічніших боїв одного із загонів «Січі» Вовчак під командуванням «Берези» на території Загорівського монастиря.

Об'єкт, предмет та мета роботи обумовили такі завдання:

- розкрити передісторію творення головного штабу військового округу «Турів» УПА;
- простежити вплив більшовицьких репресій під час «радянізації» західноукраїнських земель 1939-1941 рр. та загарбницької діяльності німецько-фашистських військ 1941-1944 рр. на передумови виникнення та формування загонів УПА на Волині;
- відшукати в урочищах Тайшин, Селище Велике, Свинаринський ліс сліди діяльності повстанських загонів, зафотографувати на місцевості відновлену територію розміщення загону «Січ» в урочищі Вовчак;
- з'ясувати обставини загибелі Порфира Антонюка («Сосенка», «Кліща»), через судовий вирок над яким ще довго ламатимуть списи дослідники історії Української Повстанської Армії.

- на прикладі одного бою, висвітлити героїзм чоти «Береги» (Андрія Марцінюка) з його куреня, яка ушавила всю Українську Повстанську Армію героїзмом у бою з гітлерівцями під Загорівським монастирем (додаток 8);

Методологічною основою роботи є принцип історизму та об'єктивності. У роботі використано практичні методи дослідження на місцевості, розкопки на можливих місцях діяльності загонів та системно-структурний і проблемно-хронологічний методи дослідження в камеральних умовах. Саме ці методи, на нашу думку, дають найкращі можливості для досягнення поставленої мети і завдань.

Територіальні рамки дослідження охоплюють територію: Волинської області Турійського району: де вояки УПА в урочищах: Вовчак, Тайшин, Селище Велике, Свиначинський ліс заховали землянки для повстанців, а також була масарня (цех із переробки м'яса), пекарня, кухня, шевська і кравецька майстерні, склади. Для потреб вояків були майстерня з виправлення шкіри, консервний комплекс, бондарня, копильня, ремісничі цехи, склади зброї, млин, шпиталь; Локачинського району: де відбувся бій повстанців «Січі» з гітлерівцями на території Загорівського монастиря.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1942-1943 рр., коли на території формувань УПА-Північ починають утворюватись головний штаб військового округу «Турів» УПА, загін «Січ» Вовчак та безпосередньо сам бій чоти «Береги» з гітлерівцями під Загорівським монастирем.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що у ній вперше досліджується період формування загону «Січ» Вовчак, подальша її діяльність, територіальне переміщення та трагічна загибель бійців під Загорівським монастирем. В подальшому на місці загибелі бійців та й самого «Береги» були відновлені поховання та поруч монастиря був встановлений меморіальний комплекс (фото 57, та фото на ст. 91).

У роботі використовується значна кількість архівних матеріалів і документів ОУН, УПА регіонального та загальноукраїнського рівня, документів радянської репресивної системи, матеріалів преси, спогадів очевидців, що дало можливість по-новому, об'єктивно підійти до оцінки та правдивого висвітлення діяльності загону «Січ» та його командира «Сосенка».

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її матеріалів і висновків для написання узагальнюючих праць з історії формування загонів УПА,

музейних експозицій, кіносценаріїв, лекцій та практичних занять, виховання молоді у національно-патріотичному дусі на прикладах героїчної боротьби повстанців.

Апробація роботи. Матеріали, які були зібрані в процесі роботи використовуються на уроках історії та захисту вітчизни в ЗОШ №3, 16 м. Луцька, туристсько-краєзнавчих та військово-патріотичних гуртках ЦТСЕ, лекціях Східноєвропейського національного університету, факультетах: історичний, географічний та туризму(додаток 10). Дослідження, які були проведені на місцевості лягли в основу наукової роботи доцента факультету туризму Єрко Ірини Миколаївни.

Також дана робота розміщена на сайті: www.pp.tyrist.com.ua.

Предмет, мета і завдання роботи обумовили її структуру. Вона складається з анотації, шести розділів, висновків, списку джерел та літератури, додатків.

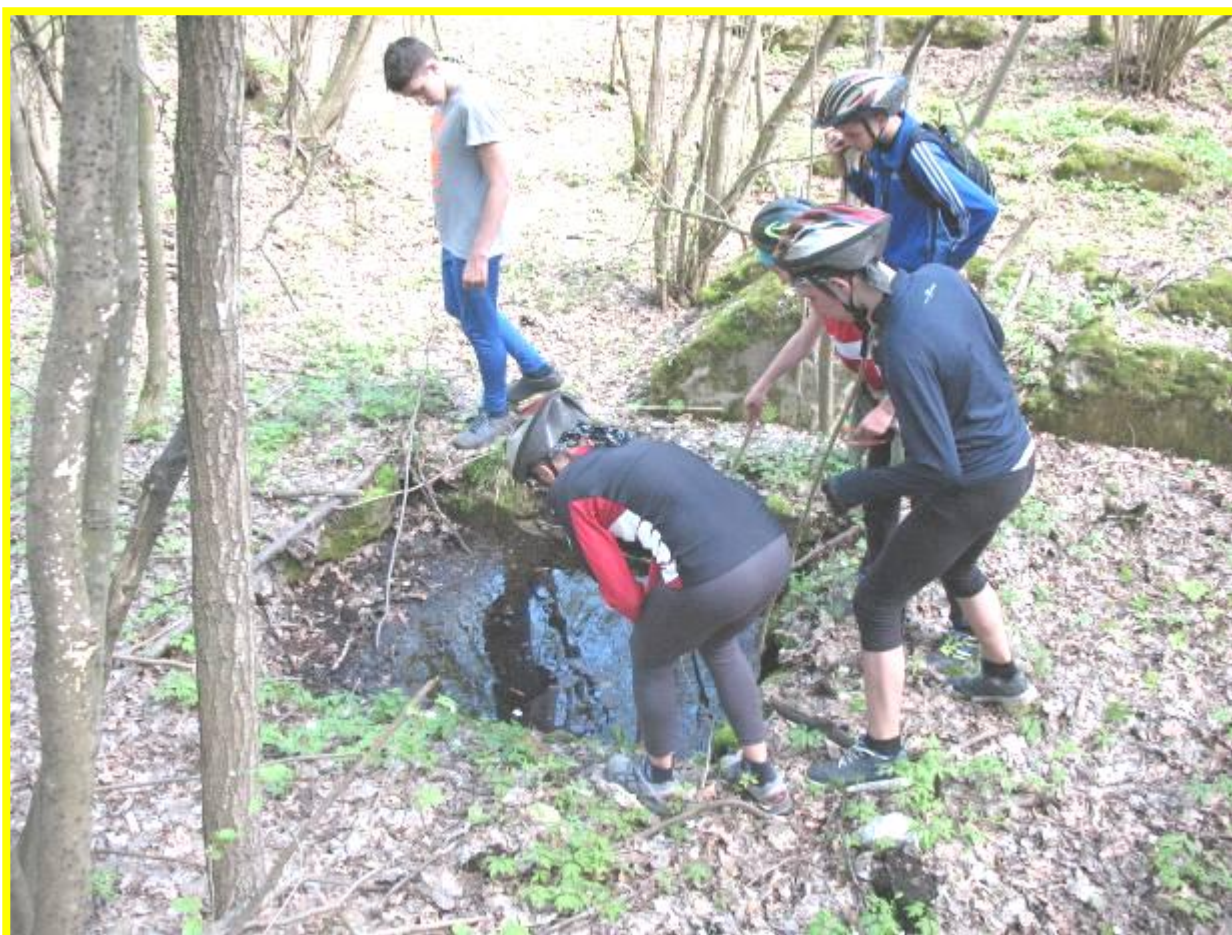

Фото з походу. Вимірювання глибини «колодязя» на третій точці досліджень.

1. ДОВІДКОВІ ВІДОМОСТІ

Вид туризму – *велосипедний*

Складність маршруту – *3 ступінь складності*

Нитка маршруту – *м. Луцьк – смт. Торчин – с. Мовчанів – с. Озютичі – с. Осекрів – с. Свинарин – с. Оса – с. Ревушки – ур. Вовчак – с. Свийчів – с. Микуличин – с. Війниця – смт. Локачі – с. Хорів – с. Н. Загорів – с. Садів – с. Білосток – с. Одеради – с. Цеперів – с. Баїв – м. Луцьк*

Довжина активної частини маршруту – *214 км*

Тривалість подорожі – *з 15 квітня по 20 квітня 2016 року*

Засоби під'їзду до маршруту, інша інформація, що сприятиме більш повній уяві про маршрут – *маршрут кільцевий тому розпочинався і закінчувався у м. Луцьку, що не потребувало під'їзду на початкову точку маршруту чи від'їзду з кінцевої точки маршруту*

Список групи –

1. Мелимука Вікторія Василівна

Дата народження: 01.03.1981 р.

Обов'язки: керівник.

Місце роботи, навчання: ЦТСЕ.

Посада: інструктор туризму.

Туристська підготовка (Вел.): III категорія

Волинь (К), II категорії Волинь (У).

Місце проживання: м. Луцьк, вул.

Караїмська 1/9

2. Чайковський Дмитро Володимирович

Дата народження: 19.01.1996 р.

Обов'язки: заступник керівника.

Місце навчання: Комерційний технікум.

Туристська підготовка: III категорія
Карпати (У).

Місце проживання: м. Луцьк,
вул. Ковельська 1/2.

3. Філюк Валентин Романович

Дата народження: 27.08.2001 р.

Обов'язки: костровий.

Місце навчання: ЗОШ I-III ст. №16.

Туристська підготовка: 3 ступінь складності
(У).

Місце проживання: с. Полонка,
вул. Залізнична 1/6.

4. Губій Юрій Вікторович

Дата народження: 09.06.2001 р.

Обов'язки: хронометрист.

Місце навчання: ЗОШ I-III ст. №16.

Туристська підготовка: I категорія Карпати
(У).

Місце проживання: м. Луцьк,
вул. Цукрова, 28

5. Зрелко Микола Вадимович

Дата народження: 22.05.2001 р.

Обов'язки: орієнтувальник.

Місце навчання: ЗОШ І-ІІІ ст. №16.

Туристська підготовка: І категорія Карпати (У).

Місце проживання: м. Луцьк,
вул. Цукрова 5/16

6. Горлатий Максим Андрійович

Дата народження: 30.01.2002 р.

Обов'язки: фотограф.

Місце навчання: ЗОШ І-ІІІ ст. №16.

Туристська підготовка: 3 ступінь Волинь (У).

Місце проживання: м. Луцьк,
вул. Польова, 54.

7. Крючко Олег Петрович

Дата народження: 10.09.2001 р.

Обов'язки: ремонтник.

Місце навчання: ЗОШ І-ІІІ ст. №16.

Туристська підготовка: 3 ступінь Волинь
(У).

Місце проживання: м. Луцьк,
вул. Польова 12/2.

8. Новак Ірина Тарасівна

Дата народження: 12.10.2001 р.

Обов'язки: писар, хронометрист.

Місце навчання: ЗОШ І-ІІІ ст. №16.

Туристська підготовка: 3 ступінь Волинь (У).

Місце проживання: м. Луцьк,
вул. Молодогвардійська 11/1.

Фото з походу. Величезні ями в ріст людини на другій точці досліджень.

2. ГРАФІК РУХУ НА МАРШРУТІ

№	Дата	Нитка	Чистий їздовий час	Відстань (км)	Характеристика шляху	Погодні умови, місце ночівлі
1.	15.04.	м. Луцьк – с. Забороль – смт. Торчин	2 год. 45 хв.	30	Асфальтна дорога містом Луцьк, далі дорога М-08 місцями з вибоїнами, рух обочиною.	Хмарно з проясненням, $t + 17^{\circ}\text{C}$. Місце ночівлі: ліс за поворотом на с. Смолигів (стоянка «Дуби»).
2.	16.04.	м. Н. – с. Мовчанів – с. Озютичі – с. Осекрів	3 год. 10 хв.	35	Асфальтна дорога М-08 до с. Мовчанів, далі Т-0313 до с. Маковичі. Грунтова дорога до с. Осекрів.	Хмарно, дощ, $t + 15^{\circ}\text{C}$. Місце ночівлі: ліс за с. Осекрів (ур. Свинаринський ліс).
3.	17.04.	м. Н. – ур. Свинаринський ліс – с. Свинарин – ур. Тайшин с. Оса – с. Ревушки – с. Мочалки	3 год. 40 хв.	40	Грунтова дорога, лісові заболочені дороги, стежки. Гравійна дорога від с. Оса до лісу за с. Ревушки.	Сонячно, $t + 23^{\circ}\text{C}$. Місце ночівлі: ліс за с. Осекрів (ур. Свинаринський ліс).
4.	18.04.	м. Н. – ур. Вовчак – с. Свийчів – с. Бегета	1 год. 45 хв.	18	Лісова заболочена дорога лісом, пісчана дорога 1,5 км до ур. Вовчак. Гравійка до с. Бегета.	Цілий день дощ, $t + 10^{\circ}\text{C}$, ніч $t + 5^{\circ}\text{C}$. Місце ночівлі: в лісі на березі ставка перед с. Бегета.

5.	19.04.	м. н. – с. Микуличі – с. Війниця – сmt. Локачі – с. Н. Загорів – с. Кремеш – с. Садів – с. Білосток	6 год. 35 хв.	70	Грунтова дорога до шосе М-08. Асфальтна дорога до сmt. Локачі. Польові дороги.	Сонячно, $t + 13^{\circ}\text{C}$, ніч $t + 5^{\circ}\text{C}$. Місце ночівлі: в лісі на березі ставка за с. Білосток.
6.	20.04.	м. н. – с. Сьомаки – с. Цеперів – с. Городище – м. Луцьк	2 год. 10 хв.	21	Асфальтні дороги, грунтові, гравійні, польові дороги. Подолання болота біля р. Чорногузка перед с. Баїв.	Хмарно з проясненнями, $t + 15^{\circ}\text{C}$.

2.1. Технічний опис маршруту

1 день 15.04.2016 р. (п'ятниця)

м. Луцьк – с. Забороль – сmt. Торчин – стоянка «Дуби».

Протяжність – 30 км. Грунти – 0 км. Чистий їздовий час – 2 год. 45 хв.

Збір групи відбувався на в'їзді в місто Луцьк зі сторони району Вересневе біля пам'ятника «Загиблому солдату» (фото 1), о 9:00. Все розподіливши, добре закріпивши вантажі до велосипедів, о 10:30 – вирушаємо на маршрут. Рухаємось окольными вулицями міста Луцька в Пн. напрямку (див. карту першого дня походу, ст. 30). За 20 хв. руху містом, проїхавши 4 км, добираємось до виїзду на шосе М-08. Через 9 км руху автодорогою робимо невеличкий привал біля повороту на село Всеволодівка (фото 2). Перевіривши кріплення вантажів, група продовжує рух в тому ж напрямку. Через 3,5 км, поворот на село Шепель (фото 3), ще через 3,5 км робимо зупинку перед селом Усичі для фотографування пам'ятки дерев'яної архітектури Волині – Свято-Стефанівської церкви (фото 4). Проїхавши 6 км, потрапляємо в селище Торчин (фото

5). Зробивши фото рухаємось далі в тому ж напрямку (Зах.) дорогою М-08. За 5 км дістаємось лісової зупинки «Дуби» (фото 6), неподалік якої розміщуємо табір для ночівлі, приблизно о 17:00.

Дров у лісі достатньо, вода неподалік (1 км) в найближчому селі Дубичанське.

2 день 16.04.2016 р. (субота)

м. н. – с. Мовчанів – с. Озютичі – с. Осекрів.

Протяжність – 35 км, в тому числі ґрунтами – 4 км.

Чистий їздовий час – 3 год. 10 хв.

Група виїхала з місця ночівлі о 09:00 (див. карту другого дня переїзду ст. 31). Погода зіпсувалась, небо затягнулось хмарами, моросить дощ. Рух продовжуємо в Зах. напрямку, автодорогою М-08, через 1 км від місця ночівлі переїжджаємо кордон Луцького району з Локачинським (фото 7). Через 5 км руху зупиняємось для фото в с. Затурці (фото 8), за селом знову зупинка, фото біля пам'ятника В'ячеславу Липинському (фото 9). Інформацію про нього ми подаємо в Розділі 3.3 даного звіту (ст. 24).

Продовжуємо рух в Зах. напрямку через село Холопичі (фото 10) до повороту на село Мовчанів (фото 11), де змінюємо напрям руху з Зах. на Пн. (автодорога Т-0313).

Погода трішки покращується, закінчується дощ, але небо затягнуте хмарами.

Дорогою Т-0313 проїжджаємо 11 км до кордону Локачинського району з Турійським (фото 12). Проїхавши 3 км повертаємо ліворуч перед селом Маковичі (фото 13) і далі рухаємось в Зах. напрямку до села Осекрів. За селом дорога ґрунтова, розмита дощами, їхати неможливо, тому ведемо велосипеди в руках (фото 14) до лісу. Знаходимо гарну галявину і розбиваємо табір для ночівлі. Зупинка – 17:00.

Дров достатньо в лісі, вода в селі Осекрів (2 км).

Після вечері, до нас підійшов житель села Осекрів Юзефович Валерій Петрович. Місцевих жителів насторожило те, що селом на велосипедах з великими сумками та рюкзаками проїхали люди, адже вони знають, що давно ходять чутки, нібито в їхніх лісах було знайдено бурштин, і вони подумали, що це бракон'єри, які приїхали псувати краєвиди та забирати їхні багатства. Але коли Валерій Петрович побачив групу дітей, то зрозумів, що переживати немає чого. Познайомившись з жителем, ми дізнались багато цікавого: і що він в селі один із наймолодших (50 років), які лишились. Багато на заробітках і в АТО (він і сам був в АТО, добровольцем в одному

із батальйонів Правого сектору, але після поранення повернувся в село і зайнявся фермерством, має прибуток і може допомагати побратимам волонтерською допомогою), і що село вимирає, бо немає молоді, і що сам жив у Львові, але після війни повернувся в село, і що колись села Осекрів, Маковичі, Свинарин та Мочулки спалили і розграбували поляки. Трішки інформації з його розповіді ми розмістили в Розділі 3.3 даного звіту (ст. 23). Коли ми поділились з ним, що займаємось дослідженням нашої історії, що самі прагнемо побувати на місцях, де виборювалась наша свобода, то Валерій Петрович зрадів, що «Вільній Україні, бути!», адже правильно виховуємо наших дітей. Нашому новому знайомому захотілось хоч чимось нам допомогти і він запропонував постерегти наш табір, коли ми завтра поїдемо на дослідження урочищ Тайшин, Селище Велике, Свинаринський ліс, аби всі діти побували в цих історичних місцях, де кувалась наша незалежність.

3 день 17.04.2016 р. (неділя)

м. н. – с. Свинарин – ур. Тайшин – с. Оса – с. Ревушки – с. Мочалки.

Протяжність – 40 км, в тому числі ґрунтами – 34 км.

Чистий їздовий час – 3 год. 40 хв.

О 09:00 до нас під'їхав на тракторі, якого лишив поблизу лісу, наш вечірній гість і прийняв табір для охорони. Для нього це було не складно, адже поруч має свої поля і сьогодні запланував обробити озиму пшеничку від шкідників.

Отже, рівно о 09:00 (фото 15, 16) наша група виїхала від місця ночівлі в Пн. напрямку лісовою дорогою в сторону села Свинарин (див. карту третього дня переїзду ст. 32). Через 3 км руху лісом, виїхали до місточка на дорогу, яка з'єднує села Осекрів та Свинарин. Дорога піщана (фото 17), що ускладнює рух по ній. В центр села (див. панорами ст. 45, фото 18) від місточка доїжджаємо через 2 км, на рух піщаною дорогою ми витратили 10 хв. Практично всі люди села, в церкві на службі, тому вулиці були пусті і нам ні з ким не вдалося поспілкуватись. Не затрачаючи часу на пошуки людей, ми вирушили за село Свинарин в Пн. напрямку, так як ще до походу дізнались про всі місця та об'єкти на маршруті. Ми знали, що на перехресті доріг Свинарин-Чернійів-Серкизів, знаходиться пам'ятник старшому сержанту Брагіну Петру Дмитровичу, командирі відділення автоматників 629 Стрілецького полку, який 30.04.1944 р. повторив подвиг О.Матросова (фото 19).

Від пам'ятника рухаємось польовою стежкою (А 280⁰) в напрямку лісу, до урочища Тайшин (фото 20). В лісі на першому перехресті повертаємо ліворуч і через 500 м руху доїжджаємо до першої точки наших досліджень (фото 21). Знаходимо рови, окопи, які йдуть ланцюгами ліворуч і праворуч дороги, якою ми рухались. На дослідження виділяємо 30 хв., під час яких, була знайдена гільза від гвинтівки часів Першої світової війни (фото 22). Закінчивши обстеження, рушили далі в Пд. напрямку не змінюючи ні напрямку, ні дороги, через 5 хв. руху потрапляємо на роздоріжжя (див. панорами ст. 45, фото 23). Випадково знаходимо бетонні споруди (фото 28, 29) серед лісу, на дослідження та розкопки яких витрачаємо 1 год. (фото 27).

Від бетонних споруд відходить багато ровів і окопів, територія прошита величезними ямами глибиною в два рости людини (фото на ст. 10 даного звіту). Копаючи в одному з окопів знаходимо гудзика від форми військового (фото 24). *Вже вдома в мережі Інтернет ми відшукали інформацію, що це з форми піхотинців Першої світової війни.*

У великій ямі, яка нагадувала землянку, знаходимо частину бляшки (фото 26), на якій німецькими буквами щось написано. *Вже вдома в мережі Інтернет ми відшукали, що це табличка з ємності, в яких зберігали гліцерин.* Випадково, копаючи біля однієї із бетонних споруд, віднайшли залізну річ, думаючи, що це могла бути деталь зброї, наприклад, підставка чи фіксатор (фото 25).

Група продовжила рух в тому ж Пд. напрямку, тією ж дорогою. Через 3 хв. руху, ми випадково, поруч дороги, помічаємо знову бетонні споруди. Це місце набагато більше попереднього (фото 31 та фото на ст. 6). Провівши дослідження, поруч у лісі знаходимо закинуту лісову дорогу, наче на підвищенні, рухаючись нею в Пн. напрямку, виходимо просто до попереднього місця дослідження. Ця дорога колись пов'язувала ці два бетонні об'єкти (фото 30). *Вже вдома в мережі Інтернет ми відшукали незначну інформацію про ці місця, де, згадується лише те, що це були парові млини.*

Далі рух продовжуємо, не змінюючи напрямку (Пд., та ж стежка), і виїжджаємо до четвертої точки досліджень (фото 33) неподалік чітких орієнтирів: бесідка та вирубка (фото 32). Після проведених досліджень, група далі рухається вздовж вирубки в Пд. напрямку. За вирубкою, приблизно через 100 м, виїжджаємо до велетенського дубу (фото 32). Таких протягом усієї мандрівки ми бачили досить багато.

Сфотографувавшись, вирушаємо далі в тому ж напрямку, проїжджаємо приблизно 3 км доки стежка не впирається в лісову дорогу. За старими стовпчиками визначаємо своє місцезнаходження (фото на ст. 94 даного звіту): ур. Селище Велике і, таким чином, відмічаємо п'яту точку досліджень (фото 34). З цього місця змінюємо напрям руху з Пд. на Зах. Даною лісовою дорогою їдемо не звертаючи. Дорога поступово змінює напрям на Пн. Через 4 км руху виїжджаємо на березову алею в лісі, в кінці якої – дерев'яний закинутий будинок і молодий ялиновий ліс, посаджений на окопах і землянках (фото 35). На 6-ій точці досліджень проводимо 10 хв., далі рушаємо в тому ж Пн. напрямку лісовою дорогою, яка з часом змінює рух на Зах. і через 4 км руху піщаною дорогою виводить нас в село Оса. Зупинившись біля однієї із хат набрати води, дізнаємось, що тут проживає колишня вчителька, а також активна туристка Шамайло Ольга Павлівна (фото 36). Від Ольги Павлівни дізнаємось багато історичних фактів: і за село Оса (див. Розділ 3.3. ст. 24 даного звіту), і за урочище Вовчак. Година спілкувань пролетіла дуже швидко і нам потрібно було рушати далі, адже попереду ще дослідження урочища Свинаринський ліс.

Із села Оса в Пд. напрямку до села Ревушки 4 км, рухаємось піщано-гравійною дорогою (фото 37). За селом Ревушки проїжджаємо ще 3 км і за вказівником ур. Вовчак повертаємо ліворуч в ліс, змінивши напрям руху на Сх. Рухаємось приблизно 3 км насипною піщаною дорогою (дорогу можна побачити на панорамі ст. 56, фото 41), що ускладнює рух, на окремих ділянках довелося вести велосипеди в руках. Діставшись до роздоріжжя, де закінчується піщана дорога, група обрала праву дорогу, якою мали б потрапити для досліджень в ур. Свинаринський ліс. Через 1 км руху доїжджаємо до 7-го місця досліджень (фото 38), величезних окопів. Здійснивши розкопки в окремих місцях і нічого не відшукавши, вирушаємо далі (в тому ж Сх. напрямку). Дорога вивела на просіку і далі, звіряючись зі старими квартальними стовпчиками, ведемо себе через весь ліс в сторону села Мочалки. Виїхавши на поле, повертаємо ліворуч (Пн. напрям) і попід лісовою смугою, дістаємось села Осекрів та місця ночівлі о 19:30.

4 день 18.04.2016 р. (понеділок)

м. н. – ур. Вовчак - с. Свийчів – с. Бегета.

Протяжність – 18 км, в тому числі ґрунтами – 12 км.

Чистий їздовий час – 1 год. 45 хв.

З ночі почався дощ. Температура сильно знизилась. Зібравши мокрі намети та поснідавши, група виїхала на маршрут об 11:00 (див. карту четвертого дня переїзду ст. 33). Від місця ночівлі в Зах. напрямку, спочатку група рухається болотистою дорогою, ведучи велосипеди в руках (фото 39), а потім, виїхавши в ліс, довго відчищаємо велосипеди від болота з глиною. В лісі дорога тверда хоч і з великими калюжами, але дозволяла їхати (фото 40). Проїхавши 7 км, доїжджаємо до повороту на ур. Вовчак (див. панорами, фото 41 ст. 46 даного звіту).

Повернувши праворуч (Пн.), проїжджаємо ще 1 км піщаною, але твердою після дощу дорогою до місця розташування ур. Вовчак (фото 42). В цьому місці проводимо 2 год., фотографуємось, оглядаємо окопи, музей (фото 45), залишки старого кладовища (фото 43), обідаємо в землянці, ховаючись від дощу і холоду (фото 44) і о 14:30 намагаємось виїхати. Дощ не припиняється, тому немає потреби втрачати час. Помічаємо пробите колесо велосипеда (фото 46), це вже друге за цей день, (перше після подолання болотистої дороги зранку). Замінивши камеру у колесі, о 15:00 – вирушаємо в Пд. напрямку, в сторону дороги з твердим покриттям Ревушки-Свийчів. Через 10 хв. виїжджаємо на ґрунтово-гравійну дорогу (фото 47) і далі в Пд. напрямку рухаємось до місця ночівлі.

3 км – село Свийчів, 4 км – село Міжлісся. 1 км – ліс на березі ставка за селом Міжлісся, перед селом Бегета (фото 48).

Після розміщення табору на березі ставка, до нас підійшов місцевий житель, який розповів нам свою трагічну історію, як його син і племінник загинули на сході в зоні проведення АТО. Чоловік був дуже засмучений, не представившись та не захотівши фотографуватись, пішов від нас далі. Він не захотів, аби ми згадували їхні імена в нашій роботі, сказав лише, що тут дозволяється стоянка, не дивлячись на те, що ставок є приватною власністю. Дозволяють стояти туристам, які частенько тут бувають.

Дощ на вечір припинився. Дров у лісі достатньо. Вода в селах Міжлісся, Бегета (1 км).

5 день 19.04.2016 р. (вівторок)

м. н. – с. Війниця – смт. Локачі – с. Новий Загорів – с. Кремеш – с. Садів – с. Білосток.

Протяжність – 70 км, в тому числі ґрунтами – 10 км.

Чистий їздовий час – 6 год. 35 хв.

Ніч була холодна, зранку ставок в тумані. Досить холодно. Група виїхала з місця ночівлі о 09:00 (див. карту п'ятого дня переїзду ст. 34). Через 4 км руху в Пд. напрямку, виїжджаємо на шосе М-08, перейшовши дорогу на пішохідному переході (фото 49), далі рухаємось в Сх. напрямку (фото 50) до села Війниця (фото 51) 12 км. На перехресті повертаємо праворуч за вказівником на селище Локачі. Через 2 км – село Павловичі, зупиняємось для фото біля меморіального пам'ятника, який вшановує пам'ять загиблих жителів навколишніх сіл, періоду Першої та Другої світових воєн (фото 52). 4 км – в'їзд в селище Локачі (фото 53). Повернувши праворуч, продовжуємо рух об'їзною дорогою.

Так як рухаємось вже височиною, то й дорога, як в горах, то вверх, то вниз, це спричиняє постійне переключення передач, що й призводить до поломки задньої перекидушки (фото на ст. 98 даного звіту) одного із велосипедів. Корпус, який відломився дуже добре полагодили ізоляційною стрічкою. За 300 м наступна поломка, вже досить суттєва, тріснув тримач лівої педалі! (фото 54). Але швидко зорієнтувавшись, і за підказками місцевих жителів, ми звернулись за допомогою до ремонтної бригади (див. розташування на карті ст. 34 та фото на ст. 19), яка на наше щастя, була зовсім поруч від місця поломки (фото 54). За 30 хв., після того, як нам заварили педаль, група рушила в Пд. напрямку, через 2 км – село Низькі Цевеличі (фото 55), через 7 км – село Новий Загорів. Все зафотографувавши (фото 56, 57) та дослідивши стіни монастиря, прострілені кулями (фото ст. 26 даного звіту), назбиравши достатньо матеріалу для подальших камеральних досліджень, ми через 1 год. рушаємо далі в напрямку села Хорів, де в центрі, біля церкви, повертаємо праворуч. 4 км до автодороги Т-0313, рухаємось близько 40 хв. Дорога дуже розмита після дощу, глина з гравієм, в основному ведемо велосипеди в руках.

По асфальтованій дорозі Т-0313 рухаємось в Пд. Сх. напрямку до села Кремеш (фото 58). В центрі села, на перехресті, повертаємо ліворуч, коли закінчилось село, далі рухаємось польовою дорогою між полями (фото 59), які саме зараз обробляються тракторами: орють, сіють.

Через 5 км виїжджаємо на асфальтовану дорогу, яка з'єднує село Привітне з селом Войнин. Повернувши ліворуч (Пн. Сх.), їдемо до села Войнин, де за церквою (див. панорами на ст. 56, фото 60) повертаємо праворуч (Пд.-Сх., Сх.) на село Линів. До села Линів їдемо бруківкою (фото 61) 4 км. За селом, на горбочку, знову

фотографуємось біля пам'ятного насипу (фото 62), який увіковічнює пам'ять про загиблих бійців УПА. Від насипу рухаємось польовою дорогою в Сх. напрямку до села Садів 3 км (фото 63). Через 8 км на роздоріжжі Білосток-Сенкевичівка (фото 64), ховаючись від пронизливого вітру, зупиняємось в бесідках, поруч кафе, попити гарячого чаю з печивом аби зігрітись.

Вийзд о 16:30 – в Сх. напрямку до місця ночівлі. Через 5 км – дістаємось лісочка на березі ставка р. Черногузка перед селом Сьомаки.

Дров у лісі достатньо. Воду набрали по дорозі в селі Білосток. При потребі, можна також набрати в селі Сьомаки (800 м).

6 день 20.04.2016 р.(середа)

м. н. – с. Сьомаки - с. Цеперів – с. Городище – м. Луцьк.

Протяжність – 21 км, в тому числі ґрунтами – 8 км.

Чистий їздовий час – 2 год. 10 хв.

Група виїхала з місця ночівлі о 10:00 (фото 65) (див. карту шостого дня переїзду ст. 35). Проїхали 5,5 км до село Одереди (фото 66). Через 3,5 км в центрі села Йосипівка (стара назва Городок, яка часто зустрічається на картах), якраз навпроти церкви (фото 67), на горбочку, повертаємо праворуч (Сх.) і далі ґрунтовою дорогою, яка за селом перейшла в польову стежку, рухаємось «правими» стежками (фото 68). Ліс має лишатись ліворуч, а заплава (заболочена) річки Черногузка – праворуч. Через 2 км руху від села Йосипівка доїхали до болота, поруч джерела (фото 69). Болото долали ведучи велосипеди в руках. Обхід можливий ліворуч поруч поля, але ускладнений глинистою ріллею (фото 69). Через 1 км від болота проїжджаємо село

Цеперів. Проїхавши яке, продовжуємо рух до села Баїв, села Городище-1 (фото 70). Через 3 км руху виїжджаємо на дорогу Т-1401 (фото 71), де через 500 м закінчення маршруту (фото 72).

Фото з походу. Зварювання педалі на ремонтній бригаді, смт. Локачі.

3. ВІДОМОСТІ ПРО РАЙОН ЕКСПЕДИЦІЇ

3.1. Загальні історико-географічні відомості

Волинська область, як адміністративно-територіальна одиниця України була утворена 4 грудня 1939 року. Територія області займає 20,2 тис. км², що складає 3,34% загальної площі нашої країни. Чисельність наявного населення Волинської області на 1 січня 2007 року – 1038,0 тис. чоловік. В адміністративному відношенні Волинська область поділяється на 16 районів в яких проживає 669,3 тис. осіб, (76,1% – жителі сільських населених пунктів.), 4 міста обласного значення (Луцьк, Ковель, Нововолинськ, Володимир-Волинський), 11 міст де проживає 427,8 тис. осіб (41,2% всіх жителів області і 80,9% міського населення), 22 селища міського типу – проживає 100,9 тис. осіб, 1054 сільських населених пункти де мешкає 509,3 тис. осіб.

Луцький район – район розташований у південно-східній частині Волинської області. Площа району 0,973 тис. км², що становить 4,8% території області. Район включає 83 сільських населених пункти і 2 селища міського типу (Торчин, Рокині).

Луцький район утворено в 1939 р. і відновлено в сучасних межах 8 грудня 1966 р., хоча Луцька волость згадується ще в XIII ст. Центром району є водночас і обласний центр – місто Луцьк.

У районі проживає 60,6 тис. чоловік населення, з них 10% міського населення, 90% сільського. Щільність населення на 1 км² 63 особи.

Район розташований у південній поліській та західній лісостеповій фізико-географічних зонах. Середньорічні температури: літня + 18°C, зимова -5 С. Кількість опадів: 540–560 мм.

На території району є 2 озера, протікає 4 річки (Стир, Омеляник, Сапалаївка, Черногузка), найбільша з яких – Стир довжиною 38 км на території району.

Турійський район розташований у центральній частині Волинської області. Площа – 1206 кв. км. Район має залізничне сполучення з Києвом та Львовом. Його територію перетинають автомагістралі Київ – Ковель – Держкордон, Львів – Володимир – Волинський – Любомль – Брест, Львів – Володимир – Волинський – Ковель – Брест.

Значна частина території району вкрита лісами. Протікають його землями річки Турія і Стохід. Справжнім природнім скарбом є 33 озера карстового походження.

Локачинський район – розташований в південно-західній частині Волинської області у верхів'ях рік Луги, Стоходу і Турії (басейни Західного Бугу та Прип'яті). Станом на 1 січня 2002 року в районі проживало 25,4 тис. чоловік, в тому числі 20,1 тис. сільського населення, що становить 82%. Загальна площа земель становить 71169 га. Площа покрита лісом становить 12262 га. На території району розміщено 53 сільські населені пункти і одне селище міського типу. Районний центр Локачі селище міського типу, розташоване на правому березі річки Луги, за 56 км на захід від обласного центру. Район було утворено в січні 1940 року. В грудні 1962 року його ліквідовано, територію передано до складу Володимир-Волинського і Горохівського районів. 3 січня 1965 року район відновлено.

3.2. Туристсько-краєзнавчі відомості

Район дуже цікавий для проведення велосипедних та пішохідних спортивних подорожей. Зміна ландшафтів вимагає застосування різноманітних способів та прийомів для їх подолання, вмінь орієнтування на місцевості.

Для поповнення продуктами харчування, отримання медичної допомоги, групі достатньо заїхати у найближчий населений пункт.

Широкому використанню даного району для мандрівок сприяє розвинута сітка автомобільних та залізничних доріг, що полегшує проблему діставання на початкову точку маршруту, його закінчення або аварійний вихід.

Луцький район. На території району розміщено 8 храмів – пам'яток архітектури, що занесені до Державного реєстру та охороняються законом. Територія району, його села та селища багаті на пам'ятки археології, зокрема часів палеоліту, мезоліту, неоліту. Особливо щедра Луцька земля на ранньослов'янські та давньоруські пам'ятки.

На території району розміщено Історико-краєзнавчий музей у смт. Торчин та у дендропарку с. Рокині – Музей історії сільського господарства Волині.

Турійський район. На Турійщині є чимало історичних пам'яток, а Літинський парк – найкращий із п'яти пам'яток садово-паркового мистецтва, які існують на Волині. До Державного реєстру об'єктів культурної спадщини в Турійському районі занесені 79 пам'ятників історії, 1 пам'ятка археології, 21 пам'ятка архітектури та містобудування, із них 8 – пам'яток національного культурного надбання. В районі діє 32 православних храми, окремі з яких оберігаються як пам'ятки історії й архітектури.

Урочище Вовчак – місце, де зародилась УПА. Урочище Вовчак у лісових масивах на межі Турійського, Володимир-Волинського та Локачинського районів Волині вважається місцем, де 14 жовтня 1943 року, на свято Покрови, зродилася Українська Повстанська Армія. У 1943-1944 роках тут діяла велика база УПА під назвою «Січ». Саме про це місце і буде вестись наша основна розповідь і дослідження.

Локачинський район. Станом на 1 січня 2009 року в районі нараховується 19 пам'яток архітектури, з яких 7 – національного значення. У районі створено і діє 16 заказників охорони природного середовища місцевого значення. Також діє музей-садиба В. Липинського та п'ять історичних пам'яток: Свято-Михайлівська церква і дзвіниця с. Великий Окорськ (1787р. кінець XVIII), Свято-Михайлівська церква і дзвіниця с. Кисилин (1777р. кінець XVIII), Костел, келія монастиря с. Кисилин, Луківська церква с. Сірнички (1788р.), Костел Августинів Св. Трійці (1641-1642 рр.)

3.3. Екскурсійно-пізнавальні відомості

«Весь порив великих ідей українського націоналізму та вся сила динаміки української Революції знайде своє втілення в українській революційній армії, яка повстане в боротьбі цілого озброєного народу, дасть йому силу й перемогу та понесе ідеї Української Революції, – свободи народів, – поза межі Рідної землі».

(Із «Військових Постанов» II Великого Збору ОУН, квітень 1941 р.)

Вже реакція нацистівської Німеччини на проголошений 30 червня 1941 р. маніфест відновлення української державності, реакція, яка виразно заговорила про вперту ворожість нацистів до справи української самостійності, мусила довести до посилення протинімецької боротьби українських самостійників в політичній ділянці та перекинення її теж в ділянку збройного спротиву, німецьким окупантам. Та це останнє, – перехід до збройної боротьби – не прийшло і не могло прийти вже в перших тижнях, ні навіть в перших місяцях німецького приходу на українські землі з, багатьох причин.

Маршрут експедиції представляє собою великий інтерес з пізнавальної точки зору, тому що об'єкти, які зустрічаються в поході, дають можливість побачити їх і, тим самим, безпосередньо доторкнутися до історії, відчувати красу.

Луцький район. На території району експедиції можна було відвідати ще такі стародавні об'єкти, церкви:

- Свято-Успенська церква с. Баїв (дерев'яна, побудована в 1875 р.).
- Михайло-Архангельська церква в с. Білосток.
- Свято-Миколаївська церква в с. Городок (дерев'яна, побудована в 1890 р.).
- Соборо-Богородична церква в с. Забороль (цегляна, побудована в 1914 р.).
- Казансько-Богородична церква в с. Садів (цегляна, побудована в 1909 р.).
- Іоанно-Богословська церква в с. Сьомаки (дерев'яна, побудована в 1871–1875 р.).
- Свято-Стефанівська церква в с. Усичі (фото 4).

Заповідні території місцевого значення:

- Гідрологічний заказник «Чорногузка», між с. Сьомаки – с. Гірка Полонка.

Турійський район. На території району експедиції можна було відвідати ще такі стародавні об'єкти, церкви: Свято-Миколаївська церква в с. Осекрів.

«Село маленьке – лише 30 дворів, але дуже мальовниче. Розповідають, що в період визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького в 1651 році козацький загін, прибувши на Волинь, вступив у бій з польським військом. Козаків підтримало місцеве населення. За православну віру пролилась кров молодих козаків. Запорізький отаман сказав: «Се кров мого народу!» – звідси і виникла назва села Осекрів, хоча перша писемна згадка про нього припадає на кінець XV століття.

Зі слів старожилів, за наказом Богдана Хмельницького звели муровану церкву. Таким чином він вишанував козацтво, яке пролило кров свою на навколишніх землях, та увіковічнив пам'ять про свого, загиблого тут, сина. Місце для храму вибрали на болоті, в трясовині, бо саме сюди стікала кров з поля бою.

За переказами, висота фундаменту така ж сама, як і наземна частина храму, бо заливали його до тих пір, поки він не перестав зникати під землею. Щоб стіни були міцнішими і мали хорошу акустику, в розчин для мурування люди з навколишніх сіл зносили яйця. До речі, існує легенда про золотий дзвін, що був подарований Хмельницьким по закінченні будівництва. Його вкрали і втопили в болоті поляки. До наших днів цих дзвонів ніхто не знайшов.

Храм пережив тяжкі роки Першої світової війни, але не витримав снарядів Другої світової і був пошкоджений бійцями Червоної Армії, які цілились в німецьких снайперів, що буцімто знаходились під куполами. В радянські часи, коли храми закривалися, перестала діяти. Почав знову діяти 1990 році» – саме такою інформацією поділився з нами місцевий житель, Юзефович Валерій Петрович. Валерій Петрович нещодавно повернувся до свого рідно села Осекрів і зайнявся фермерством. Проживав у Львові, там працював, а коли розпочалась війна на сході, не задумуючись пішов захищати свою Батьківщину у складі добровольчого батальйону Правого сектору, адже у його жилах тече кров свободи, яку виборювали ще його діди та прадіди. Після важкого поранення і неможливості воювати далі, Валерій Петрович зайнявся волонтерством.

Свято-Михайлівська церква в с. Оса. *«Церква на честь Святого Архістратиґа Божого Михаїла побудована в 1778 році на кошти пана Івановського і прихожан. Говорять що біля 1760 року тут була хвороба чума і з всього села залишилось тільки 2 людини. Поміщик Івановський продав все майно селянське і на виручені гроші побудував красиву дерев'яну церкву у формі хреста.*

В 1880 році покрита залізом, або бляхою і пофарбована. В 1893 році збудований новий іконостас. В 1963 році була зачинена, а відновила роботу аж у 1990 році. Головними святинями храму є церковний дзвін 18 століття, його вага 300 кілограмів; і Царські врата» – розповіла нам колишня вчителька географії, туристка Шамайло Ольга Павлівна, жителька села Оса (фото 36).

Локачинський район. На території району експедиції можна було відвідати ще такі об'єкти: музей-садиба В. Липинського с. Затурці. Родинний будинок дворян Липинських – одна з найдавніших будівель у Затурцях. Закладання фундаменту відбулося у 1871 році.

Липинський В'ячеслав Казимирович (1882-1931) – видатний український політичний діяч, історик, соціолог, публіцист та дипломат (фото 9). Теоретик українського консерватизму та один із організаторів Української демократично-хліборобської партії. За гетьманату – посол України в Австрії. Завдяки наполегливому та цілеспрямованому господарюванню батьків Липинського маєток в Затурцях став одним із найкращих у краї. На кінець XIX століття маєток мав площу 717 га, в тому числі лісу 272 га. Присадибна ділянка з великим садом, розкішним парком та

господарськими будівлями займала ще 10 га площі маєтку. Нині колишня садиба Липинських є невід'ємною частиною історичного портрету села Затурці та складає 4,1 га. Її головними елементами є дім та парк.

Костел Святої Трійці, 1641-42 рр., с. Затурці. Цегельний, мав оборонне значення. У 1915 р. був зруйнований. У 20-х р. ХХ ст. відновлений.

Гідрологічна пам'ятка природи «Затурцівські джерела» площею 0,2 га, діє із 1976 року, с. Затурці.

Гідрологічна пам'ятка природи «Витік р. Турії» площею 0,2 га, с. Затурці.

Гідрологічний заказник «Холопичівський» площею 57 га, с. Холопичі, озеро Холопичівське.

Ботанічна пам'ятка природи «Модриновий ліс» площею 1,6 га, с. Губин.

Гідрологічна пам'ятка природи «Турійські джерела» площею 0,2 га, с. Мовчанів.

Загорівський монастир, XVI ст., с. Новий Загорів. Заснований монастир був Петром Загоровським у XVI ст. Перша згадка про монастир датується 1566 р. і повідомляє, що за своє зцілення від хвороб шляхтич Загоровський розпочав будівництво мурованого храму на місці дерев'яного. За переказами монастир існував ще з другої половини XII ст. ченцями з Києва, які спасалися від татаро-монгольської навали. Наступний власник Нового Загорова – Фадій Чацький прибудовує до вівтарної частини новий монастирський двоповерховий братський корпус. Монастир до 1719 р. був православним, потім прийняв унію.

В монастирі перебував Іов Кондзелевич. Український іконописець в Загоріві впровадив малярську й сніцярську школи. На той час ще молодий Іов для монастиря виготовив кіот (престол). З Візитації 1824 р. довідуємося, що місцеві жителі з унії перейшли на православну віру. У 1839 р. після остаточного встановлення в Загорівському монастирі православ'я, він став місцем ув'язнення для монахів-василіян.

У XVI-XVIII ст. Загорівський монастир стає одним з Волинських культурних осередків. Тут діяли скрипторій, друкарня та іконописна майстерня. Після громадянської війни землі Західної України, в тому числі Володимир-Волинського повіту, куди входило село Новий Загорів, перейшли під юрисдикцію Польської держави. У 1921 р. Загорівський монастир знову повернули греко-католикам. З 1939 по 1950 рр. православна церква, відновлена 1991 р.

Монастир сильно постраждав в роки Великої Вітчизняної війни, коли повстанська чота особливого призначення під керівництвом Андрія Марценюка («Берези») у кількості 44 чоловік мужньо захищала його стіни подолавши більш як 5 сотень німецьких загарбників. Про ці події ми розповімо більш детально в розділі краєзнавчих досліджень, адже однією із наших цілей було, відвідання місця подвигу наших повстанців.

Фото з походу. Обстеження стін Загорівського монастиря прошитого кулями.

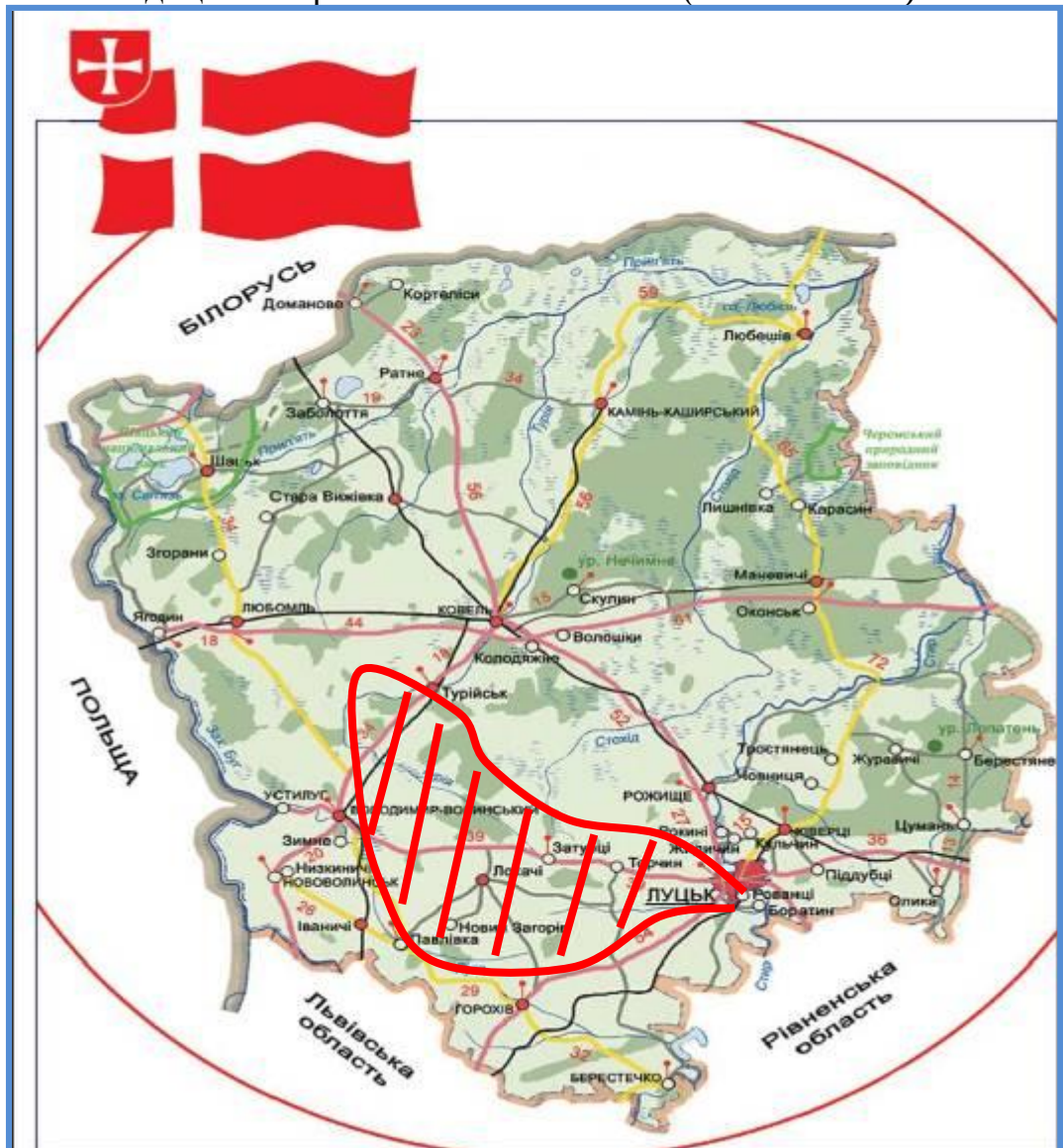
4. КАРТОГРАФІЧНИЙ МАТЕРІАЛ

4.1. Оглядові карти району експедиції

Волинська область на карті України (М 1:10000 000)

Район експедиції на карті Волинської області (М 1:1400 000)

4.2. Робочі карти маршруту

Топографічна карта. Волинська область. Масштаб 1:200 000

Топографічна карта. Україна. Масштаб 1:100 000

Частини: 33-Маневичі, 46-Луцьк; 32-Ковель, 45-Нововолинськ;

58-Червоноград, 73-Кам'янка-Бузька.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДО РОБОЧОЇ КАРТИ ТА КАРТ ДЕННИХ ПЕРЕЇЗДІВ:

– початок походу, початок денних переїздів

– пройдений маршрут

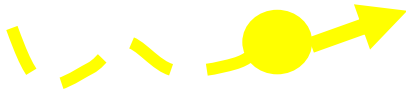

15.04.16 р.

– місця та дати ночівель

– напрям доїзду та від'їзду

– аварійні від'їзди з маршруту

– запасні варіанти маршруту

– місця розташування джерел питної води

– номер фотографії, точка та напрям фотознімка

– складні ділянки маршруту

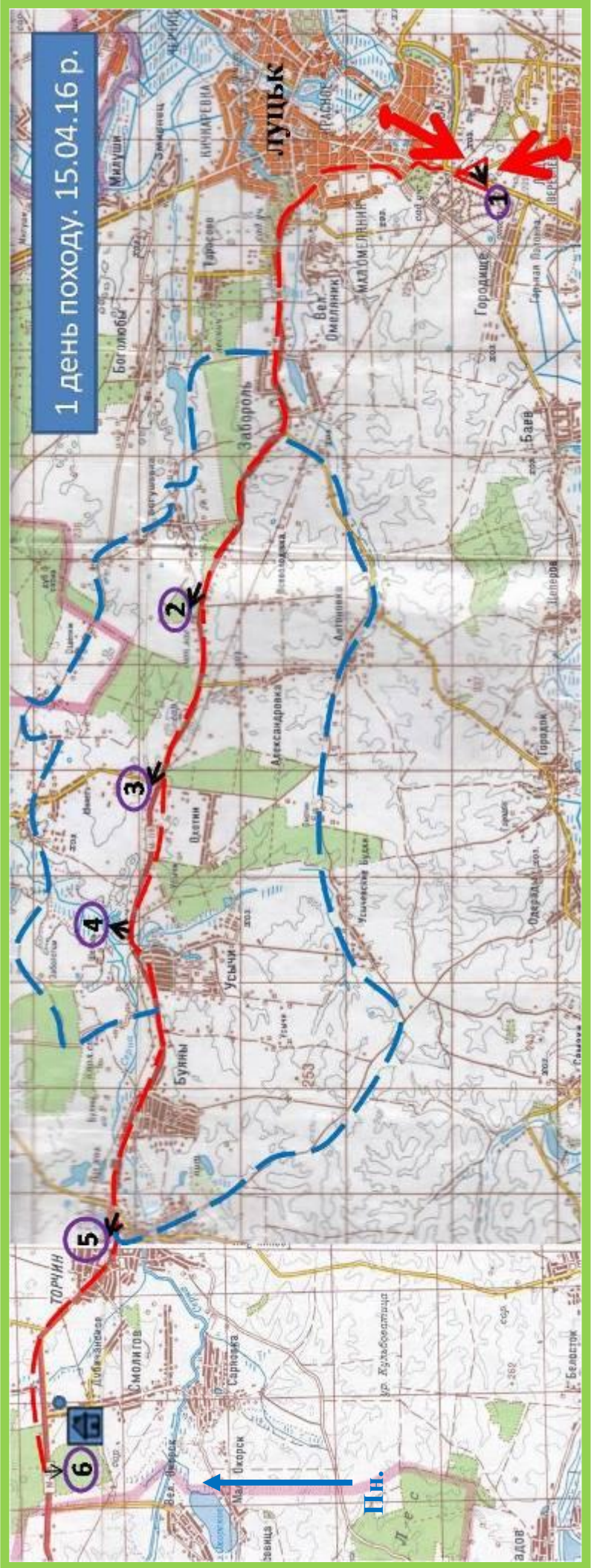

– місця краєзнавчих досліджень

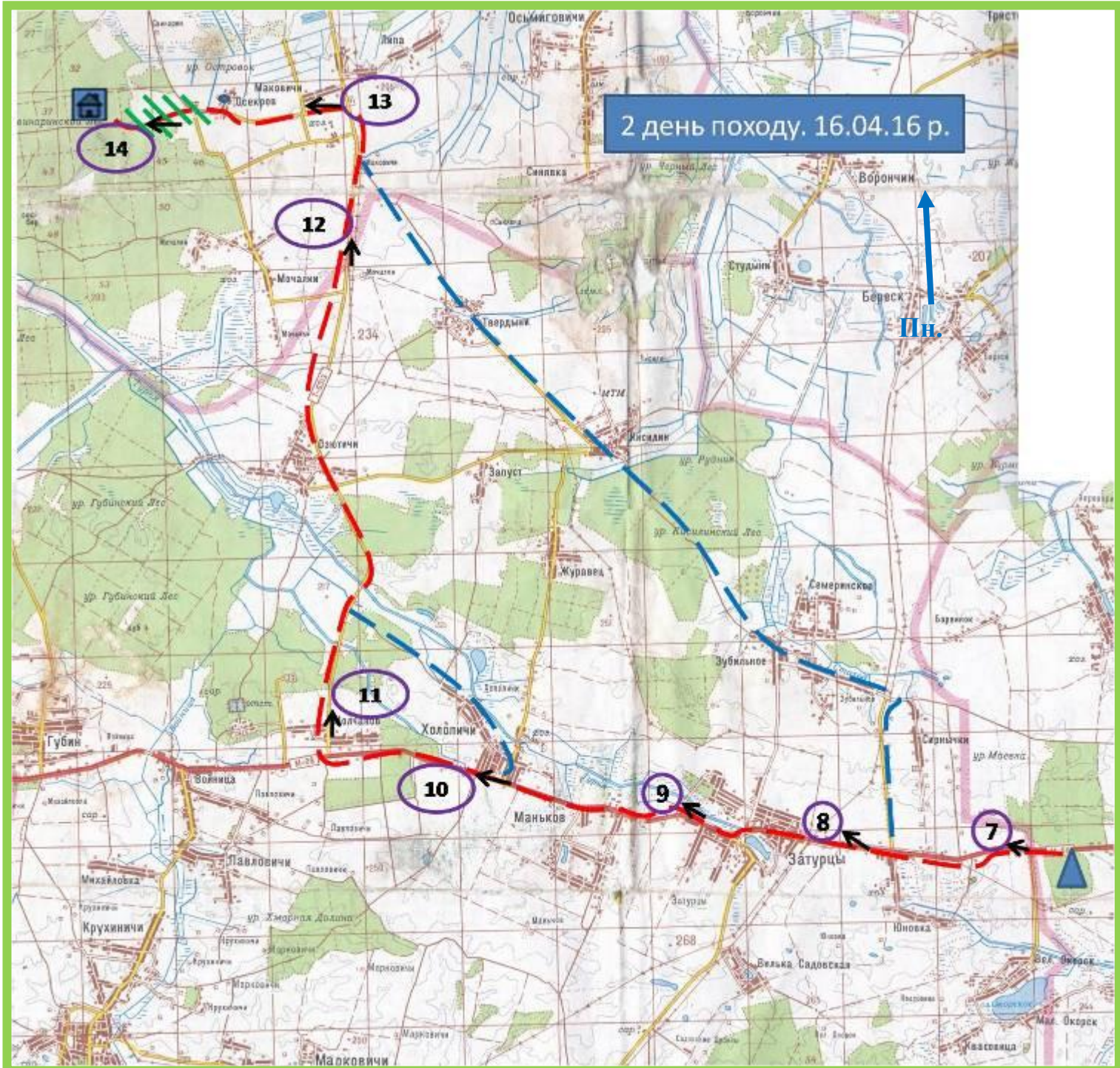

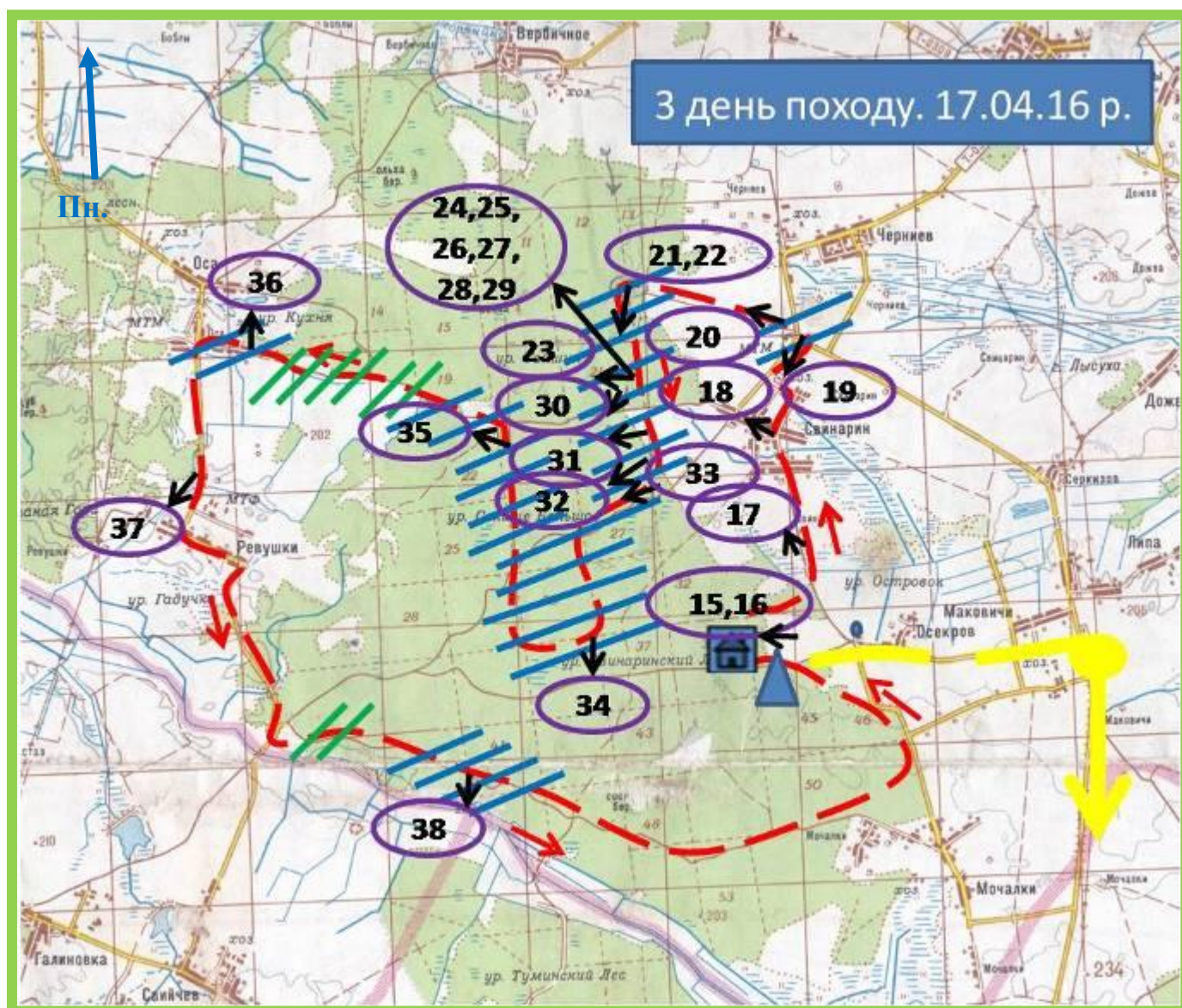
– закінчення маршруту

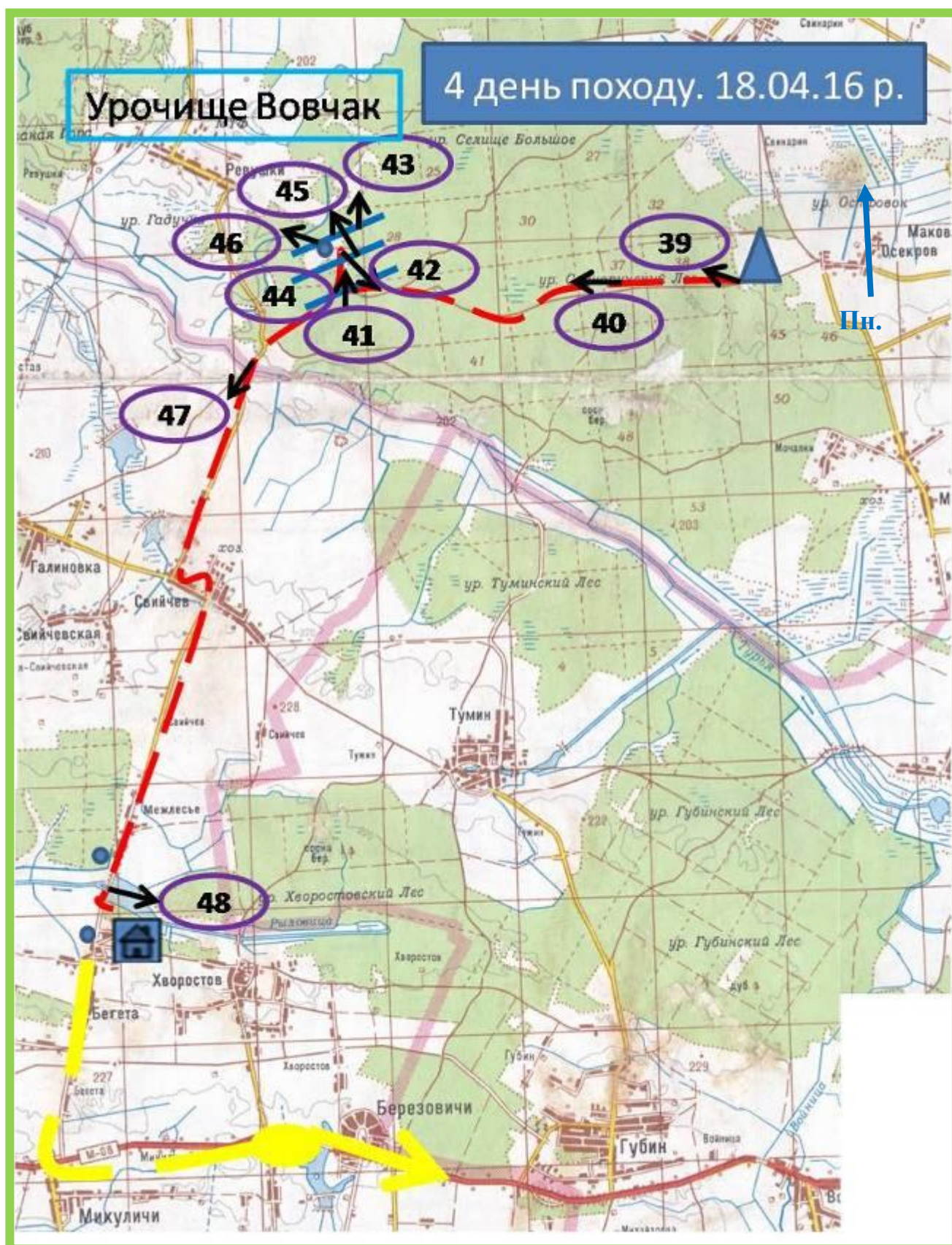
КАРТА першого дня переїзду
М 1:107 000

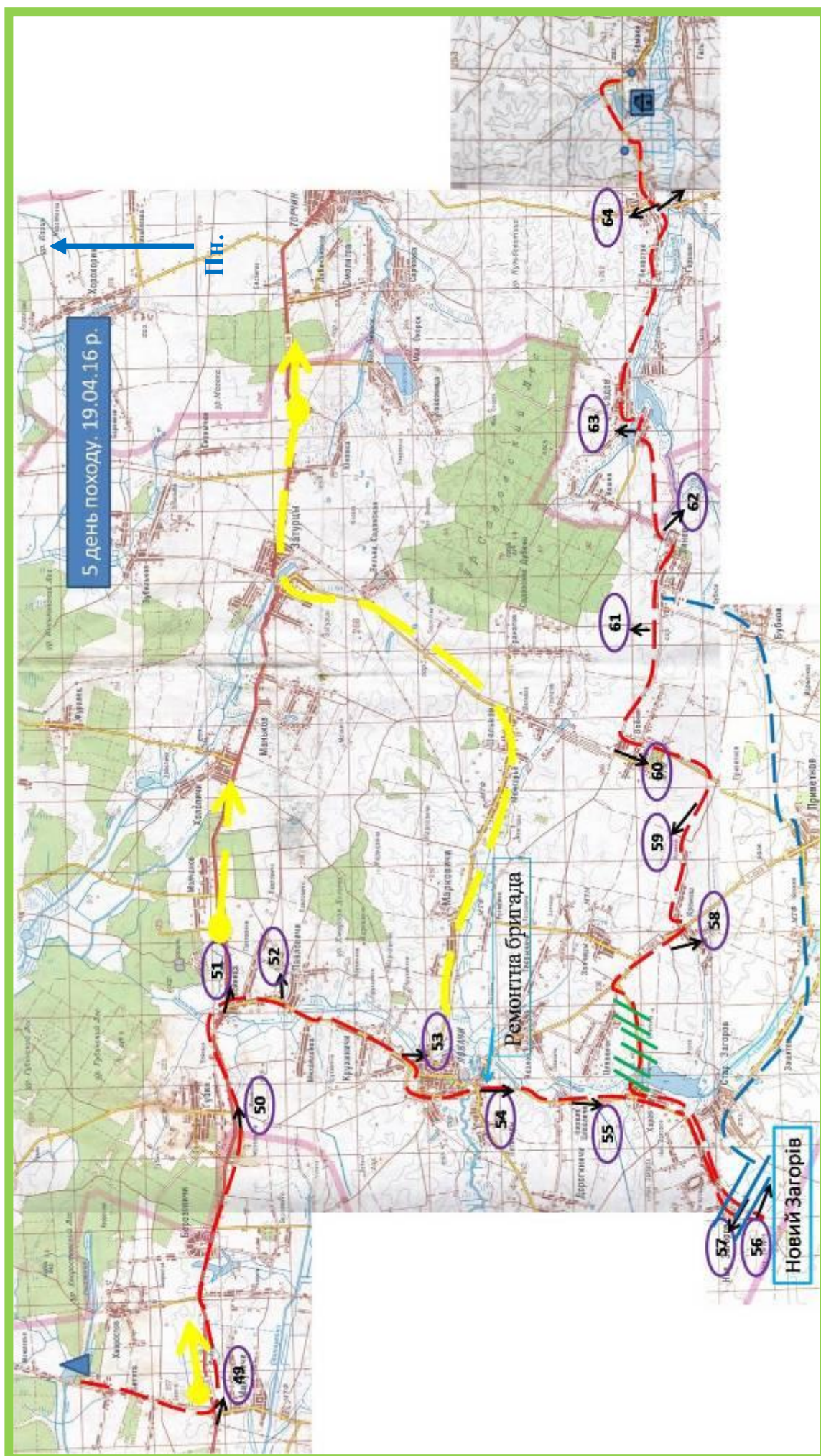

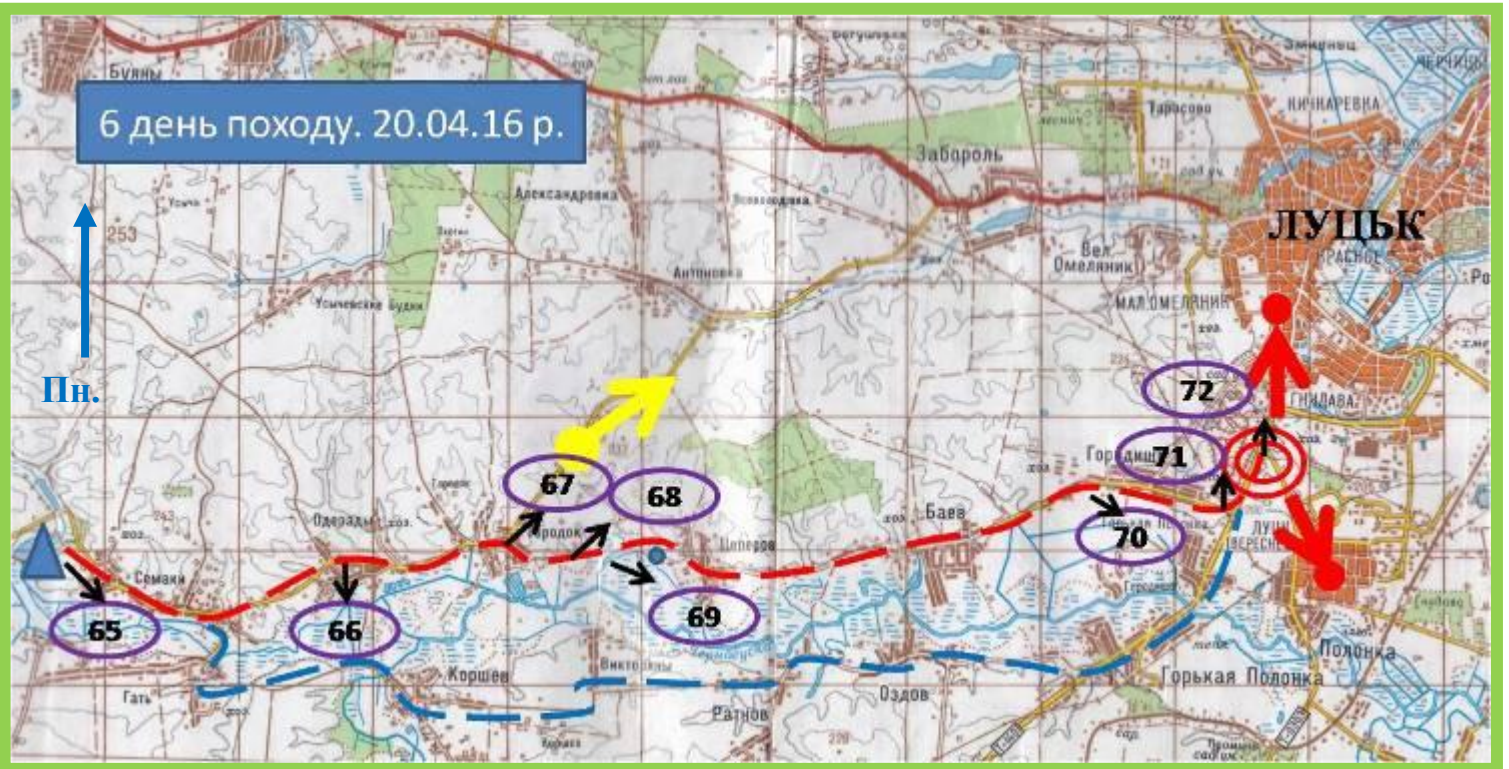
КАРТА другого дня переїзду. М 1:116 000

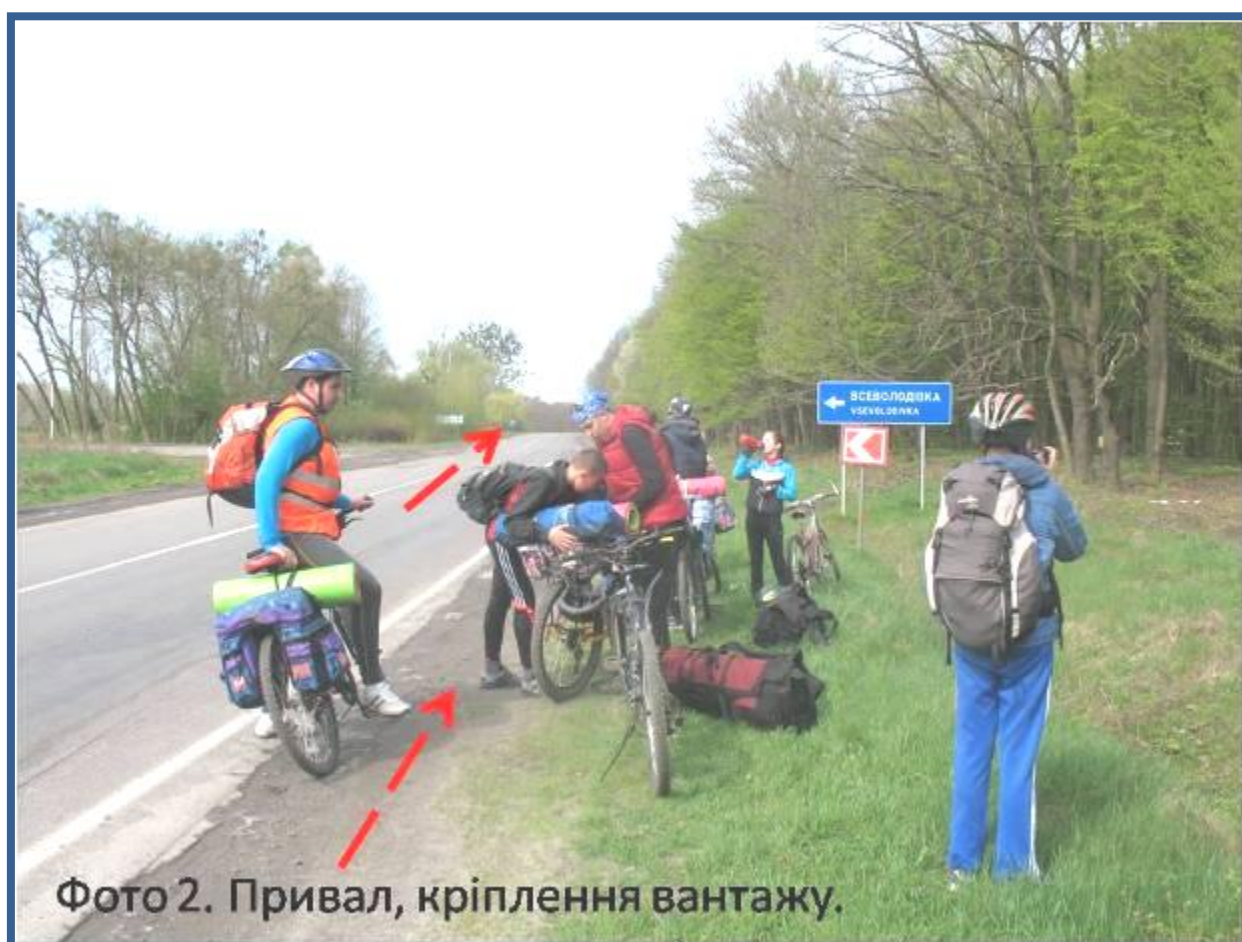

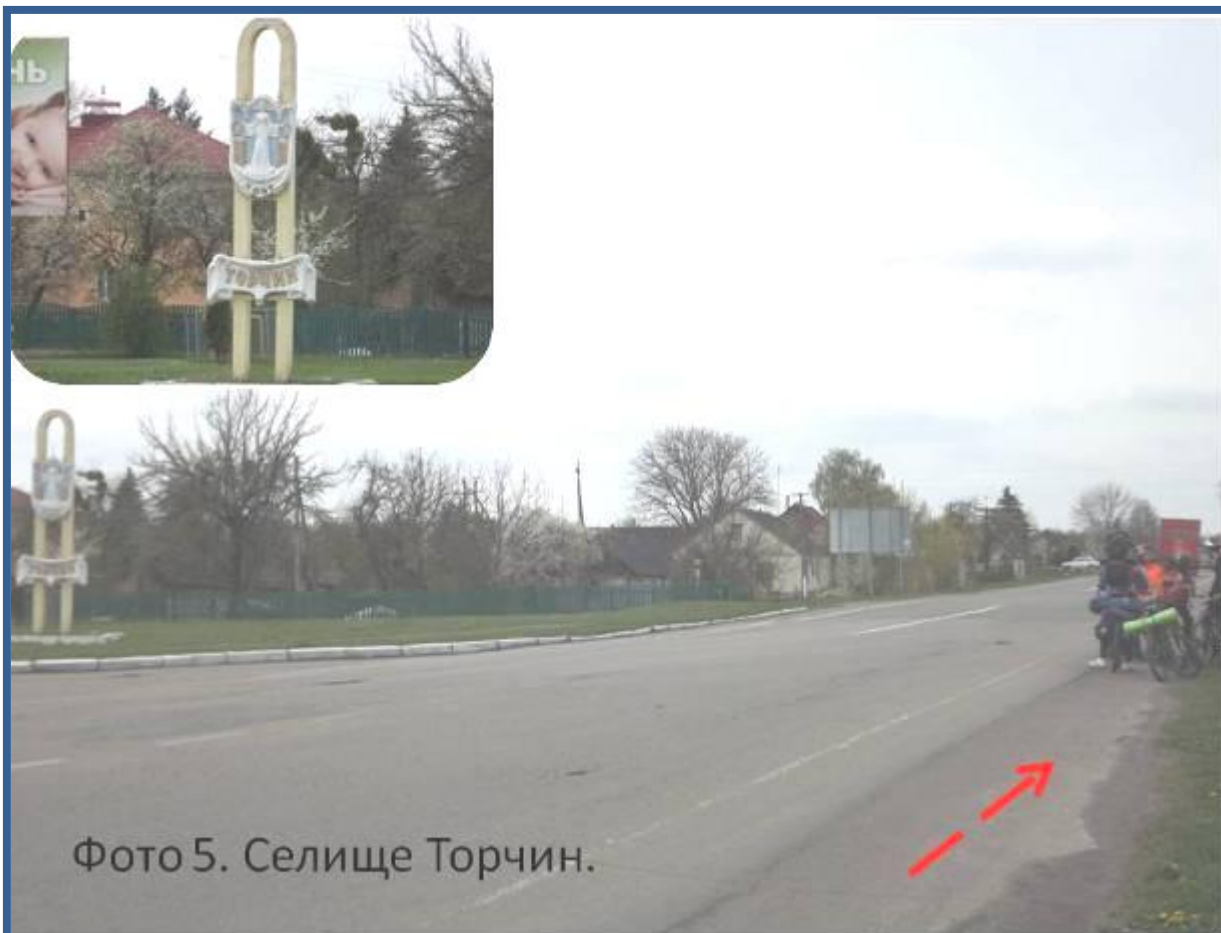

5. ФОТОГРАФІЇ

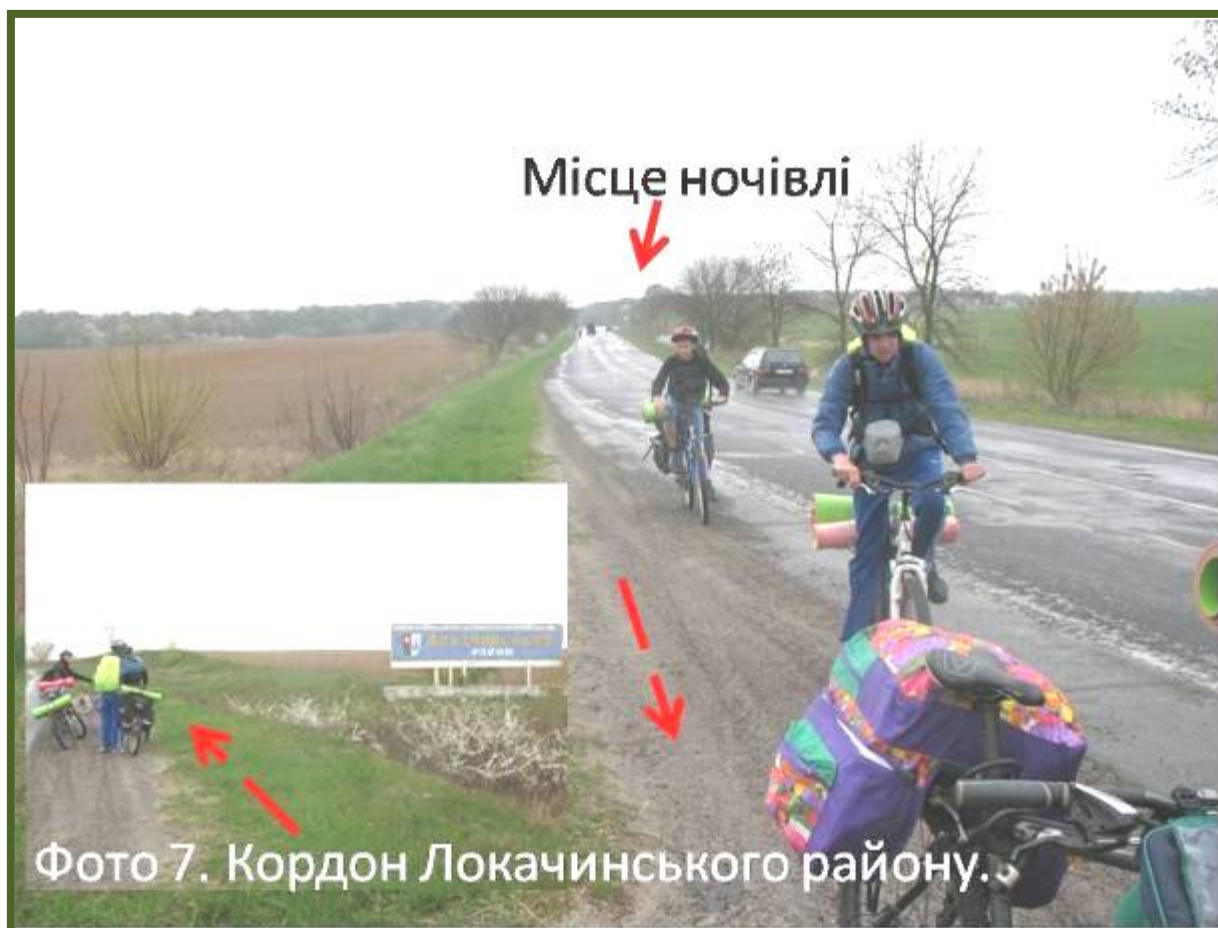

Фото 9. Пам'ятник Вячеславу Липинському.

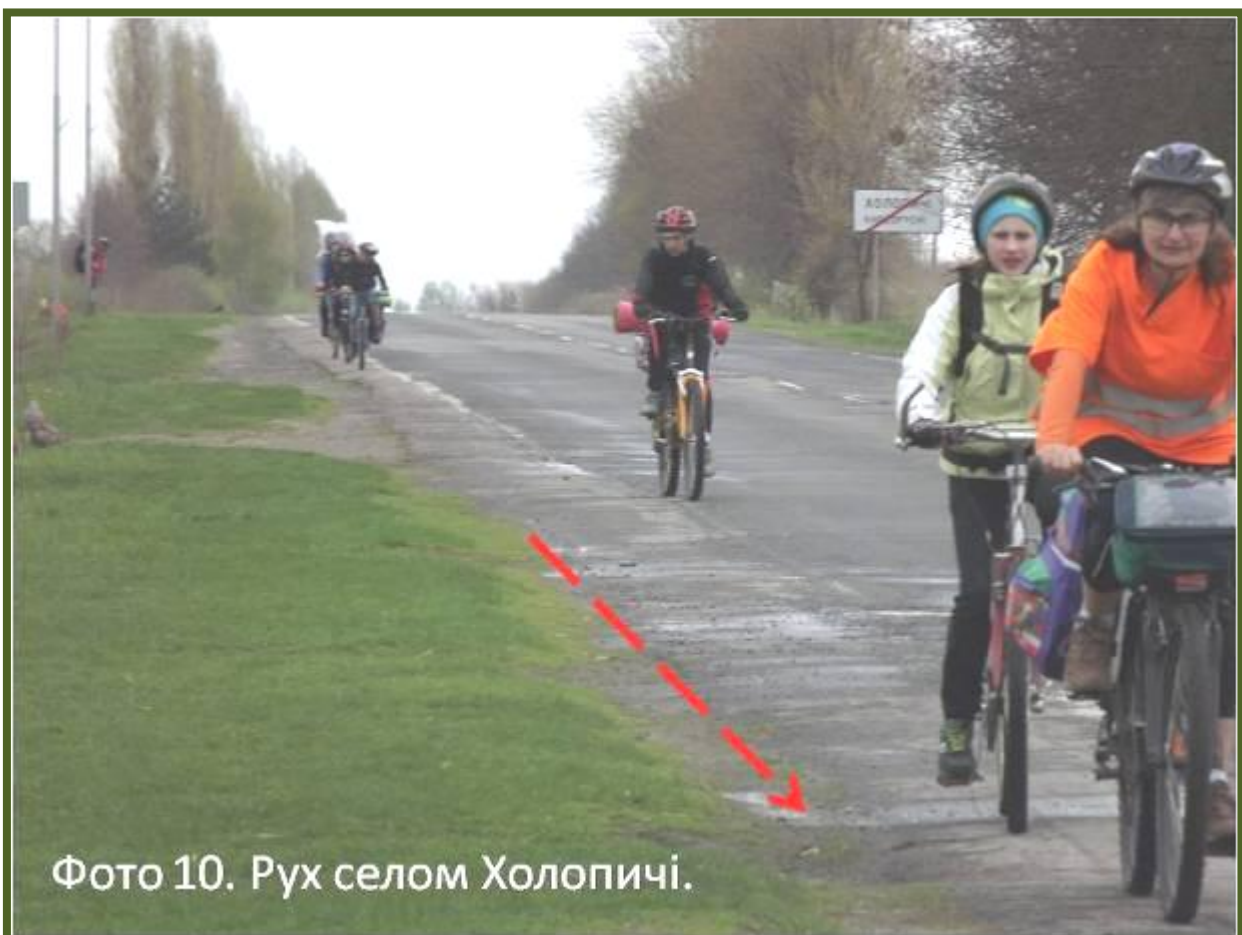

Фото 10. Рух селом Холопичі.

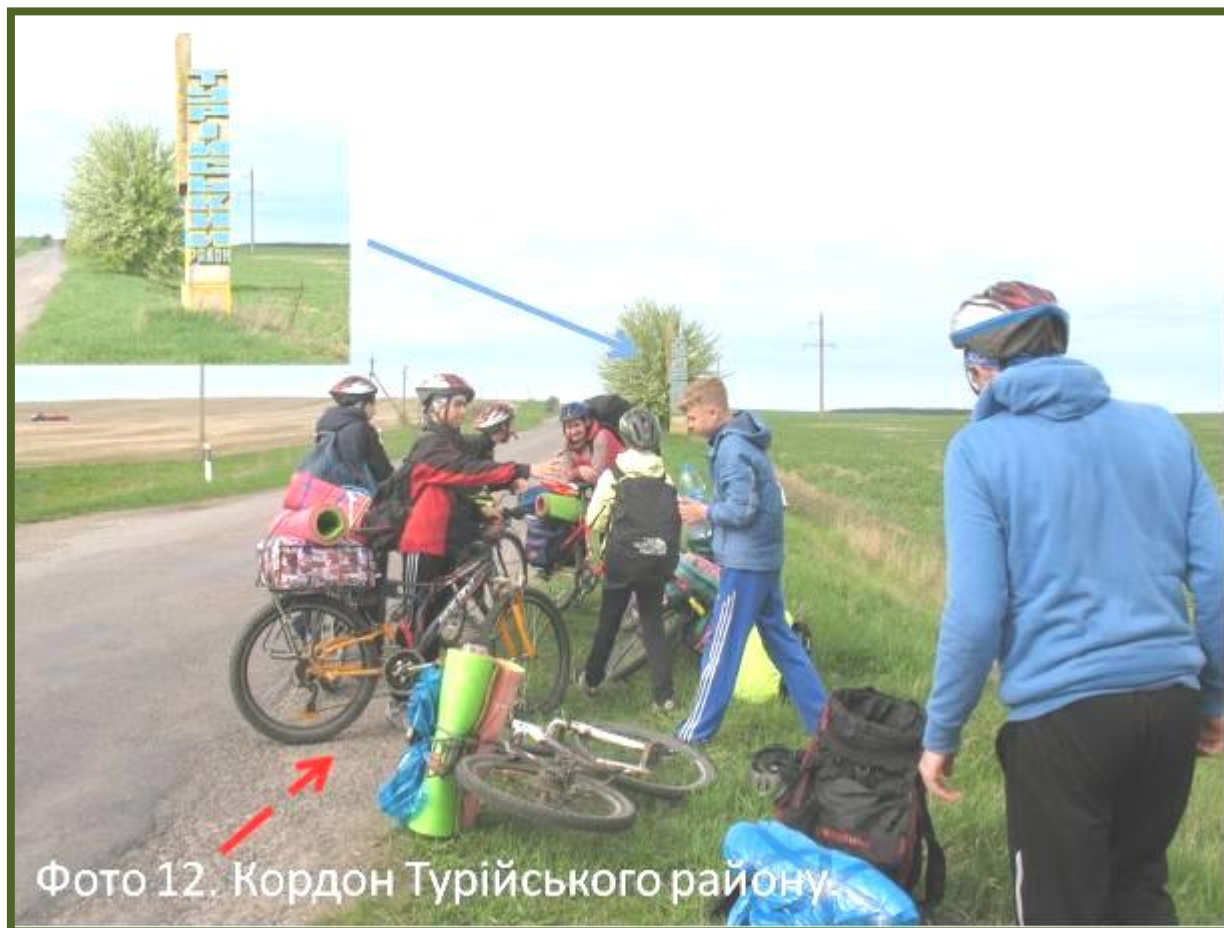

Фото 15. Місце ночівлі за селом Осекрів

Фото 16. Збір та виїзд для досліджень в Тайшинське та Свинаринське лісництво.

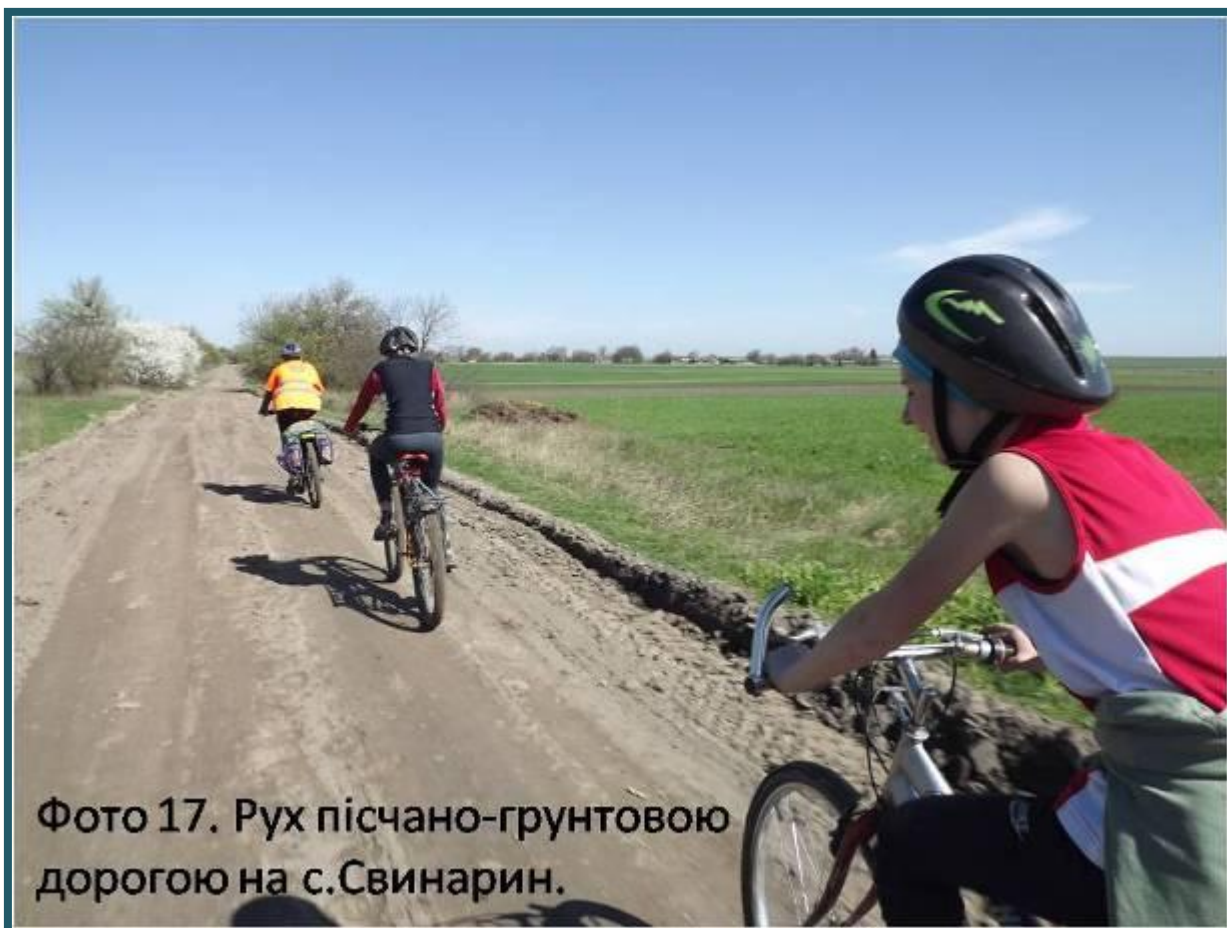

Фото 17. Рух пісчано-грунтовою дорогою на с.Свинарин.

Фото 19. Пам'ятник на виїзді з с. Свинарин.

Панорами

Фото 22. Знахідка в Тайшинському урочищі (точка №1).

Фото 24. Знахідка на місці
розташування
Парового млина, точка №2.

Фото 25. Частина підставки бойової зброї.

Фото 26. Частина алюмінієвої таблички.

Фото 27. Польові дослідження на місці розташування парового млина, точка №2.

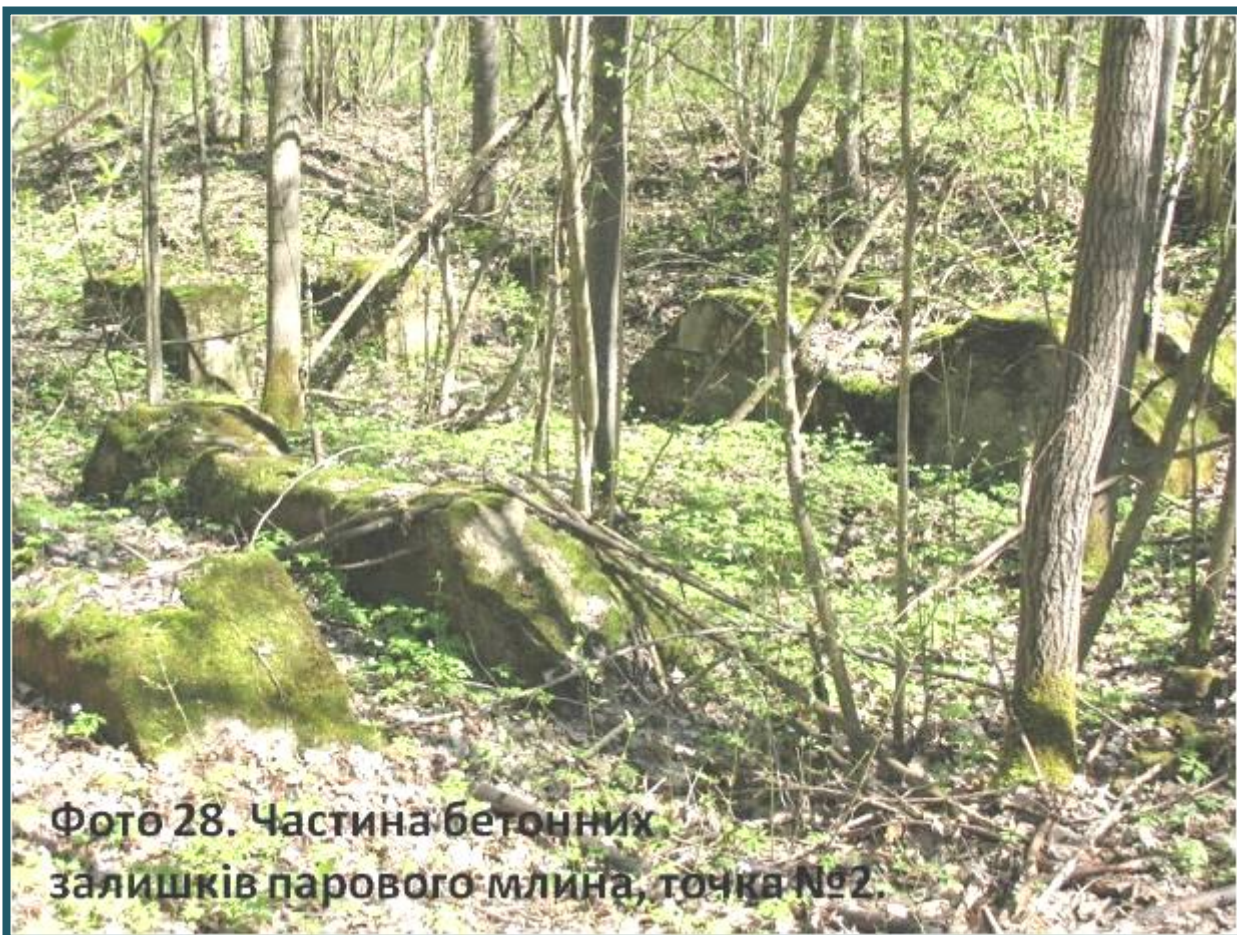
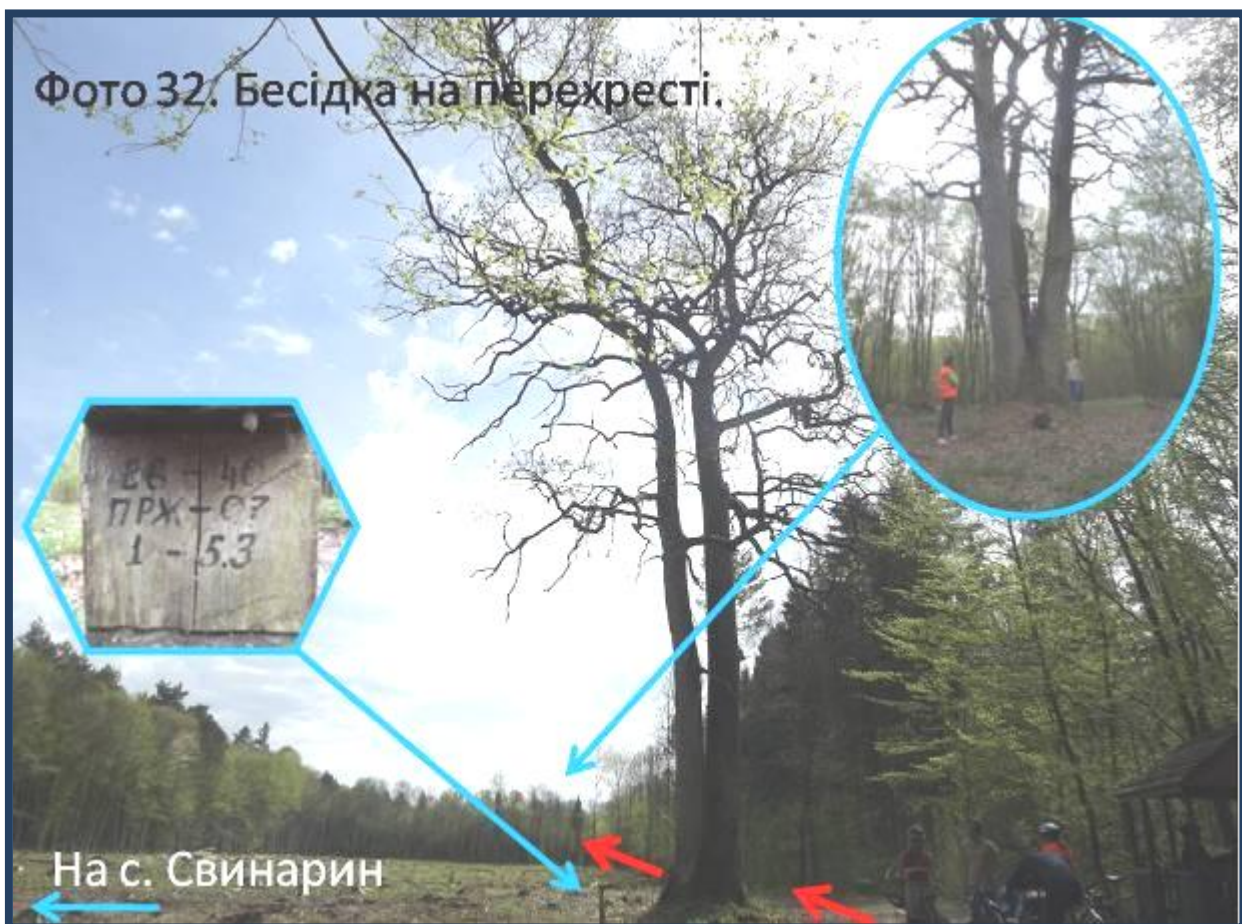

Фото 28. Частина бетонних залишків парового млина, точка №2.

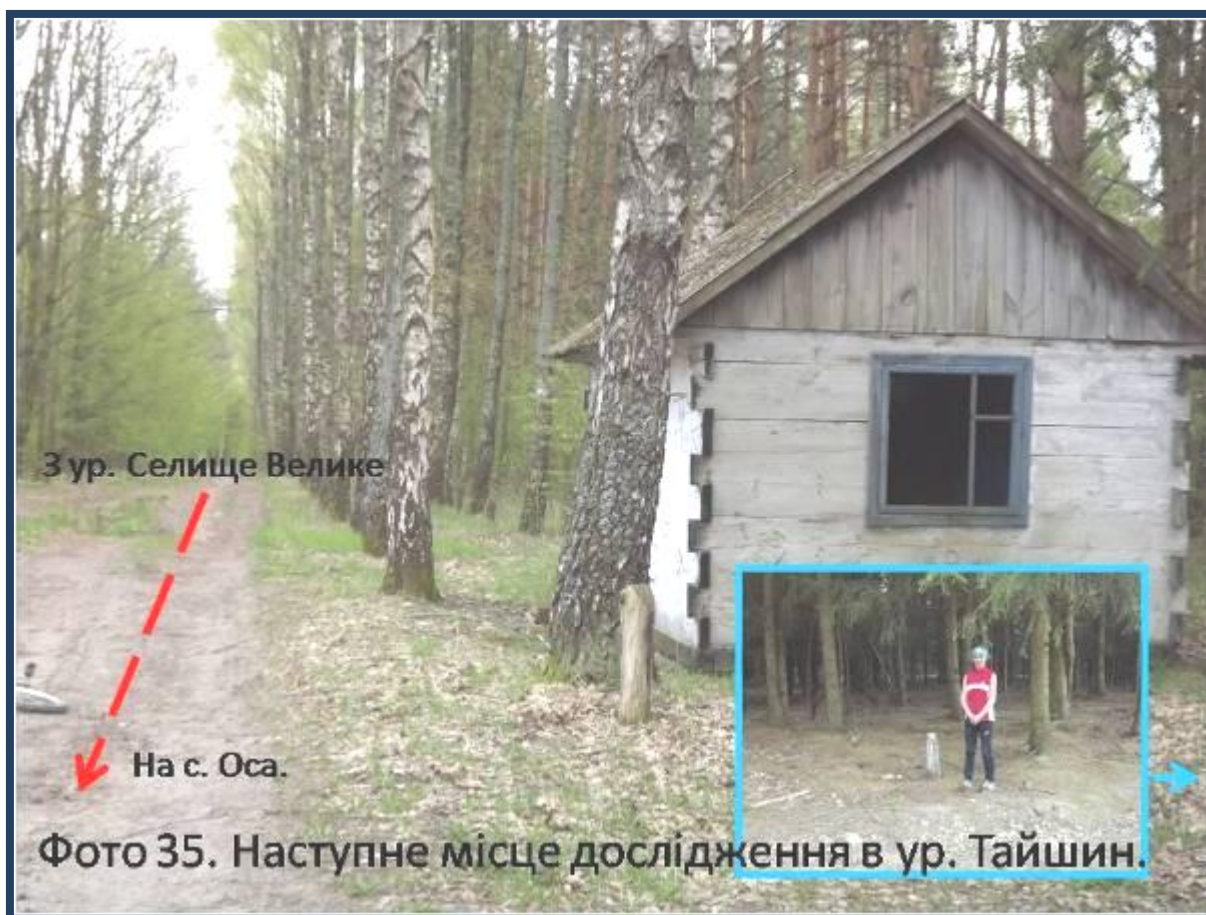

Фото 37. Рух пісчано-гравійною дорогою.

Фото 38. Місце досліджень поруч с. Мочалки, точка №7.

Фото 39. Рух заболоченою дорогою в сторону ур. Вовчак.

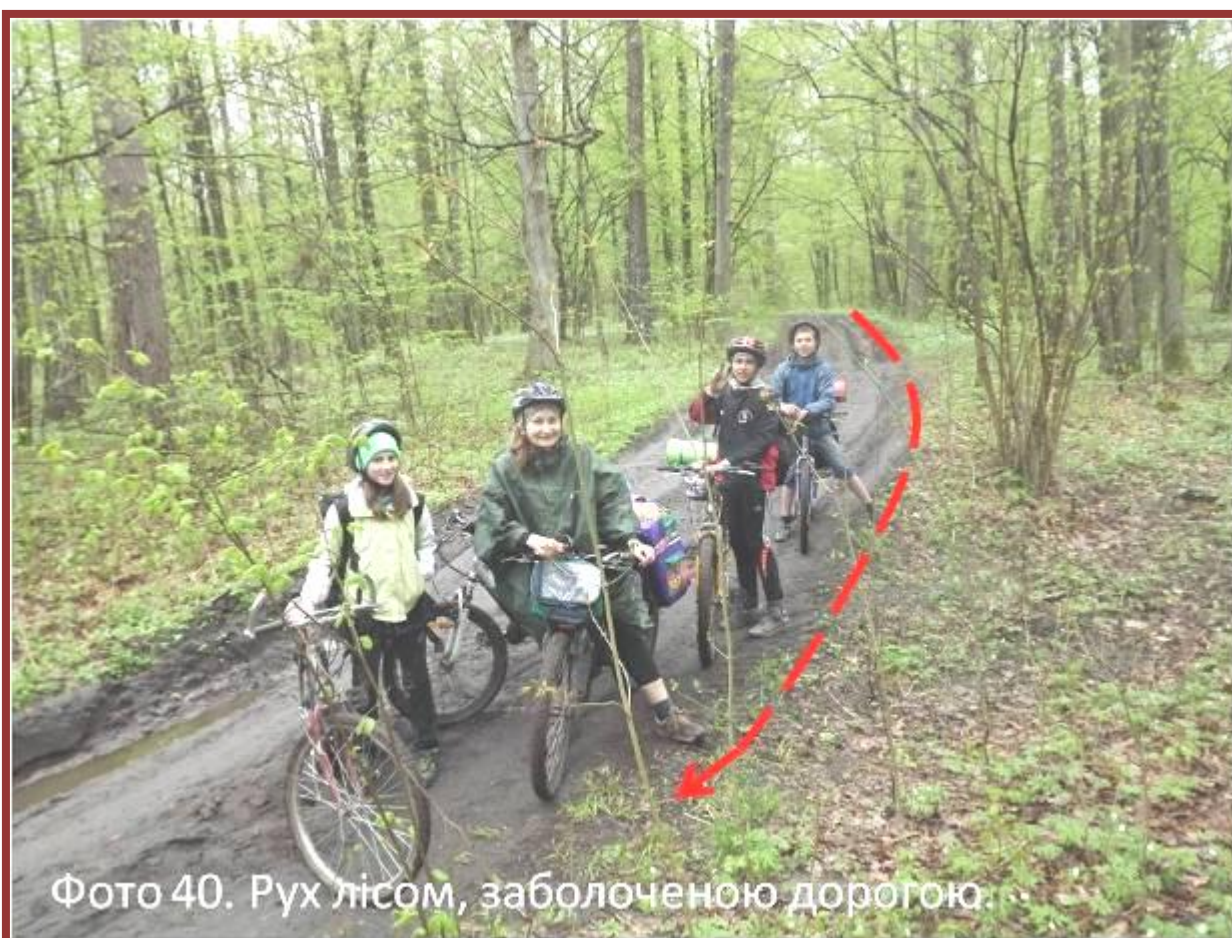
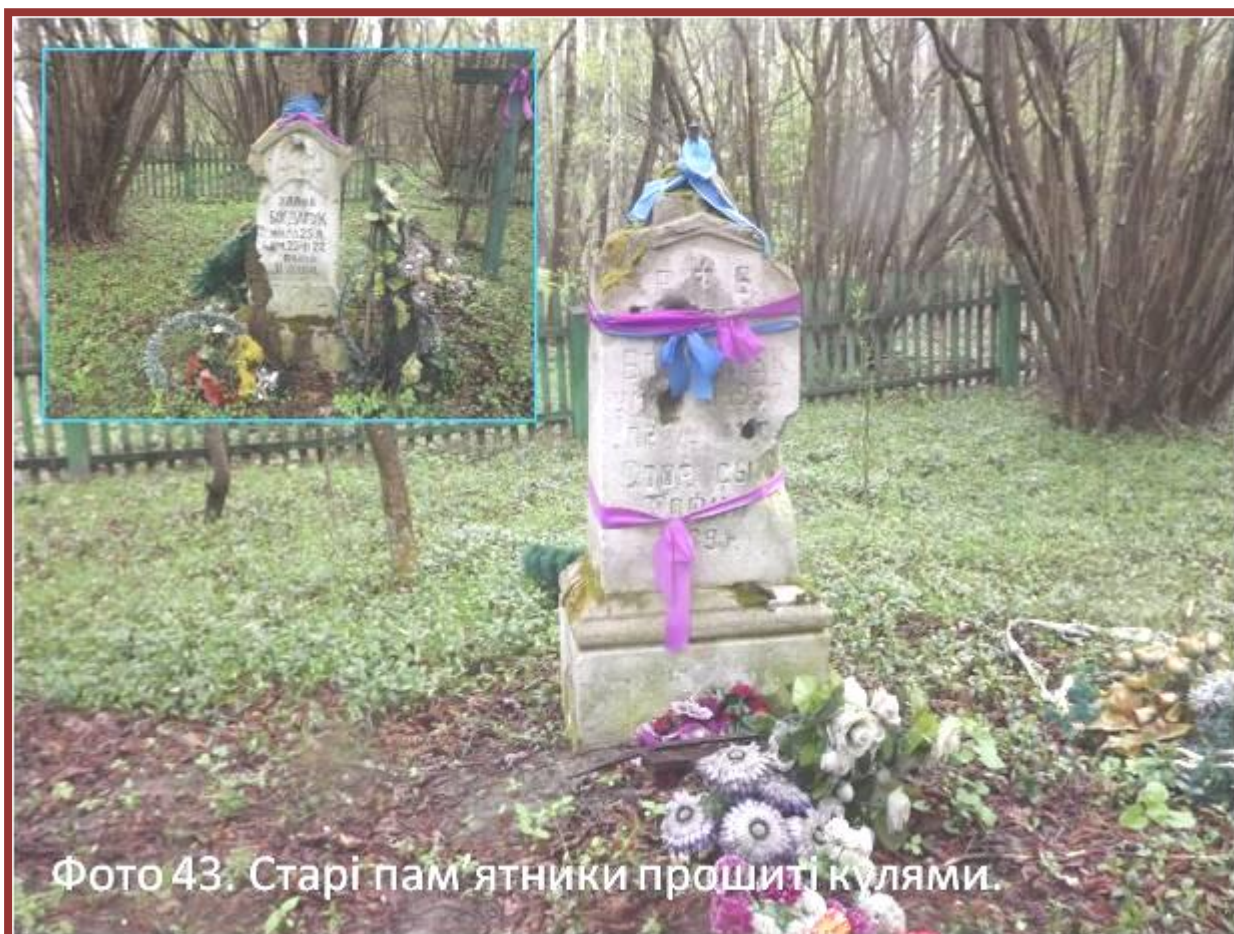

Фото 40. Рух лісом, заболоченою дорогою.

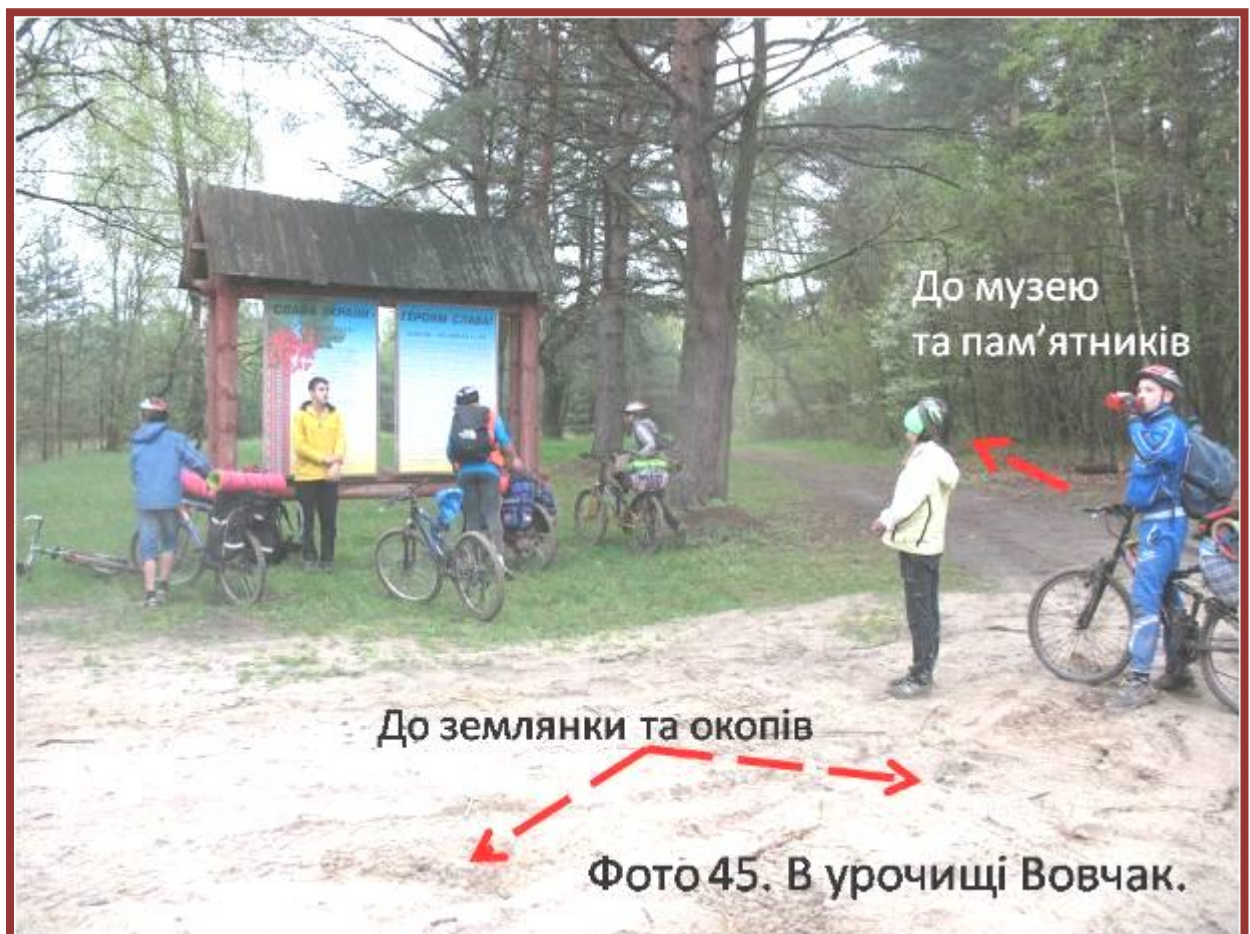
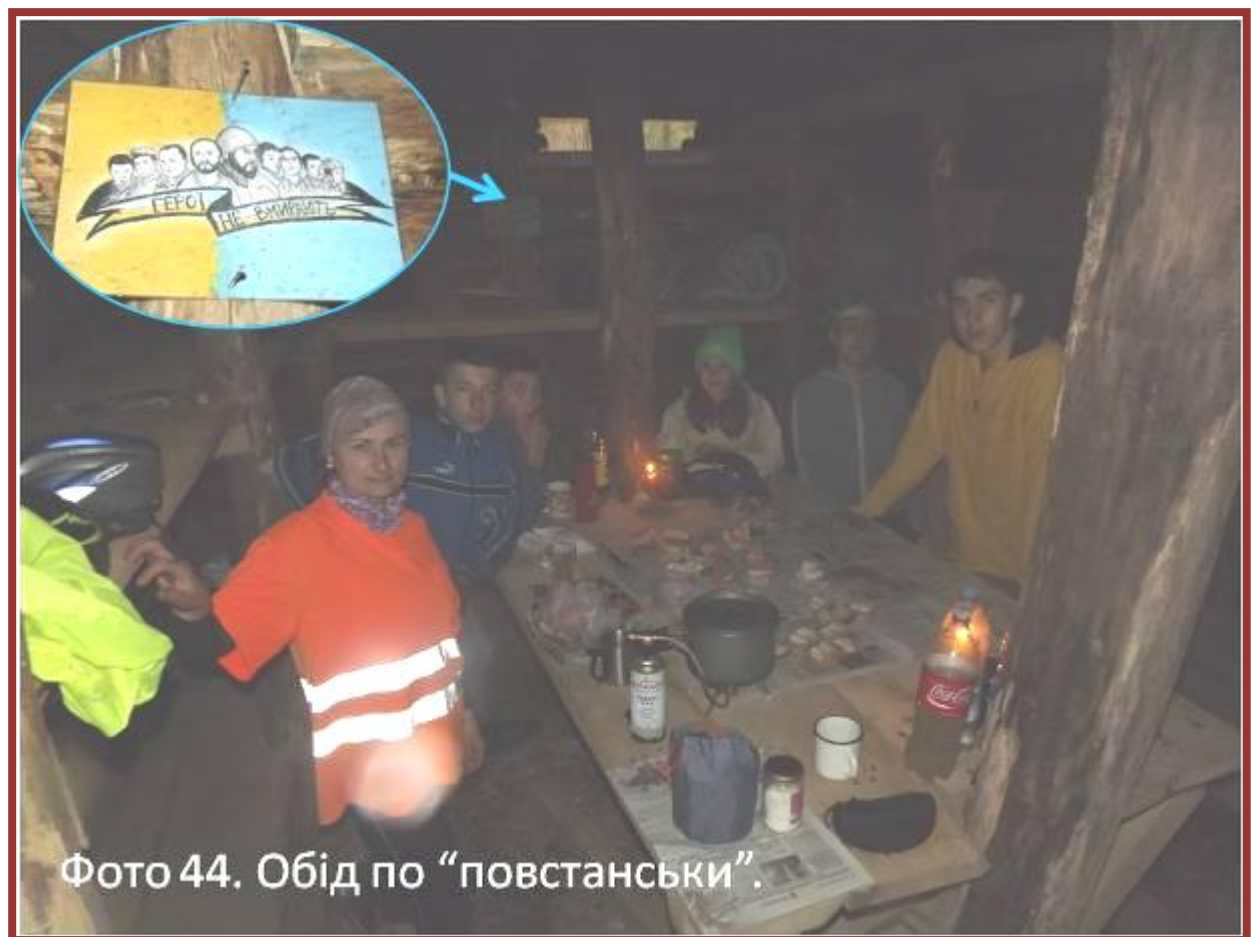

Фото 46. Ремонт велосипеда.

Фото 47. Рух в напрямку с. Свийчів.

Фото 50. На кордоні Докачинського району.

Фото 51. На перехресті в с. Війниця.

Фото 52. Село Павловичі.

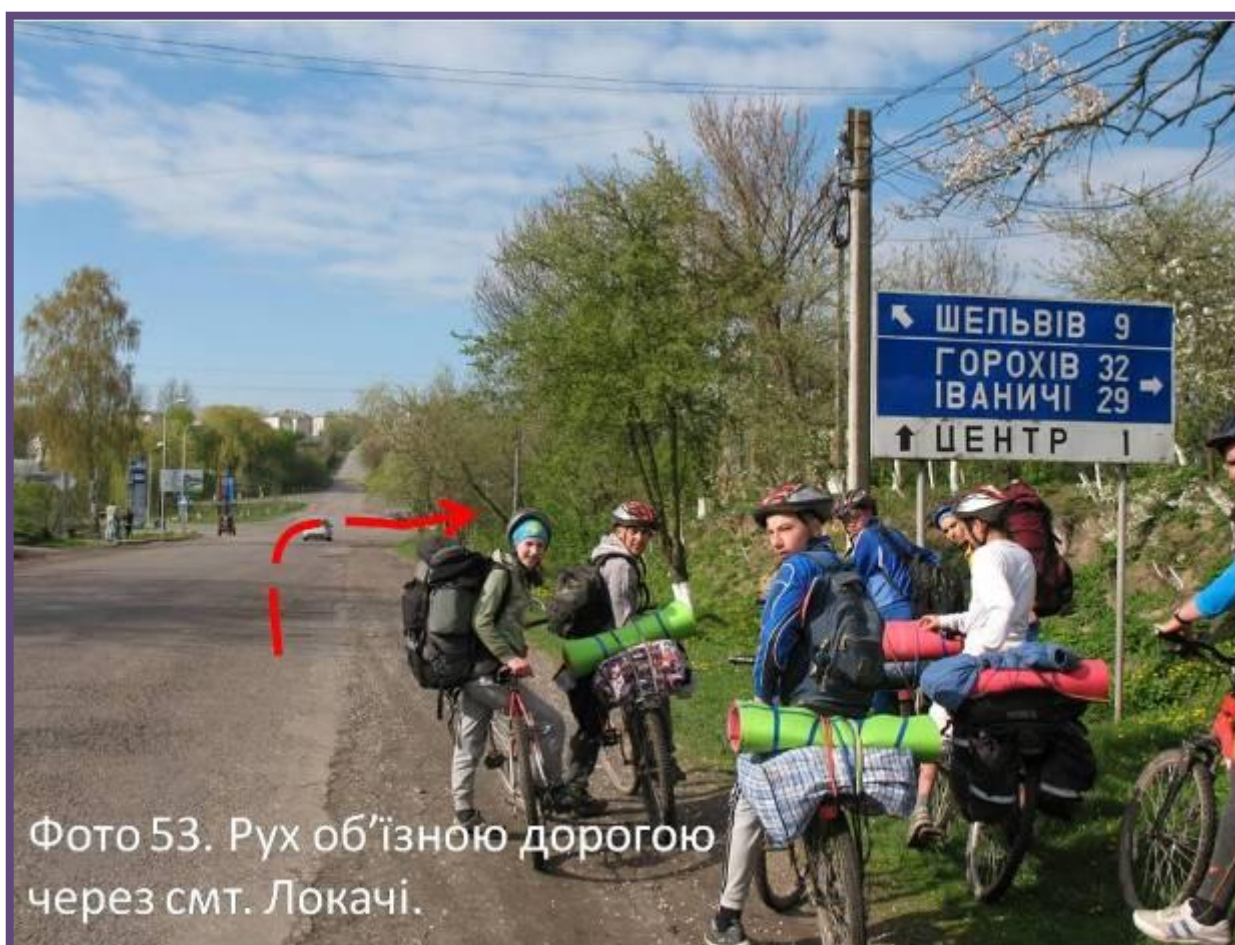

Фото 53. Рух об'їзною дорогою через смт. Локачі.

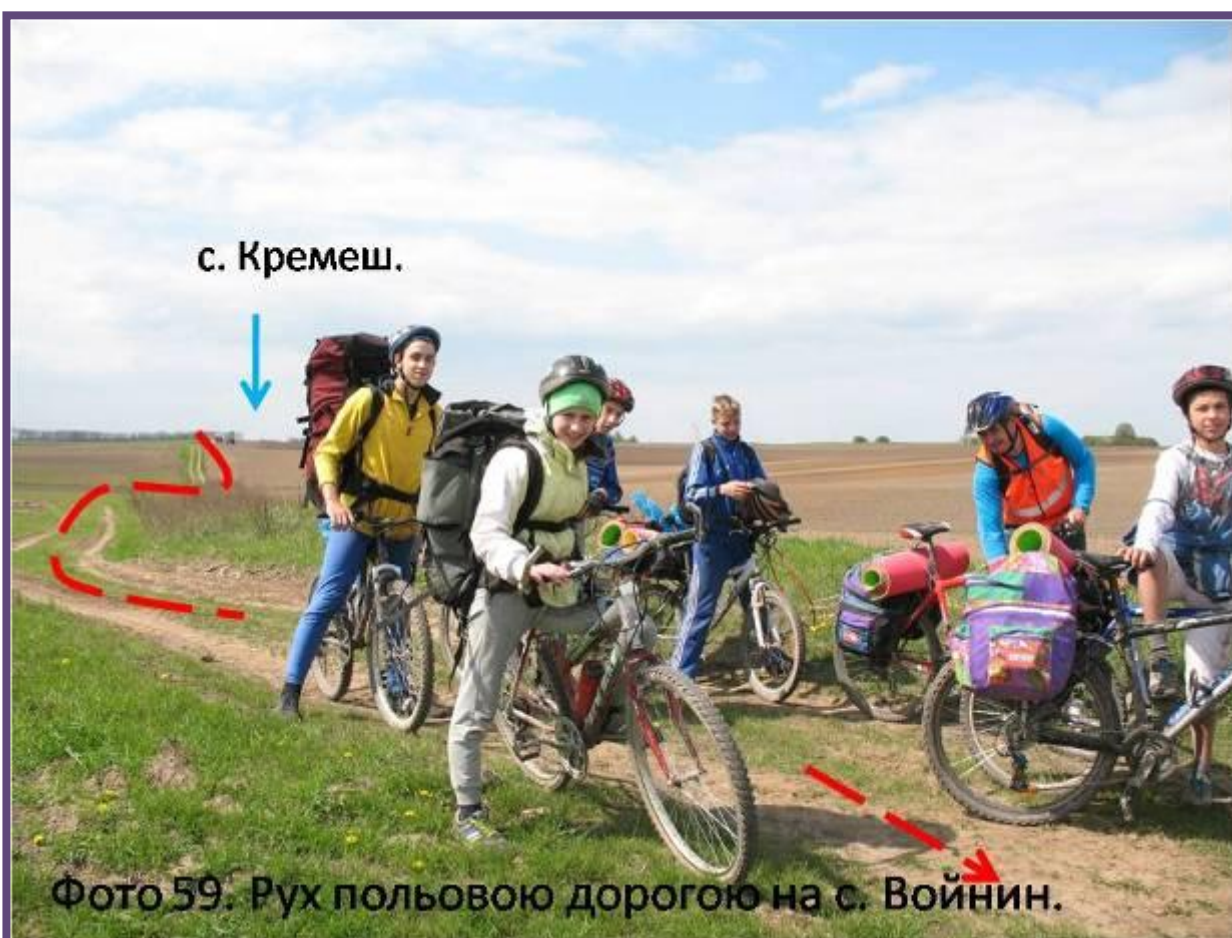

Фото 56. Монастир в с. Новий Загорів.

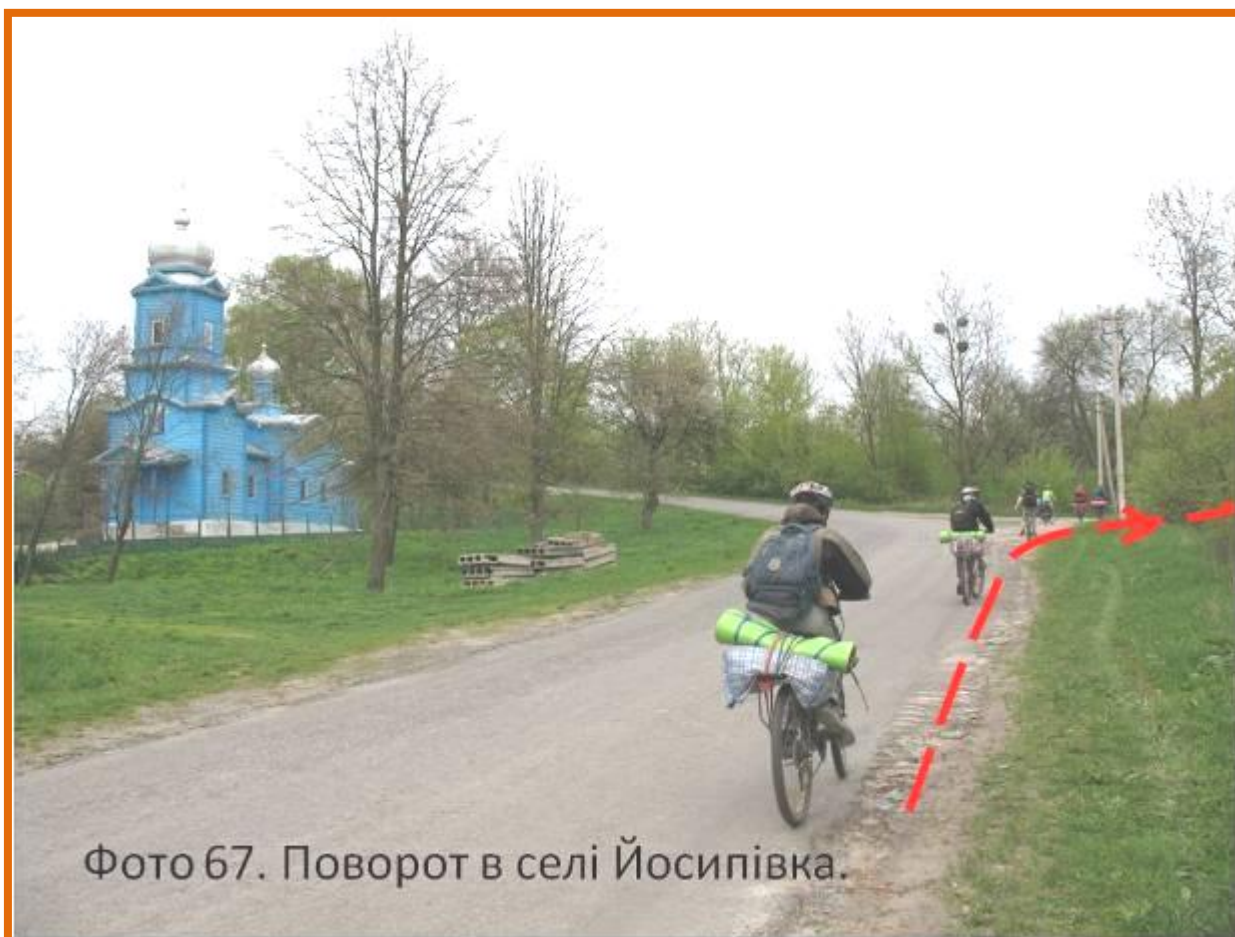
Фото 57. Пам'ятник на території монастиря.

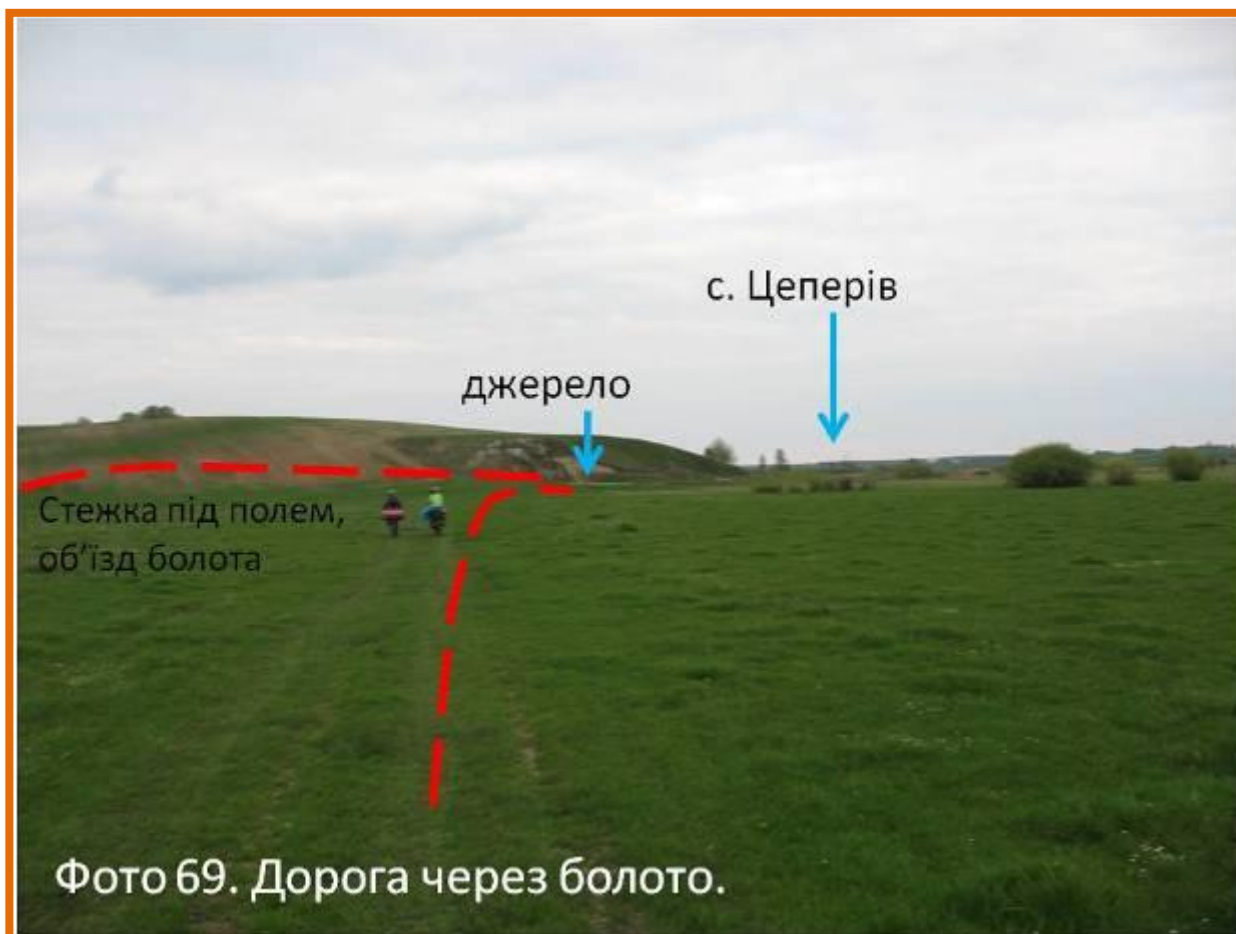

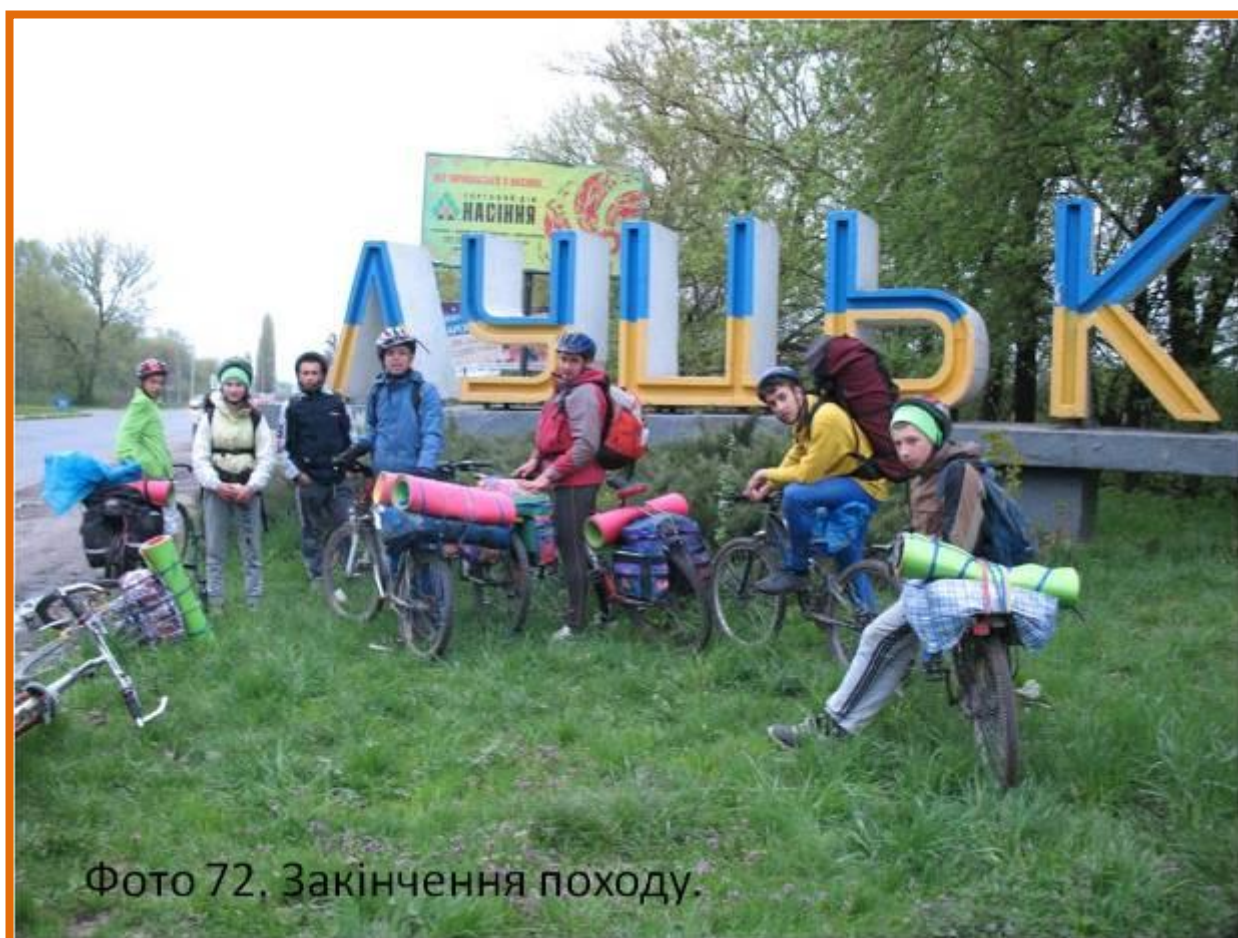

6. ОПИС КРАЄЗНАВЧО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Вже досить давно наш гурток займається дослідженням теми Української повстанської армії. Побували ми на місцях, де діяли старшинські школи УПА в Карпатському регіоні. На цю тему були написані такі роботи «Провідник «Роберт» – Ярослав Мельник», лауреат обласного конкурсу пошуково-дослідницьких робіт учнівської молоді «Дорогами слави і безсмертя» в 2014 році; «Старшинська школа УПА «Олені», переможець обласного туру Всеукраїнської краєзнавчої конференції учнівської молоді «А ми тую славу збережемо» в 2015 році. Мандруючи далекими Карпатськими горами, ми завжди хотіли потрапити в ті місця, де зародився повстанський рух, де й була заснована і старшинська школа УПА, де закладались фундаменти боротьби українського, волинського руху за незалежність нашої держави.

На сьогоднішній день тема визвольного руху досить актуальна, тому вирушаючи у мандрівку ми отримали завдання від Східноєвропейського національного університету побувати на місцях зародження, діяльності та бойових дій загонів УПА-Північ (додаток 10).

6.1. Урочище Вовчак

«Урочище Вовчак є священним місцем для України. Адже тут зародилося УПА, яка упродовж багатьох років вела боротьбу з ворогами української нації. Тут – місце концентрації духу нескореності і свободи. Саме тому ми прийняли рішення відродити урочище та зробити його базою для патріотичного виховання і вишколу майбутніх воїнів і патріотів. Упевнений, що батьківщина утворення УПА стане сакральним місцем для української нації»

*Голова Луцької міської організації
ВО «Свобода» Микола Федік*

У 1941 році, коли Гітлер оголосив Україну колонією, українці гуртувалися для національно-визвольної боротьби. Невелике село Вовчак на Турійщині стало потужним центром, де збиралася молодь для навчання і подальшої боротьби в Українській повстанській армії. Наприкінці літа 1942 р. поблизу села Вовчак, оточеного непрохідними болотами посеред Свинаринського лісу, окружний провідник Організації українських націоналістів Ящур створив військову базу Ковельського та

Любомльського округів ОУН. У Вовчаку розташовувався головний штаб УПА-Північ і військового округу «Турів» (округ був поділений на «Степ» і «Січ», на північ від автотраси Володимир – Луцьк – «Січ», на південь – «Степ»). Звідти й назва бази у Вовчаку – «Січ» [8].

Неподалік села у лісі були заховані землянки для повстанців, а також масарня (цех із переробки м'яса), пекарня, кухня, шевська і кравецька майстерні, склади. Для потреб вояків були майстерня з виправлення шкіри, консервний комплекс, бондарня, коптільня, ремісничі цехи, склади зброї. Над р. Турією у с. Домінополь діяв млин, що забезпечував потреби «Січі» й навколишніх сіл. Поблизу с. Мочулки побудовано великий трьохкорпусний шпиталь на 120 місць для хворих. На «Січі» та в навколишніх селах діяло ряд зброярень, де лагодили не лише стрілецьку зброю, а й гармати різного калібру, танки, легкові автомобілі. У с. Осьмиговичі була обладнана майстерня з ремонту легкої стрілецької зброї.

В урочищі Озерище поблизу с. Чорніїв був організований стрілецький вишкіл, де юнаки з навколишніх сіл навчалися військової справи. А в урочищі Лежаха неподалік с. Мочулки знаходилася підстаршинська школа (кодова назва — «Лісові чорти»). Зі спогадів Сергія Сачука, в школі молодих командирів у Вовчаку навчалися до 200 юнаків 1921-1924 років народження. Курс підготовки тривав 5-6 місяців.

Загін УПА поповнювався не тільки українцями – у навколишніх селах знайшли притулок багато червоноармійців, які втекли з табору для військовополонених під Володимиром-Волинським. Росіяни, грузини, азербайджанці, дізнавшись про бойовий загін повстанців, примкнули до нього. Загальна чисельність повстанців у Вовчаку була 1000-1050 чоловік [7].

Вояки проводили різні військові операції, особливо нашуміла акція, коли протягом однієї ночі розібрали залізничну колію аж до м. Турійськ, щоб перешкодити нацистам вивозити молодь на роботу в Німеччину.

У березні 1943 р. на Турійщині були створені повстанські сотні, які об'єднувалися у групу під назвою «Озеро». Командував нею Юрій Стельмахук (Кайдаш, Рудий). Військова група «Озеро» складалася із трьох неповних куренів і охоронної сотні. Курінь Олексія Шума (Вовчак), організований 28 березня 1943 р. на хуторах довкола с. Скулин Ковельського району, складався з трьох неповних сотень, діяв переважно у Ковельському і північній частині Турійського районів. Сотня Лисого (прізвище

Павлюк) організована 29 березня 1943 р. у с. Мочулки, контролювала Турійський район і північну частину Володимир-Волинського району. Сотня Бистрого (прізвище Шашкевич) створена і діяла в межах Любомльського району. Так відбувалося формування перших загонів УПА на Турійщині.

Наприкінці січня 1944 р. радянська влада, яка воювала з УПА, наказала знищити село Вовчак. За вказівкою «зверху» трактори розорали навіть могили загиблих повстанців. Сьогодні в урочищі залишилися тільки курган, могила семи вояків та кілька могил місцевих жителів. Понад 50 післявоєнних років урочище Вовчак було полем серед непрохідного лісу, за 6 км від с. Ревушки . Сьогодні Вовчак засаджений молодими соснами і ялинами, а про минуле нагадує інформаційний стенд і старий сільський цвинтар, куди на Великдень на могили родичів ще приходять селяни. В урочищі Вовчак від часу проголошення незалежності України часто проходять туристичні табори різних молодіжних організацій [8]. Виготовлено багато листівок, додаток 4.

Зі спогадів

Данило Шумук (30.12.1914 – 01.05.2004), воїн УПА, політв'язень

«Під вечір ми приїхали до села Мочулки, що розкинулось під самісіньким великим Свинаринським лісом. Там уперше побачив я сотню УПА. В цьому селі відчувалось якесь виняткове пожвавлення. Люди були якісь живіші і певніші себе. На майданчику перед школою одна чота, повійському зодягнута, займалася упорядом, друга – військовим маршем йшла до польової кухні і співала: «Гей гу! Гей га! Прощай, моє дівча». Ми зупинилися біля квартири командира сотні. Командир, повідомлений своєю заставою про наше прибуття, миттю вискочив на вулицю і відрапортував, витягнувшись наструнко, Крилачеві про те, чим зараз займається сотня. Пізніше дав команду своїй господині накрити стіл» (додаток 5).

Галина Коханська (1926 – 06.07.1993) , начальник розвідки ВО УПА «Турів» (додаток 6, фото на додатку 5).

«Була на «Січі » майстерня, в якій ремонтували зброю. Очолював її високий широкоплечий брюнет Козаченко. Всі, хто там працював, були колишніми полоненими, як і він сам. Ремонтували карабіни, кулемети, міномети й гармати. Декілька разів виїздили в засідки на німецькі колони на шляхи Володимир – Луцьк та Володимир – Ковель – і завжди успішно. Серед слюсарів і механіків були ті, котрих

німці в свій час відпустили для ремонту водопостачання у місті. ...На подвір'ї побачила маму, яка щось мішала в каструлі на плиті, складеній з п'яти цеглин. Привітались, а потім мама розповіла, що днями у неї були Залісний, Славко й Сосенко і запропонували їй бути адміністратором всіх шпиталів на «Січі». Медперсонал складався з лікарів Грифеля, Каро, Варма та одного військовополоненого росіянина. Лікарів із родинами у свій час наші викрали з гетто. Варм із дружиною були з Варшави, Грифелі – з Луцька. Фельдшери і медсестри – частково з військовополонених, частково – з сільських медпунктів. Богун – фельдшер з великою практикою – та його дружина-медсестра працювали вже у шпиталі в Мочулках.

У лісі вже побудували бараки під шпиталі й треба було лише їх обладнати. Звідусіль звозили меблі та необхідний інвентар. Обладнували також операційну, палати, кухню, інші господарські приміщення та житло персоналу. Мама дала згоду і днями повинна була вже приступити до праці. Завгоспом був молодий узбек Микола, як він сам себе називав. Розмовляв змішаною мовою – здебільшого російською, всі дієслова вимовляв лише в чоловічому роді. Але всі звали його «дівчоною». Він, коли не спав, завжди співав. Особливо йому подобалась пісня «Ой дівчина жито жала, сіла на сніп, та й думала ». Замість «дівчина» співав «дівчона», тому його так і назвали.

...Коли бараки під шпиталь уже були обладнані, у палатах приємно пахло живицею. Пізно восени шпиталі було передислоковано в село Овлочим Турійського району. Мама й сестра дуже зраділи нашій несподіваній зустрічі. Мене познайомили з лікарями Вармом, Грифелем, а також із Ташкентом та їх родинами. Останній – узбек за національністю, родом з Ташкента – був дуже хорошою людиною. За професією – вчитель, згодом – старший лейтенант радянської армії, після чого потрапив у полон. Розповідав, що йому вдалося втекти з табору під Грубешовом, де, в основному, тримали полонених вірмен, грузин, узбеків, азербайджанців і татар. Опинившись на «Січі », весь час просив допомогти йому визволити своїх земляків. Сосенко чомусь зволікав, але врешті-решт виділив йому чоту і табір було ліквідовано. Понад п'ятдесят вкрай виснажених людей привезли до шпиталю «Січі ». Єдиним спасінням для них був режим та нормальне харчування. Мама доклала багато зусиль, щоб допомогти врятувати їх. Згодом, коли вони одужали і набралися сил, їх зарахували в охорону шпиталів. Командиром призначили капітана Ашота – вірменина. Грузини створили окремий відділ і брали участь у боях із окупантами. Ташкент знав

кілька мов сусідніх народів. Працював у політвідділі УПА, вів ідеологічну роботу серед колишніх полонених, редагував бюлетені, що виходили мовами кавказьких народів» (додаток 6).

6.2. Командир «Сосенко»

Чота «Берези» (Андрія Марцинюка) (додаток 3) з його куреня уславила всю Українську Повстанську Армію героїзмом у бою з гітлерівцями під Загорівським монастирем, де знищила понад півтисячі карателів. У тридцятичотирирічному віці, за рішенням військово-польового суду УПА, його розстріляли. Формальна провина звучала так:

«Проти наказу переговорював з німецьким окупантом, чим виступив проти генеральної політичної лінії УПА».

Навколо діяльності Порфира Антонюка («Сосенка», «Кліща») (додаток) і судового вироку над ним ще довго ламатимуть списи дослідники історії Української Повстанської Армії, політики. Але ніхто вже не зможе заперечити того, що ця людина була сильною натурою, яка у відведений долею короткий і жорстокий час зуміла спалахнути на українському небосхилі яскравою зорею [2].

РІД ЗАВЗЯТИХ. У селі Нехворощах Володимир-Волинського району на Волині про родину Антонюків лишилися тільки спогади.

– На місцевому цвинтарі кілька років тому похоронили дружину Порфира Фроловича Клавдію Фоківну, – розповідає січовий побратим П. Антонюка Михайло Терещук. – Їхня дочка Ірина виконала мамин заповіт, привезла 95-річну стареньку у Нехворощі в труні з Львівщини, де довгий час разом мешкали, і повернулась назад.

Порфирова мати Євдокія померла в 1930-х роках від хвороби. Згодом ще одна трагедія спіткала їхню сім'ю. Якось увечері бандити вистрелили у вікно і вбили батька Фрола Григоровича, який сидів неподалік. Злочинців не знайшли.

Ніяк не клеїлось життя у старшого Порфирового брата Трохима. Він протестував проти польських порядків, вішав на нашій церкві Бориса і Гліба червоного прапора. Пробирав перебратися в Росію. Але його затримали чекісти і повернули назад. Як

тільки трапився набір емігрантів у Парагвай, Трохим з дружиною виїхав із села. Потім прислав листа, що переїхав до Аргентини.

Василя, неодруженого, під час війни вбили у Луковичах червоні партизани. Костя вивозили в Німеччину на роботи. Після війни він одружився. Нині вже покійний. По-різному складалося життя і Порфирових трьох сестер Марії, Квилини і ще однієї, яка вийшла заміж у село Сільце Горохівського району. Вони також уже покійні.

Порфир був беручий до всього. В польській армії виявив здібність до військової науки, закінчив школу підстаршин, одержав звання капрала. Оскільки сім'я була велика, а землі мало, то пішов у прийми. Мій батько спрягав свого коня з його конем і так орали, возили дрова, сіно. 1936 року в Порфира народився син Богдан, а 1939-го – дочка Ірина. Стало тісно сім'ї в одній приймачькій кімнаті. Порфир підучився столярувати і давай зводити власну хату. А тут і війна.

Порфир пішов служити у поліцію. Став комендантом постерунку в селі Олеськ нині Любомльського району. А як надійшла команда від ОУН покинути службу в німців, вночі втік у Свинаринський ліс.

Якось після жнив 1943 року Порфир приїхав з охороною у Нехворощі, зайшов до нашої хати і до мене:

– Треба на службу!

Так я потрапив у село Вовчак. Розташовувалося воно на території нинішнього Турійського району Волинської області. (Радянська влада стерла його з лиця землі). А разом зі мною і мої односельці Серeda Олексій, Литвинчук Іван, Книш Гаврило, Литвинчук Артем, Гнатюк Василь [8].

ЗОРЯНИЙ ЧАС. Порфир Антонюк до будь-якої справи підходив з власною селянською філософією, яка базувалась на шануванні людини. Навіть у воєнний період він усе робив, наскільки це було можливо, щоб повстанці не перетворювались на лісових дикунів, не втрачали зв'язку з родинами, з цивільним життям і водночас виконували військові завдання, команди щодо спротиву окупантам. Село Вовчак для розміщення штабу «Січі» Порфирій обрав не випадково. Адже воно було ніби на острові: зусібіч його оточували непрохідні багна. Тут він організував роботу пекарні, бойні, м'ясарні, гарбарні, шевської та кравецької майстерень. На річці Турії працювали млин і тартак. У лісі були також старшинська школа УПА, зброярня та слюсарня, військовий шпиталь. Як згадує С. Новицький, у всіх цих підпільних установах

працювали фахівці. Так, гарбарнею і м'ясарнею керували чехи, що добре розумілись на вичинці шкір та приготуванні м'ясних виробів. Головним лікарем шпиталю був єврей з Варшави Варм. Його дружина працювала тут же медсестрою. Другим лікарем теж був єврей, доктор Грифель з Луцька, що мешкав в одному бараці зі своєю родиною. Інструкції з озброєння надавав військовополонений радянської армії азербайджанець, старший лейтенант «Козаченко».

Аби все це господарство враз не зліквідували гітлерівці, Порфир Антонюк («Сосенко») розмістив у навколишніх підлісних селах Ревушки, Домінополь, Мочулки сотні УПА, на дорогах, що вели до Володимира-Волинського, Ковеля, Рожищ, повиставляв пости, застави. До них була проведена телефонна лінія.

Після нападів повстанців на німецькі фільварки, аби поповнити свої продовольчі запаси, здобути зброю, техніку, німці зробили у селах Домінополь, Туропин, Купичів, що розташовувались навколо «Січі», свої опорні пункти. Та вже 17 квітня 1943 року повстанська чота штурмувала ДОТ у центрі Домінополя і знищила німецьку залогу. Полеглих упівців у цьому бою поховали в селі Вовчак. Але гітлерівців особливо роздратовало вбивство українськими месниками із засідки на шляху Брест-Ковель шефа спецвідділів СА, особистого друга Гітлера по партії обергрупенфюрера Віктора Лютце 3 травня 1943 року. Після цього окупаційна адміністрація вирішила ліквідувати «Січ». На неї були кинуті літаки, танки, автомашини, сотні солдатів. Ось як про це пише у своїх спогадах Данило Шумук: «За словами «Сосенка», у наступі з боку німців брало участь близько чотирьохсот вояків.

– Три літаки обстрілювали зі скорострілів Вовчак, – оповідав захоплено «Сосенко». – Два танки і біля двох сотень німців наступали на Ревушки. Зруйнувати німцям нашу Січ не вдалося. Вони лише запальними кулями спалили нам п'ять хат і вбили 14 стрільців. А ми їм підбили одного танка і три вантажні машини».

Кількість загиблих і поранених німців не відома, бо вони їх встигли забрати.

Часто радянська пропаганда дорікала українським повстанцям, що вони, мовляв, не пускали під укіс гітлерівських ешелонів. Справді, важко знайти факти, що стосуються підриву німецьких потягів, які прямували на радянсько-німецький фронт. Але їх легко знайти, якщо це стосувалося війни з УПА та українським населенням.

Зокрема, широко відомі факти, як сотні із «Січі» та організоване станичними цивільне населення з довколишніх сіл Турійського, Володимир-Волинського,

Любомльського районів розбирали залізничну колію на чималих ділянках між Турійськом і Володимир-Волинським. Ця широкомасштабна акція на довгий час зупинила рух німецьких поїздів, що вивозили контингент і українських хлопців та дівчат на роботи у Німеччину.

Великий бій січовиків з німецько-польським каральним загоном понад 500 осіб відбувся 24 липня 1943 року в урочищі Абісінія поблизу села Літин, коли карателі при підтримці авіації вже встигли спалити село Туличів і знищити більше ста селян. У бою вбито за різними даними від 84 до 180 гітлерівців, кілька десятків узято в полон. Упівці в цьому бою захопили кілька ворожих вантажівок, пересувну польову кухню, радіостанцію. Втратили українські месники 22 бійців [11].

Активну участь курінь «Сосенка» брав у триденному бою з гітлерівцями 7-9 вересня 1943 року під селом Радовичі. Керував десятима українськими повстанськими сотнями (в тому числі і сотнею артилерії) заступник командира групи «Турів» Олекса Шум («Вовчак»). З німецького боку воював також цілий полк. Крім того, у німців були панцерні автомобілі, кілька танків та бронепотяг. Повстанці пошкодили на панцернику радіостанцію, тому він помилково гарматним вогнем із залізничної колії знищив чимало своїх вояків. Усього, за німецькими даними, гітлерівці втратили під Радовичами вбитими і пораненими 208 осіб. Повстанські втрати були набагато меншими.

Коли нині дослідники заводять мову про інтернаціональний аспект Української Повстанської Армії, то їм не обминути курінь «Сосенка». Адже тут чи не найбільше було створено інтернаціональних підрозділів. Зокрема, діяв Азійський легіон, яким командував «Солом'яний» (майор Соловійов). Складався він із колишніх військовополонених Червоної Армії, які втекли переважно з Володимир-Волинського табору. У легіоні було четверо вірменів, узбеків, татар... Чи не єдиний польський підрозділ УПА теж було створено на «Січі». Правда, згодом стали помічати, що з нього тікають вояки-поляки і передають інформацію про повстанські військові об'єкти, керівний та особовий склад підрозділів УПА шовіністично налаштованим польським партизанським загонам Армії Крайової. Тоді було прийнято рішення ліквідувати польську сотню, а заодно і польське село Домінополь, з якого було багато вояків цієї сотні.

Під час переправи зброї північним частинам УПА, азербайджанець, старший лейтенант «Козаченко», росіяни Мітяєв та Альоша змусили українця Андрія та росіянина Павлушу разом з ними перейти до червоних партизанів.

Але найбільшої шкоди січовикам завдала чота з Азійського легіону, якою командував «Ташкент». Під час наступу на «Січ» кількатисячного загону червоних партизанів під командуванням Петра Вершигори наприкінці січня 1944 року вона здала без бою греблю і міст через річку Турію у Домінополі, відкрила шлях до штабу «Січі» та до старшинської школи [10].

СУД. Навіть у мирний час, коли на відкритих судових засіданнях точаться дебати, змагаються сторони, ми часто обурюємось рішеннями вершителей закону. А що казати про жорстокий воєнний час, коли усього цього нема, коли навіть за необачне слово можна поплатитися власним життям.

Протоколи слідства та засідань військово-польового суду УПА у справі Порфирія Антонюка навряд чи існують. Тому ми можемо лише здогадуватись, які звинувачення були висунуті на його адресу за спогадами учасників тих подій. Зокрема, колишній курінний загону імені Богуна Віктор Новак («Крилатий») у п'ятому томі Літопису УПА (Торонто, 1984) [7] пише: «Вдруге викликав мене «Рудий» (командир військової округи «Турів») десь 2 або 3 січня 1944 року. Він повідомив мене, що я призначений на заступника кур. «Сосенка» (П. Антонюка), к-ра «Січі» на Володимирщині... Те, що сказав «Рудий», мене насторожило. Згідно з його характеристикою, відділи УПА на півночі були більше здисципліновані і загартовані у боях, бо, крім німців, тримали фронт проти червоних партизан... Тим часом на Володимирщині було відносно спокійно. За німецькими гарнізонами й рухами німецьких поліцейних відділів було неважко слідкувати. Були там сутички з польськими самооборонами й невеликими відділами АК, але їхня бойова вартість була відносно мала. Тому тамошні відділи УПА не мали такої дисципліни й бойової справності, як північні відділи. На «Січі» були теж різні групи, які «дармо з'їдають кусок насущного хліба», – говорив к-р «Рудий».

Звісно, чільників ВО «Турів» дратувало, що їхній підлеглий живе на «Січі» з дружиною і двома дітьми, інколи навіть їздить трофейним автомобілем. Вище згадувалось, що тут з родинами перебували і повстанські лікарі. Очевидно, вони належали «до груп, які даремно з'їдають кусок насущного хліба».

Щодо бойової дисципліни, то справді Порфира Антонюка можна було звинувачувати. Бачте, відпускав хлопців помагати самотнім матерям збирати врожай, дарма не гнав вояків, коли не дуже треба, під кулі. Так, через поломку повстанського танка він відмінив наступ на польських партизанів, що окошились у селі Купичеві.

Офіційне звинувачення Порфира Антонюка стосувалося ведення переговорів з німцями всупереч спеціальному наказу керівництва УПА про антинімецький характер боротьби. Комендант «Січі» тричі пробував домовитись з місцевим німецьким командуванням про обмін полоненими. Так, в листопаді 1943 року делегація УПА на чолі з «Сосенком» вимагала від Володимир-Волинського крайсландвірта Остена відпустити з-під варти виконувача обов'язків політреферента Івана Андрощука («Андрія») та його секретарку «Оксану». Але з цього нічого не вийшло.

Після цієї невдачі «Сосенко» разом зі своїм штабом спробував порозумітись з керівництвом 16-тої німецької танкової дивізії четвертої танкової армії. Німцям пропонувалось в обмін на припинення репресій проти місцевого населення припинити диверсії на залізничних коліях. Вдруге було піднято питання про обмін військовополоненими. Німці, крім того, просили вступити у спільну боротьбу з червоними партизанами. Про питання, підняті німецькою стороною дізналось вище керівництво УПА і категорично заборонило контакти. Але «Сосенко» таємно відправив шефа розвідвідділу «Остапа» на третій раунд переговорів. Проте до них не дійшло, оскільки німці не звільнили з-під варти родини упівців. Після цього служба безпеки ОУН заарештувала всіх учасників переговорів, провела розслідування і передала справу військово-польовому суду УПА у складі голови: начальника військово-польової жандармерії Косаревича Олександра («Омелька»), членів суду: контролера проводу Північно-Західних українських земель «Золотаренка», сотника «Летуна». Дещо про перебіг засідання суду розповів політвиховникові куреня імені Святослава Василю Горуну у Володимир-Волинській тюрмі боєць УПА із села Маркелівки Олексій Воєвода:

— Ми, — каже Олексій, — стояли на Смолярах. Ось одного дня прибув зв'язковий і повідомив, щоб наша чота увечері була в повній бойовій на кольонії Почекайці, що біля Красностава. Під вечір ми прибули на цю кольонію і нас розмістили по хатах. Увечері десь біля години десятої прибігає чотовий і забирає нас п'ятьох з хати, в якій ми були, й веде з собою до хати, яка стояла в полі. Ми підійшли до тієї хати, увійшли в

сіни й чотовий приказав щоб ми нікуди не виходили, а ждали вказівок. В сінях світився газовий ліхтар, стояли стільці, і ми присівши на них, здивовано дивились один на одного. Але не довго. Через хвилин десять прибігає, цей же самий чотовий і наказує: ти і ти – на двір під вікна, а мені і ще одному, говорить Олексій, наказав стояти в сінях, при дверях в хату, а цьому другому при дверях з подвір'я. Коли я так гляжу, каже Олексій, мій дружок вийшов надвір, та в цей час в сіни увійшла велика кількість незнайомих мені людей. Підійшли до дверей, я їм відчинив їх, і вони увійшли в хату. З усіх їх я впізнав «Сосенка» і замітив, що його руки були зв'язані. По моїй шкірі пройшов мороз, розповідав Олексій, але мені приказали зачинити двері, і я остався в сінях. Однак я потихеньку відкрив двері, хоч нічого не бачив, але дещо чув і то добре. По інтонації і по всій цій метушні я зрозумів, що, мабуть, буде суд і то, мабуть, над Сосенком.

І правда, в скорому часі я почув такі слова: Сосенко – це псевдо, а прізвище Антонюк Прохор з села Русців, Бискупичі (тепер Нехворощі), скажи, від кого ти одержував наказ вести переговори з німцями? Що відповів Сосенко, я не почув, каже Олексій, а на питання: навіщо ти віддав «Січ» Ковпаку й пропустив його через Волинь у Карпати, то я почув, як відповів Сосенко. Він сказав голосно й чітко, що в нього був наказ від командира групи, щоб Ковпака пропустити, письмове розпорядження я вам дав, і воно повинно бути в моїй справі. Більше я нічого не чув, ні від суддів, ні від Сосенка, бо хтось з них вийшов на двір і двері закрив.

Суд над Сосенком ішов десь біля години. Після закінчення Сосенка із зв'язаними руками і з накинутим мішком на голову вивели з хати, посадили на сані і там же десь недалеко від цієї хати розстріляли.

Хтось з-поміж нас запитав Олексія: невже ж ти не почув, як вони себе звали, хто ж то був? За одного можу сказати це – Верховинець (командир бригади військової округи «Турів» Григорій Грицюк – І.О.). А чи був Рудий? – хтось запитав. Я його не впізнав, але потім хлопці говорили, що й Рудий був. А втім, яке це має значення, хто і як його звати. Вбили свою людину і ще яку людину».

До речі, рішення суду у справі Порфира Антонюка затвердив командир УПА «Північ» Дмитро Клячківський [2].

ВІДГОМІН. 14 вересня 2003 року Володимир-Волинська міськрайонна газета «Слово правди» надрукувала виступ колишнього члена юнацької сітки ОУН, а з 1943

року – кущового суспільника Олексія П'ятохи «Як загинув Сосенко», який зазначає, що йому дещо більше відомо. Він, зокрема, пише: «Не під силу було капралові командувати таким загonom УПА від 400 до 600 чоловік». Але за такою логікою, чи під силу було керувати групами загонів і, зрештою, усією Українською Повстанською Армією, її командирам, які за результатами військового вишколу мали звання не вище поручника (лейтенанта)? Очевидно, Олексій П'ятоха не аналізував військових звань чільників УПА. Зрештою, питань про військове звання Порфи́рія Анто́нюка не виникало у його вищого керівництва.

Далі Олексій П'ятоха зазначає: «А Сосенко був розстріляний службою безпеки за те, що не виявив своєчасно наближення червоної партизанки, не вступив організовано в бій або не відвів своєчасно курінь від зіткнення з червоними. (Як мудро: не вступив у бій – винен, і вступив у бій – теж винен!!!)

Червона партизанка під командуванням Вершигори раніше зав'язала бій в Туропині за залізничну станцію з німцями. Гарматну стрілянину добре було чути до Вовчака. Сосенко ж не вислав розвідки у напрямку стрілянини, а спокійно сидів (!?) на місці. Крім того, при Січі було організовано і добре озброєно вірменський загін із радянських полонених. При наближенні червоних вірменський загін зрадив і перейшов до червоних, яким показав дорогу до школи старшин УПА. Зав'язався нерівний бій, всі(!!!) курсанти школи загинули. Але ще була можливість відвести повстанців Січі. Я бачив, як майже 30 повстанців йшли через села Кисилівка, Тульчин, Хворостів, Яковичі, Нехворощі на південь, тягнули парою коней гармату. Рештки змучених повстанців відступали на південь в Завидівський ліс».

А ось як ситуацію напередодні наступу кількатисячного партизанського загону Петра Вершигори змальовує безпосередній учасник подій С. Новицький у п'ятому томі Літопису УПА [5]: «Під час рейду Вершигори був в околиці Сви́наринських лісів лише курінь під командою Порфи́рія Анто́нюка («Сосенка») і деякі місцеві підпільні групи.

Коли ми приїхали до села Вовчак у Сви́наринських лісах, там вже знали про загін Вершигори. Командир П. Анто́нюк висунув сотні УПА до сіл на південно-західному боці Сви́наринського лісу, щоб «привітати» більшовиків, і була залярмована ціла околиця. Звичайно, наші, здається, тоді точно не знали, куди далі підуть більшовики та які в них сили.

Пару днів пізніше привели до Вовчака двох італійських полонених з залоги в Турійську, що охороняли залізницю Володимир-Ковель. На них наскочили більшовицькі партизани й розбили їх. Наші полонені втекли на українські села. Рівночасно наша розвідка доносила, що червоні вже по цей бік залізничної лінії, зовсім недалеко від Свинаринського лісу...

Почалася підготовка становищ. Наше командування, мабуть, рахувалося з можливістю, що доведеться відступати, бо був наказ магазинувати або вивозити на села те майно, якого не можна заховати на місці».

Як бачимо, не «сидів спокійно» Порфирій Антонюк, а все робив, що належало, у тодішніх обставинах. А щодо того, що «всі курсанти школи старшин УПА загинули на «Січі», то такого сказати не наважився навіть командир червоних партизанів Петро Вершигора, який у своїй книзі «Рейд на Сан і Віслу» чимало сторінок присвятив героїзації власних діянь. Та про школу старшин на «Січі» він написав: «Лісові чорти» (курсанти школи), кидаючи зброю, розбіглися в різні боки. На полі бою залишилося кілька десятків трупів». Тож дивним виглядає безапеляційне паплюження пам'яті командира «Сосенка» з боку побратима по боротьбі за Українську державу [8].

Листівка УПА, 1943 р.

6.3. Новий Загорів: маршрутом чоти безсмертних

«На крові тих, що впали на полі бою в обороні рідних хат, сімей і населення, в наступі на гестапівські та енкаведівські гнізда й загони, в індивідуальному двобою в час конспіративної підпільної роботи, на крові тих, що замучені по тюрмах і таборах, виросла безсмертна легенда воюючої поневоленої нації, що вогненним смолоскипом горить у серцях і думках народу й освічує шлях у майбутнє. Україна живе й бореться та силою здобуває перемогу. Хай же вічна буде слава впадшим героям, що склали своє життя на жертівнику нації».

(З «Декларації» Проводу ОУН)

Ніколи не вмирають у пам'яті народу події, які засвідчують його героїзм у боротьбі за свободу. Одним із символів такої героїчної боротьби є Різдво-Богородицький храм у селі Новий Загорів Локачинського району на Волині, що залишився від колишнього монастиря.

У вересні 1943 р. чота (чота – військове формування із 10-36 осіб) особливого призначення під командуванням Берези (уродженець села Береззя, нині – Сьомаки Луцького району – Антон Марценюк, у повстанському підпіллі – Андрій, Федір), яка була підпорядкована безпосередньо командирові загону імені Івана Богуна, напередодні повернулась у «Січ» (село Вовчак) із рейду на Закерзоння. Тут же отримала від командира загону ім. І. Богуна, коменданта «Січі» Сосенка (справжнє ім'я – Порфирій Антонюк) нове завдання і, виконуючи наказ, прибула в Новий Загорів у п'ятницю 10 вересня 1943 р. наприкінці дня. На постій вояки розташувалися в дерев'яному приміщенні школи біля монастиря [12].

Удосвіта 11 вересня (близько 5-ї год.) повстанські дозори зауважили, що до села з двох напрямків рухаються криті брезентом вантажні автомашини, у яких німці зазвичай перевозили живу військову силу. Чота по тривозі зайняла вогневі позиції, які

було влаштовано довкола монастиря у травні того ж року під час спільного вишколу упівців та сільської самооборони.

Через кільканадцять хвилин розпочався бій. Майже всі вояки зі складу чоти за походженням – селяни, декотрі свого часу служили у Війську Польському і 1939 р. воювали у ньому проти гітлерівців. Інші за завданням ОУН від початку гітлерівської окупації були спочатку в українській допоміжній поліції в Горохові, звідки весною 1943 р. під час нападу на місто повстанського відділу Олексія Брися (псевдо – Остап) організовано перейшли в УПА. Загалом у складі чоти до початку бою було 44 вояки, до яких перед самим боєм долучився зв'язковий Андрій Бурачинський (Черешенко), котрий прийшов у чоту із «Січі».

Всі вояки були достатньо навченими і вже випробуваними у бойових діях, всі добре володіли зброєю.

У 1943 р. на Волині від весни до пізньої осені тривали масові каральні акції гітлерівців, спрямовані на придушення руху опору, а тому військової потуги окупантам не бракувало.

На ту пору загальне керівництво каральними акціями на Волині здійснював опергруппенфюрер СС, генерал поліції Еріх фон дем Бах. До проведення каральної акції в Новому Загороді були залучені також підрозділи польської допоміжної поліції, що її створили гітлерівці після відходу української допоміжної поліції в УПА. Чисельність залучених до бою карателів могла бути від повстанської чоти більшою приблизно у разів двадцять, за іншими свідченнями сягала тисячі осіб, хоч конкретних даних, які це підтверджують, не виявлено.

Від 1943 р. існує версія, що про прихід чоти у Новий Загород окупантам повідомив тутешній селянин Архип Калиш (ліквідований пізніше Службою безпеки ОУН). Він доповів про повстанців полякам із відділу допоміжної поліції, що охороняв гуральню на фільварку у с. Конюхи неподалік від Нового Загорова. Але цілком імовірно, що трагічні для повстанської чоти події зумовила контррозвідка НКВС, що намагалась винищувати українських патріотів руками гітлерівців, таким чином відвертаючи увагу окупантів від ковпаківців, які після розгрому в Карпатах пробіралися малими групами на схід.

Приблизно до полудня 11 вересня повстанці трималися в окопах. Завдяки рельєфним особливостям місцевості укріплення виявилися надзвичайно зручними для

оборони і попри значно меншу чисельність повстанців надавали їм перевагу над ворогом. За багатьма свідченнями саме на початку бою ворог, котрий сподівався заскочити повстанців зненацька і не очікував на такий злагоджений опір, зазнав чи не найбільш масових втрат. За свідченнями кількох мешканців Нового Загорова, усіх своїх поранених та вбитих вояків карателі зразу ж відправляли автомашинами в місця, де дислокувались їхні підрозділи. Навзамін вантажівки привозили їм підмогу. Збільшувалися втрати і в повстанських рядах. Першим серед українських вояків загинув уродженець с. Скобелка Горохівського району Іван Книш, котрий в чоті був кухарем. Удосвіта він пішов до знайомої вже сільської хати по молоко і потрапив під обстріл. Від кулі снайпера незабаром поліг уродженець села Квасів Горохівського району, кулеметник Іван Майко (Славко). А з приходом танків (прибули з Володимира-Волинського) українські вояки вимушені були залишити окопи і зайняти оборону в стінах колишнього монастиря та в Різдво-Богородицькому храмі. Тут після полудня витримали і бомбардування, яке дезорганізували вдало використаними сигнальними ракетами, частково спрямувавши ворожий удар з повітря на окопи, що були вже зайняті карателями. Приголомшений таким поворотом подій, знову в атаку ворог піднявся не скоро. Після того, як повстанці підірвали одну танкетку, бронетехніка надто близько до монастирських стін не під'їжджала. Бій продовжувався. Коли звечоріло, нацисти підпалили найближчі до монастиря сільські садиби і при світлі пожеж продовжували обстріл.

Пізнього вечора 11 вересня двоє легкопоранених повстанців – Петро Коцюба (Грізний) та Федір Бабій (Макаренко), – які добре володіли німецькою мовою, за наказом чотового Берези пробралися крізь вороже кільце. Мали, очевидно, завдання організувати удар по ворогові ззовні, яке, з незалежної від них причини, зреалізувати не змогли. А близько півночі несподівано для всіх пострілом із пістолета у скроню урвав собі життя Береза. Відповідь на те, чому цей вольовий сміливий командир, який і за лічені хвилини перед самогубством ніяк, за спостереженнями Захара Грибка (Гриб), не показував на людину, котра запанікувала й не володіє собою, раптом застрілювався, залишається у здогадах.

Один із таких здогадів підказує, що причиною самогубства міг бути грипс від Сосенка (таємна записка), що його перед самісіньким боєм приніс у чоту із «Січі» і віддав заступникові командира чоти Андрій Бурачинський. Цілком можливо, що тим

грипсом Сосенко відмінив свій попередній наказ, виконуючи який, чота мала дислокуватися в Новому Загороді. Але склалося так, що грипса чотовий зразу не прочитав, а коли прочитав після кількох годин вельми втратного для чоти бою, якого міг уникнути, то збагнув, що сталося невинуватно і виходило, що сталося наче з його вини. Тож сам собі виніс смертний вирок. За свідченням Захара Грибка, з того ж пістолета застрілювався, стоячи над тілом Берези, його заступник, уродженець нинішнього смт. Мар'янівка Горохівського району Михайло Ліщук. Командування чотою прийняв її політвихователь Гива (за деякими припущеннями – уродженець с. Підбереззя Горохівського району Михайло Іщук, хоч достеменно ім'я та прізвище Гиви встановити не вдалось).

Удосвіта 12 вересня (орієнтовно між 4 і 5 годинами) повстанці, які не були поранені, пішли на прорив і вийшли з оточення. Вояки, котрі через поранення прориватися не могли, забезпечили їм прикриття і продовжували утримувати монастир. З ними залишився рідний брат Михайла Ліщука Григорій, котрий іти на прорив не схотів і поліг смертю героя, та двоє інших повстанців, які, коли закінчилися набойі, сховалися в якомусь із монастирських льохів. Карателі вступили у монастирські мури лише близько полудня 12 вересня. Живим до рук їм не дався жоден повстанець (додаток 8). Було зрозуміло, що якась частина українських вояків із оточення вийшла, і це відбирало у карателів відчуття перемоги. Вони були розлючені тим, що так довго не могли здолати опору жменьки відважних, та ще й частину їх випустили з непробивного, здавалося, кільця.

Серед загиблих повстанців, що їх знесли під північну стіну храму, побачили одного з простріленими грудьми і в німецькій формі. Його повісили біля храму. З усіх вояків, котрі були у складі чоти, німецьку форму носив лише один – уродженець с. Скобелка Степан Хринюк (Терен). Загалом чота втратила в тому бою 29 вояків.

У ніч із 12 на 13 вересня, всупереч забороні окупаційної влади, новозагорівські селяни поховали їх поряд із храмом. 16 осіб зі складу чоти вийшли з бою живими. Про втрати карателів із найбільшим, очевидно, наближенням до правди говорять опубліковані 1949 р. в підпільному упівському журналі спогади повстанця Петра: «У цьому нерівному бою загинуло близько 400 німців». У 1989 р. кілька мешканців Горохова під орудою колишнього учасника повстанського руху, а згодом голови Волинського крайового братства ветеранів ОУН і УПА Мелетія Семенюка за сприяння

місцевих мешканців і всупереч заборонам тодішньої влади звели на могилі героїв УПА дерев'яний хрест. То був перший на могилі за всі повоєнні роки пам'ятник. А перший демократичний мітинг на вшанування пам'яті героїв, який, за різними підрахунками, зібрав від десяти до п'ятнадцяти тисяч люду з усіх кінців України, відбувся 9-го вересня 1990 р. І знову – всупереч всім намаганням тодішньої влади не допустити невгодне їй зібрання чи зробити усе, аби воно було якомога меншим. Тоді ж на вшанування пам'яті героїв уперше за всі повоєнні роки прогрімала над Новим Загоровим сальва із «козацької» гармати, яку здійснили козаки із Запоріжжя. Прикметно, що першу за всі повоєнні роки панахиду здійснив на повстанській могилі тодішній єпископ Ужгородський і Виноградівський Володимир (в миру – Василь) Романюк – майбутній Патріарх Київський і всієї Руси-України УПЦ КП. Також тут побував майбутній лідер Народного Руху України В'ячеслав Чорновіл. Вшанував пам'ять полеглих повстанців у Новому Загорові й онук провідника українських націоналістів Степан Бандера [14].

У 2003 р. на упівській могилі біля Різдво-Богородицького храму замість дерев'яного хреста було встановлено і освячено монументальний пам'ятник (фото на ст. 91). Створили його волинські скульптори Ірина та Іван Дацюки. З 1990 р. найближчої неділі до свята Усікновення (11 вересня) біля стін монастиря відбуваються вже традиційні велелюдні мітинги на вшанування пам'яті героїв УПА. Тут же проходить і традиційний обласний конкурс стрілецької та повстанської пісні.

А з південного від Різдво-Богородицького храму боку за кількадесят метрів височіє ще один пам'ятник. Це – символічна могила-курган. У вересні 1941 р. жителі довколишніх сіл насипали цей курган на вшанування пам'яті жертв енкаведистського розстрілу в Луцькій в'язниці, де 23 червня того року без суду та відповідного присуду було страчено і 18 мешканців Старого Загорова, 2 – Нового Загорова, 7 – поближного Защитова, 12 – Білополя та Кутів, що теж є неподалік. Символічну могилу в 1941 р. освятив і виступив перед громадою з яскравою промовою-проповіддю полум'яний патріот України тоді ще ієрей Володимир Мисечко. Вже в сані протоієрея він був заарештований гітлерівцями у вересні 1943 р. в Рівному. Страчений там 15 жовтня того ж року в числі інших заручників, яких було знищено німецькими окупантами після спрямованих проти них провокаційних терактів, вчинених

червоними партизанами. За роки радянської влади курган був частково розгорнутий. Відновлено його в 1992 році, в незалежній вже Україні.

ЗАГОРІВСЬКИЙ МОНАСТИР. Назва села походить від прізвища Загорівських, родовим осідком яких був Старий Загорів. Заснований монастир був Петром Загоровським у XVI ст. Перша згадка про монастир датується 1566 р. і повідомляє, що за своє зцілення від хвороб шляхтич Загоровський розпочав будівництво мурованого храму на місці дерев'яного. За переказами, монастир заснували у другій половині XII ст. ченці з Києва, які рятувалися від татаро-монгольської навали. Наступний власник Нового Загорова – Фадій Чацький – прибудував до вівтарної частини новий монастирський двоповерховий братський корпус.

Монастир до 1719 р. був православним, потім прийняв унію. В монастирі перебував Йов Кондзелевич, відомий перш за все тим, що у 1698-1705 рр. він з групою монастирських живописців виконав найвідоміший твір свого життя – п'ятиярусний іконостас для монастирської Воздвиженської церкви у Скиті Манявському. Український іконописець в Загоріві впровадив малярську й сніцарську школи. На той час ще молодий Йов для монастиря виготовив кіот (престол). У Загорівському монастирі були виготовлені рукописні книги: Златоструй, Євангеліє, Мінеї. У 1839 р. монастир було віддано православним. Під час боїв у Другу світову війну монастир було сильно пошкоджено – лишилися практично голі стіни. З 1990 р. обитель стала місцем паломництва.

Монастир був зруйнований, але не скорений і чудом, частково уцілів до наших днів. Похмурий зраний кулями, снарядами, бомбами монастир немов очікує на розуміння всіх, хто зустрінеться з ним поглядом і разом з тим повинно статися чудо: монастир повинен засяяти в тій красі, якій він перебував до війни.

Зі спогадів:

«Антон Хомович Марценюк.

Командир чоти Антон Хомович Марценюк (Берега, Андрій, Федір) виховувався у с. Березя в досить чисельній патріотично налаштованій родині. У 1940 р., коли НКВС «за націоналізм» заарештував двох його братів та сестер, змушений був піти в підпілля. Від переслідування міг якийсь час переховуватись у Козятині Горохівського району та селі Княже, тепер Сокальського району Львівської області. Брати Береги Олексій та Іларіон розстріляні НКВС в Луцькій тюрмі під час масового розстрілу її

в'язнів 22-23 червня 1941 р. (за різними даними було страчено від 2000 до 4000 осіб). Сестри Тудора і Павлина залишилися живими. Але Тудора, зазнавши на допитах диких тортур та знущань, вийшла на волю з порушеною психікою. Павлина пізніше була в УПА, псевдо – Олеся. Востаннє рідні бачили її живою в 1945 р. За завданням ОУН на початку гітлерівської окупації Марценюк служив у Горохові в українській допоміжній поліції, де командував відділом. За свідченнями Анастасії Коток, яку врятував від німецької неволі, та деяких мешканців Горохова, котрі його знали, допомагав українським юнакам і дівчатам уникати відправки на роботу до Німеччини» (додаток 7).

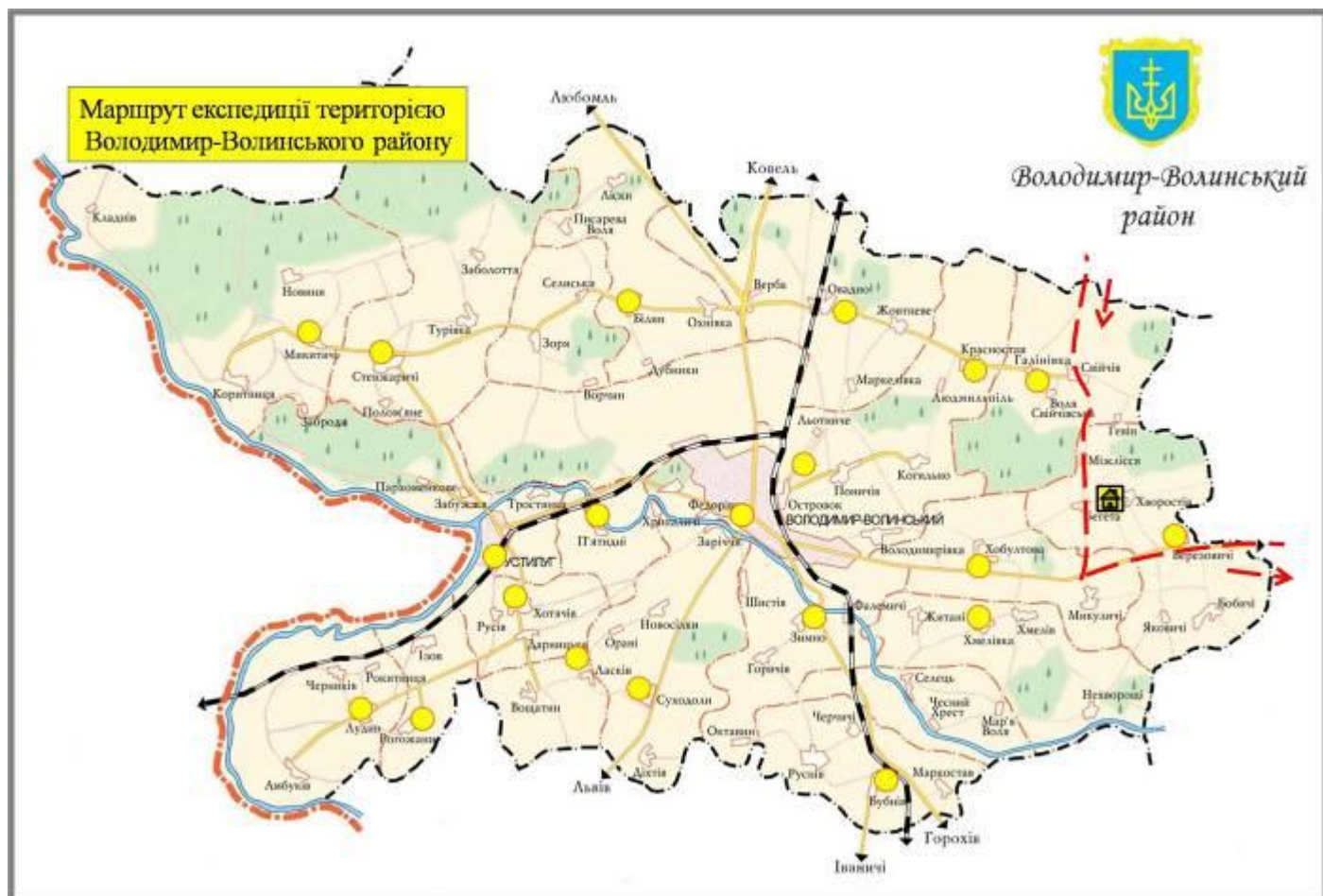
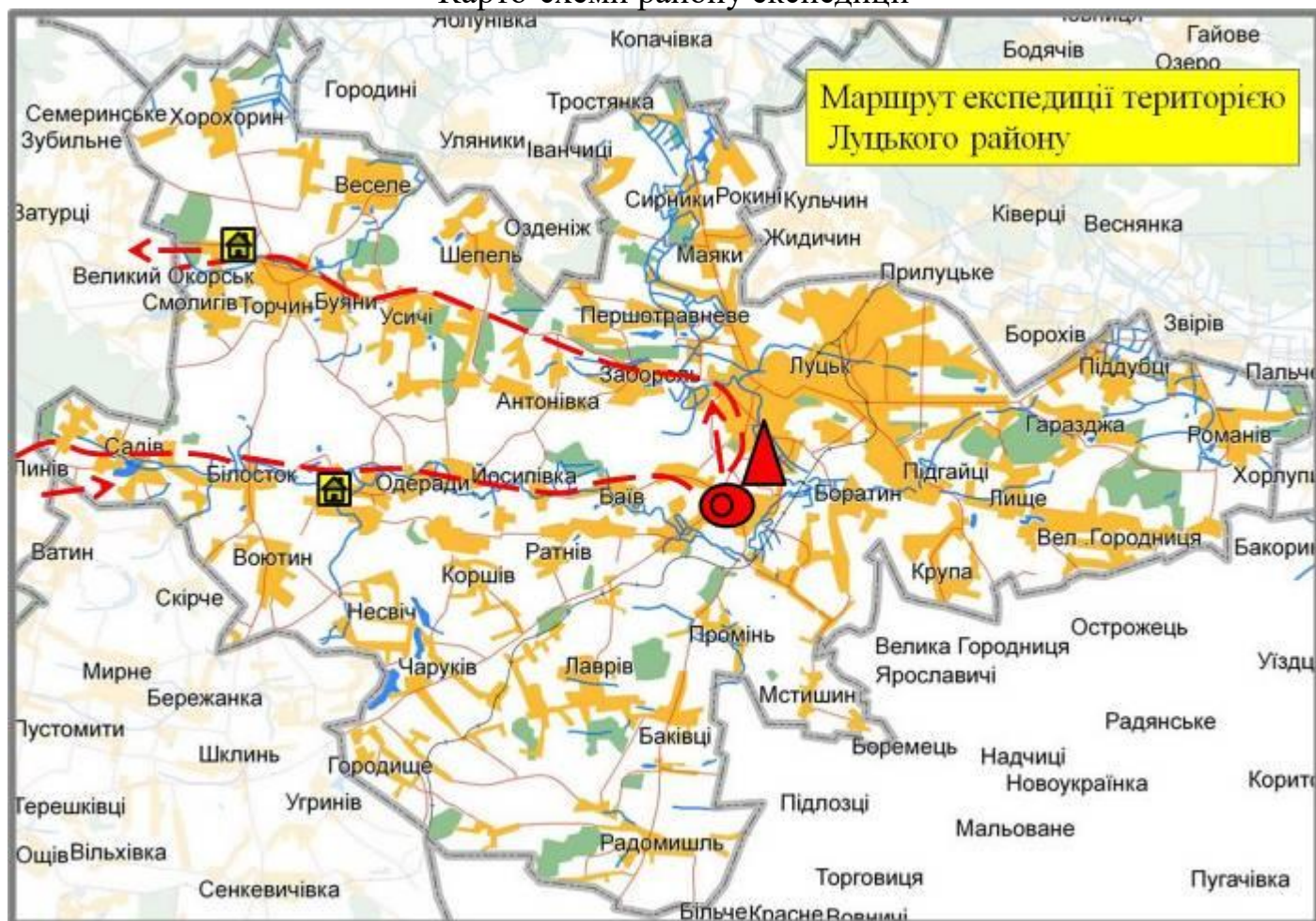

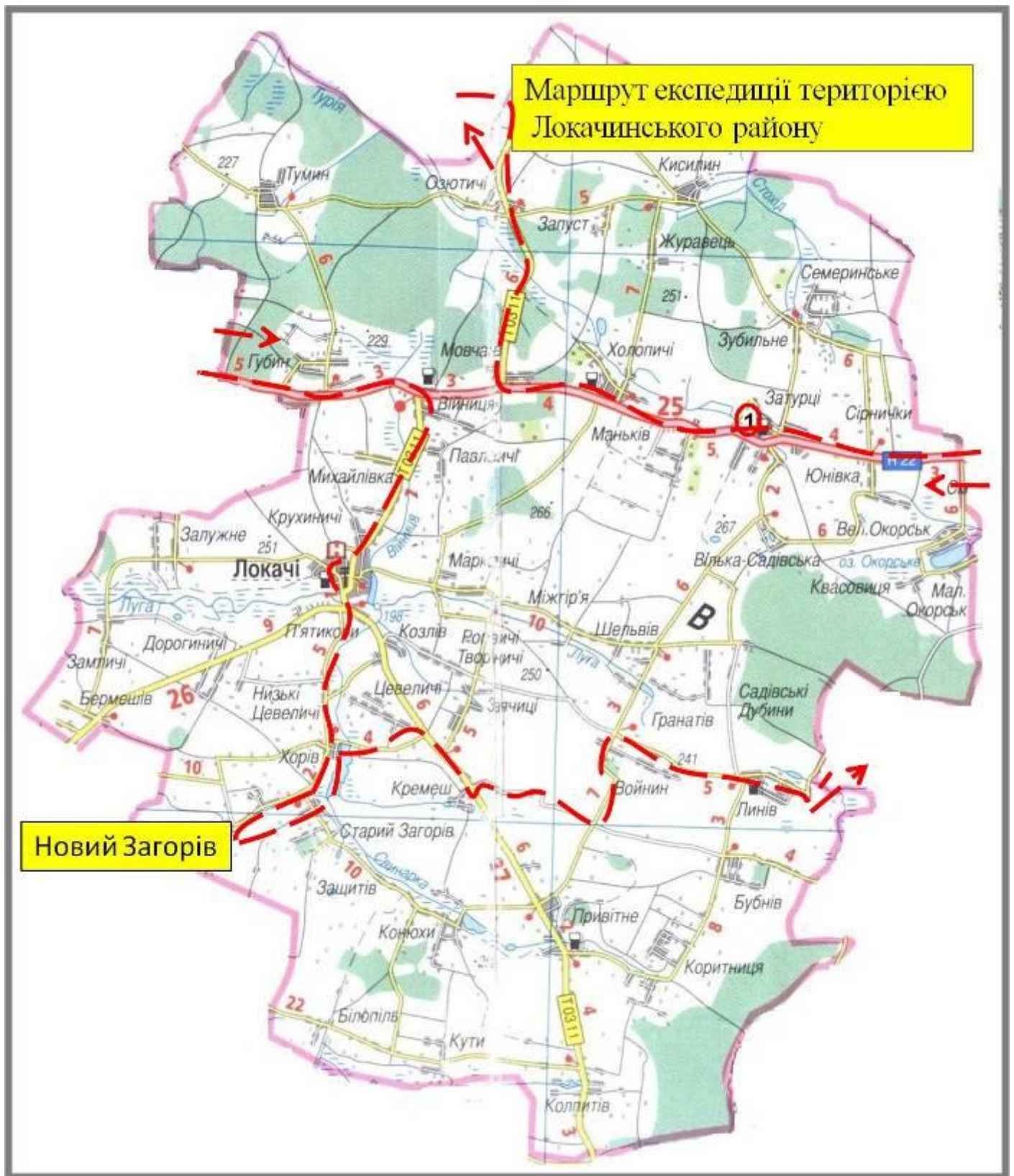
Фото з походу. Меморіальний комплекс та Загорівський монастир.

7. ДОДАТКИ

Додаток 1

Карто-схеми району експедиції

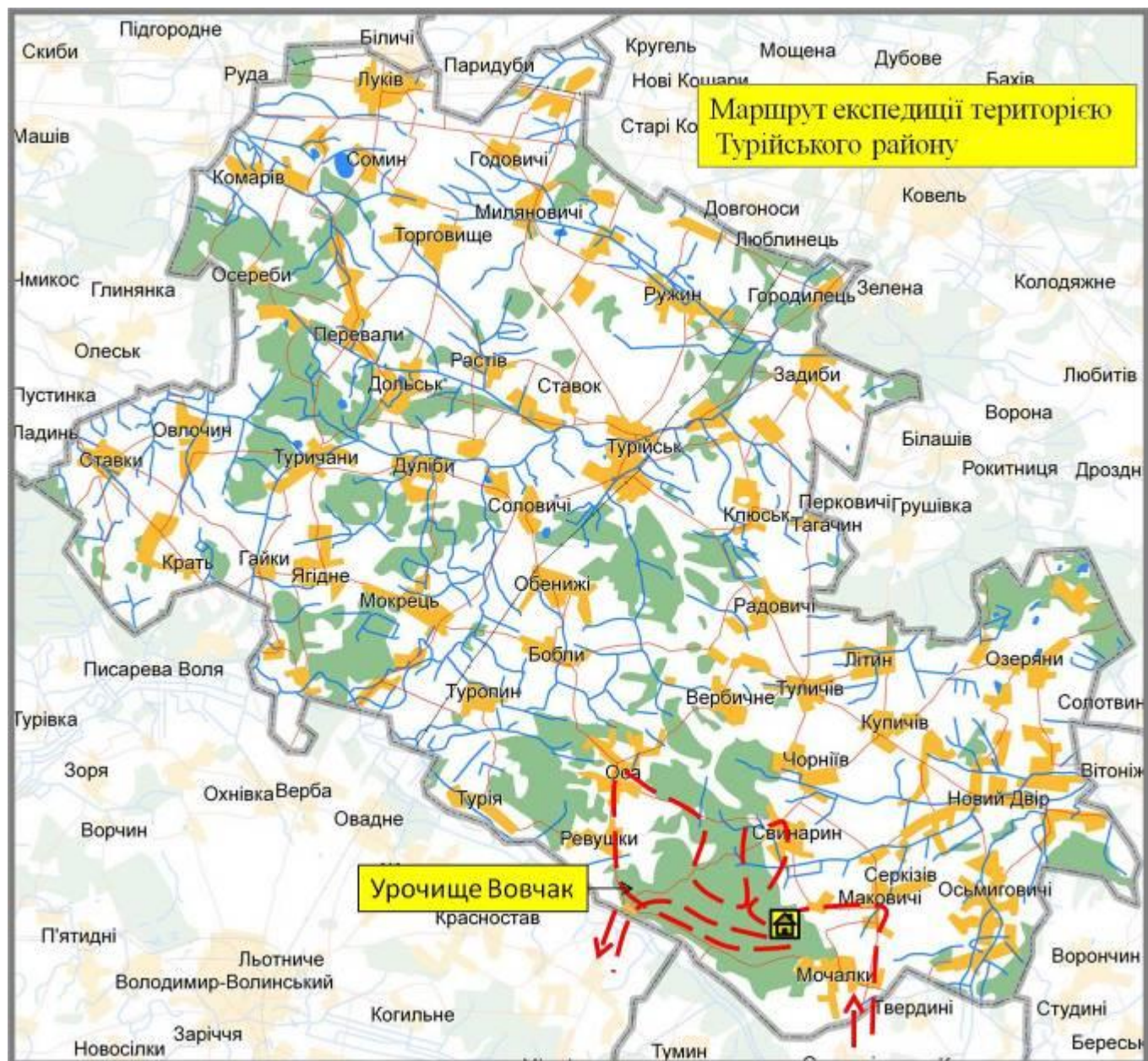

Фото з походу.
Визначення
місця
знаходження за
старими
квартальними
стовпчиками.

ПІДСУМКИ ЕКСПЕДИЦІЇ

З туристської сторони район доволі цікавий, не складає жодних проблем у орієнтуванні, подоланні природних перешкод. Доволі легко можна зійти з маршруту та при необхідності добратися до районних центрів. Єдиним недоліком можна назвати – нестача питної води по лінії маршруту. Воду потрібно набирати в сільських колодязях.

Найбільшими перевагами маршруту є: 1. Поєднання історичних та географічних об'єктів на доволі близькій відстані; 2. Зручність проведення польових досліджень; 3. Безліч місць для безкоштовних стоянок, навіть біля орендованих водоймищ (ночівля за селом Міжлісся) чи приватних угідь (ночівля за селом Осекрів); 4. Можливість проведення технічно-ремонтних робіт в населених пунктах у разі виходу зі строю засобу пересування.

Найбільшими недоліками є: 1. Незадовільний стан доріг; 2. Місцями відсутній сигнал мобільного зв'язку.

Картографічний матеріал, який використовувався під час походу, відповідав ситуації на місцевості. Єдине що викликало незручності це ліс в Турійському районі, де відбувались основні дослідження, був уже розбитий новими квартальними стовпчиками, а на картах ще старі, які досить утруднювали орієнтування на даному відрізку походу. Маршрут група проїхала на дорожніх та гірських велосипедах «Ardis», «Rokraider» та інших веломашинах китайського виробництва, достатньо надійних для такого шляху. Вартий уваги і варіант проходження маршруту у зворотному напрямі. Район походу багатий на різноманітні природні, історичні та культурні пам'ятки, організації і проведення краєзнавчої роботи. Його учасники добре засвоїли практичні навички діяльності в туристських походах і готові до участі в наступних категорійних походах. Рішення, прийняті на маршруті, не призвели до порушень техніки безпеки, травм, виникнення аварійних ситуацій. Оптимальні строки проведення подорожі за даною ниткою маршруту у травні та червні. Матеріали подорожі та досліджень використовуються на уроках географії, історії України, історії рідного краю в загальноосвітніх школах I-III ступенів №3, 16 міста Луцька, на заняттях у гуртках Центру туризму, спорту та екскурсій, на лекціях Східноєвропейського національного університету, тематики військово-патріотичного виховання.

Підсумки. Обраний маршрут доступний для школярів з середнім рівнем фізичної підготовки.

Учасниками даного походу були діти, які закінчували 9 клас. Їх фізична підготовленість дозволила пройти маршрут досить динамічно, без зайвих зупинок. Маршрут вийшов насиченим, як з інформаційної, так і зі спортивної сторін. Велика різноманітність перешкод. Рельєф, дав можливість перевірити учасників походу на витривалість та дії у специфічній місцевості, застосовуючи різні технічні прийоми, орієнтування в поліській місцевості, подолання водних перешкод, безпосередньо болото, рух високотрав'ям, бруківкою, ґрунтовими розмитими та піщаними дорогами.

Спортивну мету, яку ми ставили перед собою досягли.

Даний звіт розміщений на сайті <http://turist.pp.net.ua>.

Висновки. Весь маршрут добре забезпечений водою, правда брати її доводиться з колодязів у місцевих жителів. Джерело на маршруті лише одне поруч села Цеперів вкінці маршруту. Дровами маршрут також добре забезпечений.

Магазини та установи працюють в основному з 9:00 до 18:00. Потрібно звернути увагу, що не у всіх магазинах видають касові чеки, якщо потрібно звітуватись по придбаних продуктах.

Рекомендації. Даний маршрут можна рекомендувати для дітей 9-10 класів та дорослих груп. Окремі ділянки маршруту можна рекомендувати для одноденних мандрівок, ступеневих походів для менш досвідчених туристів. А окремі його об'єкти в селі Затурці, Новий Загорів давно вже стали екскурсійними об'єктами для людей різного віку та спортивної підготовки.

Тактика. Готувати групу з запасом витривалості – висока вірогідність, що знадобиться (не надіятись на «авось»), також із запасом психологічної стійкості (так як мандрувати в міжсезоння досить ризиковано, адже погода має здатність дуже швидко змінюватись); враховувати що середня швидкість руху складає приблизно 15 км/год.; вміти діяти при різкому погіршенні погоди (швидко поставити намети, перед штормова підготовка табору, вірна постановка, окопування та розтягування наметів); короткі шквали та зливи – перечікувати під тентом. Під постійним дрібним дощем – рухатись у вітровках та міцних синтетичних штанах; часто митись; не нести в похід скло, пластик та метал, по можливості – знешкоджувати пластикове сміття, перепалювати та закопувати металеві банки.

Спорядження. Для вдалого проходження маршруту можна брати газовий балончик: він потрібний для приготування їжі, може також знадобитись при різкому

погіршенні погоди для обігріву групи; мати спорядження на випадок холодів та шквального вітру (вітровка з капюшоном, бафф на обличчя, міцні штани, рукавички, вело окуляри з прозорим склом); ланцюгова пилка краща для нарізки дров, сокира також обов'язково потрібна; для відсидок під час коротких шквалів та злив дуже зручний груповий поліетиленовий тент, бажано два, один для групи, інший для велосипедів: під час дощу можна встигнути віддихнути і пообідати в теплі. На стоянках чудово працював тонкий тент з тканини; мати із собою GPS (на випадок «ЧП») + хороші карти, для мандрівок лісовими нетрями; мати збалансований ремонтний набір для велосипедів; мати достатню кількість сухих щіпок або сухого спирту в костровому наборі. Дуже допомогло те, що кожен учасник на свій велосипед мав запасну камеру, так як були різні діаметри коліс, що набагато пришвидшувало в подальшому заміну пробитої камери.

Харчування. Подорожуючи Волинню з продуктами проблем не повинно виникати, адже практично в кожному селі можна придбати свіжі продукти. В магазинах все свіже, тому ми закуповували все по необхідності в селах на маршруті. Ціни практично як у місті.

Медичне обслуговування. Похід короткотривалий, хоча ризик загострення хронічних захворювань є завжди. Обов'язково взяти ліки від можливих «своїх» хвороб; якщо учасник знає, що в попередніх походах були проблеми, то в індивідуальній аптечці він обов'язково повинен мати свої ляки, які допомагають йому найкраще; за час походу знадобиться: мазь Пантестин (опіки), зеленка + пластир (дрібні травми), рулонний лейкопластир широкий та вузький (мозолі на руках!), протизапальна мазь (втомленість м'язів), вазелін, дитяча присипка (від заприлостей та потертостей), фармацитрон (ОРЗ, грип).

Мобільний зв'язок, GPS, можливість підзарядки батарей. Мобільний зв'язок на всіх ділянках маршруту практично стабільний (він присутній на 80% часу). Найкраще всього покриття у операторів МТС, Київстр та Лайф.

В якості GPS-навігатора використовувався GPS-модуль під CF-роз'єм. Карти генштабівські 500-метрові, які доступні для скачування в інтернеті, а також карти з GoogleEarth, скачані і прив'язані з допомогою програми MapBuilderv1.8. Оскільки орієнтування на маршруті досить однозначне, GPS використовувався лише в

урочищах Тайшин, Селище Велике, Свиначинський ліс (через нещодавню заміну кварталних стовпчиків з новою нумерацією, що не відповідала робочій карті).

Можливість підзарядки телефонів та батарей є у всіх селах на маршруті. Нами використовувались зовнішні акумулятори Power Bank, що знімало потребу в звертанні до сільських жителів.

Організація ночівель в поході. Всі ночівлі організовувались в палатках. При поганій погоді можлива організація ночівель в школах населених пунктів.

На даному маршруті дуже мало джерел, тому вода бралась для приготування їжі з колодязів. Всі місця набору води і єдине джерело, яке ми зустріли на маршруті зображені на карті.

На маршруті ми користувались картами: Топографічна карта. Україна. Масштаб 1:100 000. Частини: 33-Маневичі, 46-Луцьк; 32-Ковель, 45-Нововолинськ; 58-Червоноград, 73-Кам'янка-Бузька., а в складних місцях для орієнтування GPS навігатором. Єдиний недолік карт серії друку «Київська військово-картографічна фабрика», це те, що вони російськомовні та досить старі 2001 року.

Місця, які ми обирали для ночівель досить добре забезпечені дровами.

Фото з походу. Ремонт задньої «перекидушки».

КОМАНДИР «СОСЕНКО»

Цей селяк з неповною середньою освітою у свої 33 роки збудував під час німецької окупації у Свинаринських лісах на Волині багатонаціональну мінідержаву «Січ». Здобувши у польській армії військове звання капрала (сержанта), командував куренем (батальйоном) і навіть загоном (полком) УПА імені Івана Богуна.

Листівка урочище Вовчак

Витяг з архівів (фото та спогади)

пий до праці. Завгоспом був молдовий узбек Микола, як він сам себе називав. Розмовляв змішаною мовою — здебільшого російською, всі дієслова вимовляв лише в чоловічому роді. Але всі звали його «дівчоною». Він, коли не спав, завжди співав. Особливо йому подобалась пісня «Ой дівчино жито жала, сіла на сніп, та й думала». Замість «дівчина» співав «дівчона», тому його так і назвали.

...Коли бараки під шкиталь уже були обладнані, у палатах приємно пахло живицею. Пізно восени шкиталі було передислоковано в село Овочин Турійського району. Мама й сестра дуже зраділи нашій несподіваній зустрічі. Мене познайомили з лікарями Вармом, Грифелем, а також із Ташкентом та їх родинами. Останній — узбек за національністю, родом з Ташкента — був дуже хорошою людиною. За професією — вчитель, згодом — старший лейтенант радянської армії, після чого потрапив у полон. Розповідав, що йому вдалося втекти з табору під Грубешовом, де, в основному, тримали полонених вірмен, грузин, узбеків, азербайджанців і татар. Опинившись на «Сичі», весь час просив допомогти йому визволити своїх земляків. Сосенко чомусь зовнішав, але врешті-решт вийшов йому чоту і табір було ліквідовано. Понад п'ятдесят акрай виснажених людей привезли до шпиталю «Сичі». Єдиним спасінням для них був режим та нормальне харчування. Мама доклала багато зусиль, щоб допомогти врятувати їх. Згодом, коли вони одужали і набралися сил, їх зарахували в охорону шпиталів. Командиром призначили капітана Ашота — вірменина. Грузини створили окремий відділ і брали участь у боях із окупантами, Ташкент знав кілька нов сусідніх народів. Працював у політвідділі УПА, відділі ідеологічної роботи серед колишніх полонених, редагував бюлетень, що виходили мовами кавказських народів.

Галина
Козанська
(1928–06.07.1993),
начальник розвідки
ВО УПА «Турів»

«Була на «Сичі» майстерня, в якій ремонтували зброю. Очоловава й внісокий широкоплечий бронеет Козаченко. Всі, хто там працював, були колишніми полоненими, як і він сам. Ремонтували карабіни, кулемети, міномети й гармати. Деякі разів виїжджали в засідки на німецькі колонії на шляхи Володимир — Луцьк та Володимир — Ковель — і завжди успішно. Серед слюсарів і механіків були ті, котрих німці в свій час відпустили для ремонту водопостачання у місті.

...На подвір'ї побачила маму, яка щось мшала в каструлі на плиті, складений з п'яти цеглин. Привітались, а потім мама розповіла, що днями у неї були Заліський, Славако й Сосенко і запропонували їй бути адміністратором всіх шпиталів на «Сичі». Молперсонал складався з лікарів Грифеля, Каро, Варма та одного військовополоненого росіянина. Лікарів із родинами у свій час наші викрали з гетто. Варм із дружиною були з Варшави, Грифелі — з Луцька. Фельдшері і медсестри частково — з сілських медпунктів, частково — з військовополонених, Богу — фельдшер з великою практикою — та його дружина-медсестра працювали вже у шпиталі в Мочуляках. У лісі вже побудували бараки під шкиталі й треба було лише їх обладнати. Звідусіль звозили меблі та необхідний інвентар. Обладнували також операційні, палати, кухні, інші господарські приміщення та житло персоналу. Мама дала згоду і днями повинна була вже приступити

Степан, харківський
Шчегельський (Бурлако), 1946 р.

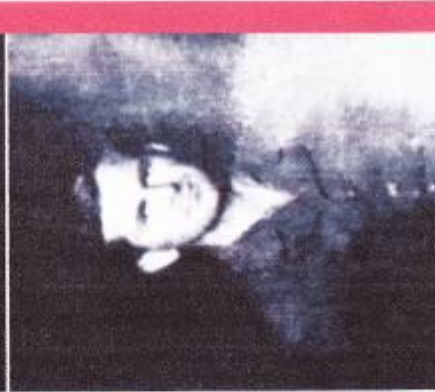
Ветерани ОУН-УПА
під час зустрічі з рододіло

Хрест на об'єднаному шкиталі Борнчака

Табір «Пласту» в урочищі Борнчака,
25-26 вересня 2010 р.

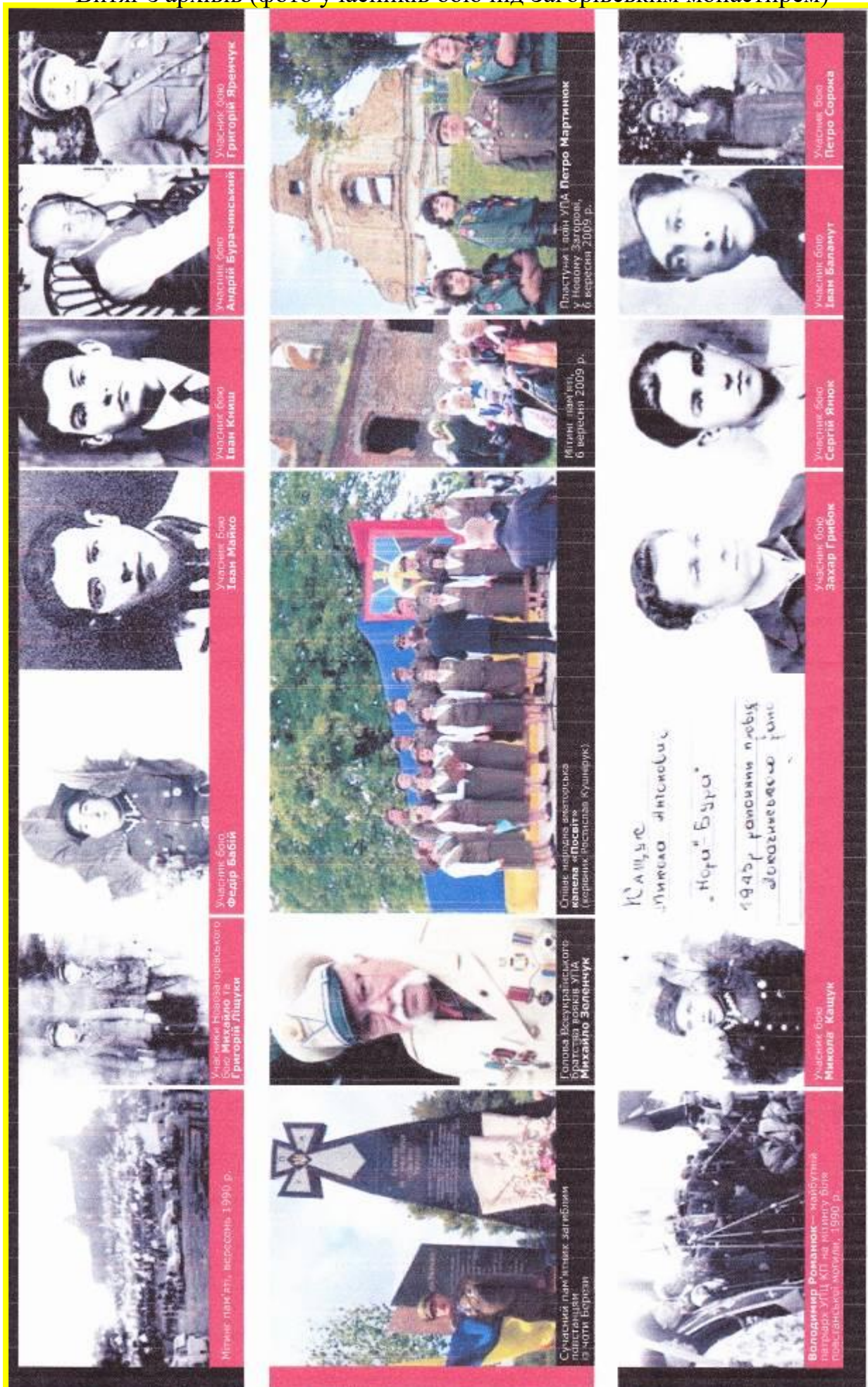

Панас Ковальчук-Заліський, окружний
референт СБ Володимир-Волинського району

Зустріч мамол з «Пласту» і НК «Лена» № 14-
з координатором УПА Петром Мартинюком
і його дружиною Олено, які колись були на «Сичі»

Витяг з архівів (фото учасників бою під Загорівським монастирем)

Українська Повстанська Армія

Постій, дня 30.10.43 р.

Група «Турів » Зн. 139/61

Наказ з приводу бою в Загоріві

Козаки! У важкому нерівному змаганні Ви залізом і кров'ю здобули собі славу і ім'я козаків. Багато з Вас зложило свої життя в жертву Батьківщині або були поранені в боях. Честь їм і слава! Нехай живе в наших серцях дорога пам'ять про них. Недавно відділ наших козаків звів бій з німцями в Загоріві, найкривавіший з тих, які ми досі зводили. Учасники бою в Загоріві виконали героїчно і до кінця свій обов'язок і записали своїм чином ще одну сторінку слави і героїства українського вояка.

Атаковані багатократно переважаючим ворогом, що кинув проти них танки, літаки і сотні піхоти, вони гідно й твердо встояли на своєму посту. Командування є горде з того, що проводить такими відділами, і в імені тої великої Справи, якій ми служимо, відзначає Загоровських Героїв, як приклад відваги і самопожертви. Глибокий поклін тим, що впали в цій бою, залишаючись до останніх меж вірними ідеї.

Козаки! Нам довелося відновити славну козацьку традицію і стати до нових боїв історичного значіння, щоб прославити знов українську зброю.

Ми видержимо всі спроби і гідно виправдаємо високе ім'я козаків. Надходять нові бої. Докажемо собі й іншим, що ми здібні на великі подвиги волі і серця.

Марія ГУЛЬКО

Юлія ГРИНЬКІВ

БОРЦЯМ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ

За Україну, за віру й волю
 Вас катували, гнали в неволю.
 Але тортурами дух не зламали –
 Ви за Вкраїну життя віддали
 Тепер ми знаєм, як вас карали.
 Та невідомо, де поховали,
 Бо ваше тіло пси розривали,
 Але останки десь закопали.
 За Україну, за віру й волю
 Вас катували, гнали в неволю,
 Та „Ще не вмерла...” лінуло знову,
 Ви уставали та йшли до бою.
 Ми неодмінно вас віднайдемо
 І поіменно всіх назовемо.
 Могили зробим для вас широкі,
 На них поставим хрести високі.
 За Україну, за віру й волю
 Вас катували, гнали в неволю.
 Та Україну не можна вбити
 І український нарід скорити!
 Ми ваші муки, ми ваші рани
 В серця ввібрали, запам’ятали.
 Могили ваші скропим сльозами,
 Встелим барвінком, вкриєм квітками.
 За Україну, за віру й волю
 Вас катували, гнали в неволю.
 Але не вмерла і не пропала
 Вкраїна, мова, віра і слава.

ГЕРОЯМ УПА

Над землею летять журавлі,
 З сумом рідний свій край покидають,
 І зникають в вечірній імлі,
 І ключем своїм в вирій зринають.

Я вдивляюсь у небо бліде
 І вслухаюсь у клич журавлиний
 Ніби чується пісня сумна
 Про героїв твоїх, Україно!

Це вони під прапором УПА
 Йшли у бій за державу і волю
 І життя віддали молоді
 За Вкраїни розп’ятої долю.

„Хай не згине та воля свята“ –
 Рветься пісня у світ журавлина.
 Крізь літа спомин той пророста.
 Не забути героїв Вкраїни!

ПІДСУМКИ, ВИСНОВКИ, РЕКОМЕНДАЦІЇ

«Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за Неї», – під таким гаслом кращі сини й дочки України більше 10 років боролися за Українську Самостійну Соборну Державу.

Історія визвольної боротьби УПА роками замовчувалася і, всупереч історичним фактам, висвітлювалася тенденційно та не об'єктивно. УПА – не бандити, не вороги народу, як говорила большевицька пропаганда, а повстанці, що не зазіхали на чуже, а боронили своє, мужньо боролися

проти її режимів Гітлера і Сталіна.

«Сьогодні Україна в міжнародному укладі сил – це немов вулкан визвольної революції, якого не можна ні згасити, ані здушити. Це джерело безнастанних потрясінь у протиприродній політичній структурі на Сході Європи. Україна – це та непримиренна сила, яка бореться проти всякого наїзника, проти всякого поневолення. Вона діє виключно за своїм власним законом, має своє невідхильне прямування до соборної суверенної Української Держави. Серед найтяжчих умов Україні не тільки продовжує боротьбу, а й живе власним, оформленим у підпільно-державному творі, життям. Український народ веде не тільки власні змагання, він нині ста осередком, організатором і передовою силою спільного визвольного протибольшевицького фронту всіх поневолених цим большевизм народів. Україна – це історичний гробокопатель московсько-большевицького імперіялізму, гніту й насильства, а водночас – пробойовик і кристалізаційний осередок нового ладу на руїнах СРСР, ладу свободи і справедливості у взаєминах між вільними народами і людьми. Така історична місія України, така її фактична сьогодні роля, і відповідно до цього вона здобуває собі світову позицію» – Степан Бандера, «До проблеми політичної консолідації» у журналі «Визвольна політика», № 4-5, червень-липень 1946 р.

Мета, яку ми ставили перед собою була виконана. Ми побували на місці де засновувались та діяли повстанські загони УПА «Січ» Вовчак, а також там де в

нерівному бою загинула велика кількість повстанців під мурами Загорівського монастиря (додаток 8). Віддали шану командиру завзятих повстанців «Березі» – на місці загибелі його та побратимів на території Загорівського монастиря (фото на ст. 91). Проїхались нелегкими волинськими нетрями, де колись діяли повстанські загони УПА та проходили лінії фронту в Першу та Другу світові війни.

В камеральних умовах нам вдалося відшукати багато інформації та фотодруків про діяльність загонів з урочища «Вовчак» (додатки 5, 6, 7, 8, 9). Нажаль час невпинно спливає і живі свідки тих далеких подій відходять у вічні, і на момент подання роботи ми не змогли поспілкуватись хоча б з одним ветераном УПА досліджуваного регіону. Наші пошуки тривають, і в майбутньому, ми обов'язково віднайдемо повстанців, які перебували в «Січі-Вовчак».

А на сьогодні нашим обов'язком є – передати майбутності якнайточніше записані сторінки тієї великої героїчної епохи нашого народу, що називається історією УПА.

***УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ – ЦЕ АРМІЯ БЕЗІМЕННИХ, ЯКА Й
СЬОГОДНІ ПРОДОВЖУЄ СВОЮ БОРОТЬБУ.***

8. МАРШРУТНІ ДОКУМЕНТИ

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Боярчук П. бій під стінами храму: повість хроніка. – Луцьк: Надстир'я. – 2005. – 360 с.
2. Вовк О. До питання про першого командира Української повстанської армії. // Український визвольний рух. – Львів. – 2003. – зош. 1. – с. 151-158.
3. Волинь. Всеукраїнський суспільно-політичний, літературно-мистецький часопис. Число четверте. – Луцьк: Волинська обласна друкарня. – 2002. – 224 с.
4. Героїчні стежки історії українського народу. Путівник. Упорядники: Павлюк К.Я., Кравчук І.В. – Луцьк: Центр туризму, спорту та екскурсій. – 2016. – 19 с.
5. Денисюк В.Т. Волинь: Історико-краєзнавчий нарис. – Луцьк: Надстир'я, 2003. – 112 с.
6. Київська військово-картографічна фабрика. Топографічна карта. Україна. Масштаб 1:100 000. Частини: 33-Маневичі, 46-Луцьк; 32-Ковель, 45-Нововолинськ; 58-Червоноград, 73-Кам'янка-Бузька.
7. Літопис УПА, Торонто 1984 р.
8. Науково-популярне видання. Маршрути поколінь: путівник героїчними стежками УПА на Волині. Упорядники: Бондарук Л., Боярчук П., Остапчук Л., Моклиця Ю., Ліпчук Н. – Луцьк: Волинська мистецька агенція «Терен». – 2011. – 79 с.
9. Охріменко Г.В. Наукове видання. Населення Волині в праісторичні часи, розвиток матеріальної та духовної культури. Монографія. Видання друге, доповнене. – Луцьк: Волинська обласна друкарня. – 2002. – 249 с.
10. Петро Мірчук. Українська повстанська армія 1942 – 1952 роки. Документи і матеріали. – Львів, 1991.
11. Польсько-українське протистояння та його відлуння дослідження, документи, спогади 2003/ Національна Академія Наук України Інститут українознавства імені І. Крип'якевича Україна: культурна ...
12. Рожко В.Є. Духовні православні освітні заклади Волині Х-XX ст.: Історико-краєзнавчий нарис. – Луцьк: Медіа, 2002. – 280 с.
13. Сторінка січі Вовчак в інтернеті: <https://www.facebook.com/SichVovchak/>
14. «Українська газета. Плюс» №45 (185) від 18-25 грудня 2008 р. Автор Іван Ольховський.
15. <http://volga.lutsk.ua/archive/>, <http://www.toponymic-dictionary.in.ua>.